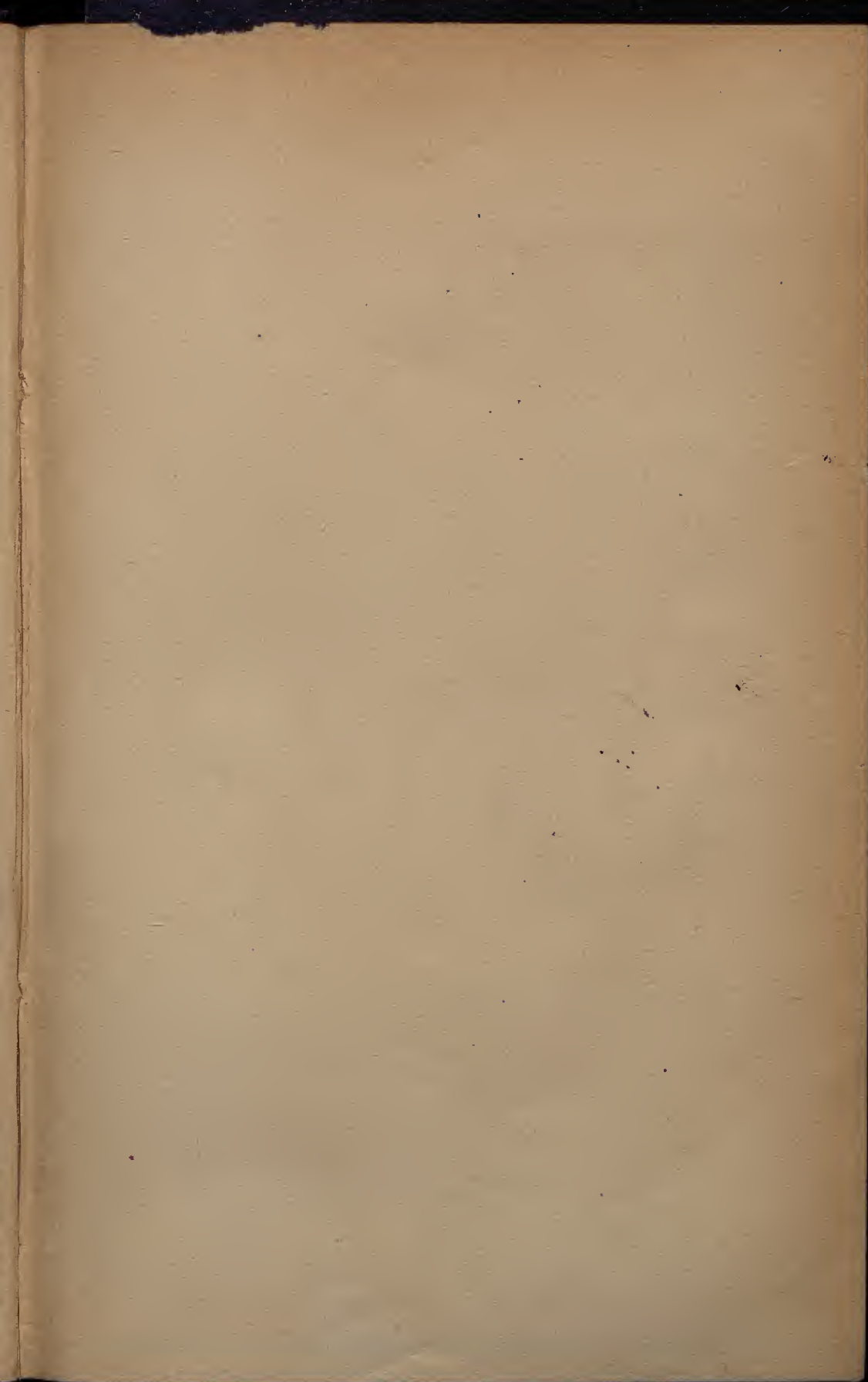

I-373

№ 1 - ԵՄԵՐԻԿԱ - 1890

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

№ 1

Հ. ԱՐՄԷՆ ԱՅՏՇՆԵԱՆ, Աղբիւրի գրական աշխուժ

Յոռա (Նարսոնից) — —

Ծղեզնունի (Կեքիւիթ) — —

Արանիից (բանաստեղծութիւն) — —

Յիսուս Մանուկ (պատկեր) — —

Նախառակ — —

Փոթորիկ (բանաստեղծութիւն) — —

Երակ գաւառի հնութիւններից (պատկեր) — —

Աղիկն ու յողիկները (Աղբիւրից) — —

Առ մանուկն (բանաստեղծութիւն) — —

Յիսուսի փախուստը Եգիպտոս (պատկեր) — —

Զրմուսան (բանաստեղծութիւն) — —

Ծղ. Մարութեան:

Ղ. Աղայեան:

Յ. Յովնանիսեան:

Վ. Փափագեան:

Բ. Թադեոսեան:

Աղ. Ժառարեան:

Ար. Կրասիկիեան:

Եր. Հագարեան:

ՆՈՐ ԼՈՒՐԵՐ

Թղթատար ծիծեռնակներ: Մեանակի օդը մաքրելու շատ միջոցներից մէկը:

ԱՅԼԵՒԱՅԼԹ

Համաշխարհային գիր:

ԶԻԱՐԺԱԼԻԹ

Հանդուրդներ, առաջարկութիւն — —

Նախառակ (երգ հռոմեացիով) — —

Տերտու — —

Յայտարարութիւններ: — —

Ա. Մարդարեան:

Վ. Փափագեան:

Յովհ. Նազարեանցի:

„ԱՂԲԻՒՐԻ“ ԽՄԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆՅՈՒՆ

Ինչպէս յայտարարել էինք, այսօր ամսի մէկին մեր նոր բաժանորդներին ուղարկում ենք „Աղբիւրը“, ամսի տասնին կողարկի „Տարազը“, եւ քսանին „Աղբիւրի“ Բ. բաժինը, որ կը հրատարակի այն չափով, որքան եւ Ա. բաժինը:

Խնդրում ենք մեր ընթերցողներին տարածել „Աղբիւրը“ եւ „Տարազը“ իրանց շրջանում:

Ա Ղ Բ Ի Ի Ր

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ

ԵՒ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՌԻՔՆՐՈՒՄ՝ ՏԱՐԻ

№ 1

ՅՈՒՆԻԱՐ

Թ Ի Փ Լ Ի Ս

ՏՊԱՐԱՆ «ԵՐԺՐԱՆ» Ե. ՆԱԶԵՐԵԱՆԻ
ԳՅՈՂԻՆՆԻ ԵՎ ԲԱՐԻԱՄԻՆՆԻ ՓԱԿԱԾՆԵՐԻ ՍԱՆՎԻՐԱՆՈՒՄ

1890

Հ. Արսէն Ատընեան

Ընդհանրական տրբաճայր Վիեննայի Միսիթարեան միտքամտութեան.

Յ ՈՒԴԷ

Ն ա դ ս օ ն ի ց

Ա.

ընտոռս կ'աղօթէր... Արինի քրտինք
Կաթ կաթ հոսում էր նորա ճակատից.
Աղաչում էր նա որ ներէ երկինք
Մարդկային ցեղին, ցեղին մեղսաւից:
Ոգևորութեան սրբագան կըրակ
Փայլում էր պայծառ նորա հեզ դէմքին,
Եւ նա տանում էր իր վերջին տանջանք
Եւ փուշ-պըսակի ցաւը դժընդակ
Խոր կարեկցութեան ժրպիտ շրթունքին:
Յորա խաշի շուրջ կանգնած խուժանում
Երբեմն ծիծաղ հնչում էր կոպիտ.

Ամբոխ կուրացած չէր էլ հասկանում,
Թէ ում է արդեօք ինք թշնամանում
Իր անգը ոխի ցոյցերով անմիտ:
Նա ի՞նչ է արել: Ինչո՞ւ տանջանքի
Է դատապարտւած որպէս գող, ծառայ
Եւ ո՞ր յանդրգնեց՝ առանց արգելքի
Չեղբ քարճրացընել իր Աստծու վրայ:
Նա աշխարհ մըտաւ տուրք սիրոյ ուսմամբ,
Ռսուցանում էր, աղօթում, տանջում:
Եւ պիղծ աշխարհը նրա անմեղ արեամբ
Իր վրայ անջինջ մի քիծ է դնում:
Կատարւե՛ց:

Բ.

Զընած երկրի երեսին
 Իջել էր զիշեր խաղաղ եւ անդորր.
 Բաղցրիկ ժպտալով քարճրացաւ լուսին
 եւ ոսկէ շողով ողջունեց սար, ձոր:
 Նա մերթ մտախոհ, ամպերի տակից
 Փայլ էր արձակում՝ զերթ աղօտ դամբար,
 Մերթ դողողջ փայլով սրփռում էր նորեց
 Պայծառ նըշոյլներ դէպ՝ Գողգոթա սար:
 Հերան ստորոտում կանգնած էր քաղաք
 Թանճը մըշուշով պատած եւ լըռին.
 Վերեւում, որպէս յաղթանդամ հըսկայք
 Երեք խաչատիայտ երեւում էին:
 Երկուսի վերայ երկու մահապարտ
 Կախւած էին դեռ: Նրանց դառն կսկիծ
 Յայտնող ղէմերին՝ լուսինը հանդարտ
 Նայում էր իր խոր, անհուն քարճունքից:
 Բայց երրորդ խաչը պարապ էր: Փրկչին
 Վերցըրել էին, հողում՝ ամփոփել.
 եւ քարեկամաց արցունքներ վերջին
 Գերեզմանաքարն էին ողորել:

Գ.

Այդ ոմ խուլ ձայնն է հնչում յուսահատ
 Միջին խաչի մօտ՝ լաց, կոծ դառնագին.
 Ո՞վ է այդ մարդը: Ցանջանք անփարատ
 Դրոշմած է նրա զունսուած ղէմքին:
 Գուցէ հեռաւոր երկրից քշտալով
 Եկել է այդտեղ նա՝ հիւանդ անյոյս,
 Որ ամենագոր, սրբազան խօսքով
 Տայ քժշկութիւն ախտերին Յիսուս:

Նա իր աղերսով պատրաստ էր արդէն
 Յիսուսի ոտներն ընկնել, եւ ահա
 Նա ամենուրեք լրտում է հիմա,
 Որ Նա՝ որին որ ամբոխ համծրէն
 Բիշ առաջ որպէս արքայ բնդունեց,
 Որ լոյս համատիւիւ քերեց աշխարհին,
 Որ չը խնկարկեց երկրիս կուռքերին
 Եւ չարը արձակ միշտ յանդիմանեց,—
 Այժմ՝ արհամարհւած որպէս մի ըստրուկ,
 Դառն տանջանքով մոռնում է անշուք:
 Գուցէ Նա՝ ծածուկ աշակերտ Փրկչին,
 Սրտում խորին վիշտ եւ աղերս պահած
 Եկել է փարել Ուսուցչի խաչին
 Խոնջած զըլուխը հեզիկ խոնարհած:
 Գուցէ թողութիւն չըստացած մի որ
 Յանցաւոր՝ մաշւած դիմել է այդտեղ
 Եւ խաչի առաջ մենակ, ծնկաշոք
 Զըղջումն է թափում, որպէս քաղմամեղ:
 Ո՛չ, այդ Յուդան է. ոչ թէ աղօթքով
 Եկել է այդտեղ: Նա չէ յանդրգնել
 Աղօթելու պիղծ, չարանկեզ հոգով.
 Ո՛չ Տիրոջ մարմնին երկիր պազանել
 Կամեցել է Նա: Ինչպէ՞ս կամ թէ է՞ր
 Ընկել էր այդտեղ, ինքն էլ չը գիտէր:

Գ.

Երբ որ չարչարանքի դատապարտւած,
 Խուռն քաղմութիւնով շրջապատւած,
 Իր պատժաւայրն էր Յիսուս քարծրանում՝
 Եւ ծանր խաչը անտրտունջ տանում,
 Յուդան նրա տանջանք՝ ծածուկ նկատեց
 Եւ խղճահարւած զգաց ամօթով,

Ում՝ անմխտութեամբ ինքն այնպէս ատեց,
 Ում՝ կեանքը ծախեց անարգ արծաթով:
 Իմացաւ նա որ էլ չը կայ իրան
 Ներման ոչինչ յոյս արդար երկնքից.
 Եւ անգոր երկիւղ, երկիւղ ստորկական,
 Չարագործութեան մըռայլ ուղեկից,
 Մըտաւ սրտի մէջ: Գիշեր մինչեւ լոյս
 Նըրա հիւանդոտ հայեացքի առաջ
 Կանգնած էր Յիսուս: Ի զուր՝ խռովայոյզ
 Նա դէն էր մըղում տեսիլն այն տըհած,
 Ի զուր էր ճգնում նա շուտ քննանալ—
 Ամեն ինչ մոռնալ եւ հանգստանալ
 Խաղաղ գիշերայ գրքի մէջ թաղած.
 Հագիւ փակում է աչերը յոգնած,
 Ահա խաւարից պատկերն ահալի՝
 Որպէս կենդանի՝ առաջն է գալի:

Ե.

Ահա նա՝ մաշւած, հիւծեալ, տառապեալ,
 Սուրբ ճշմարտութեան հրգոր ջատագով,
 Անարատ սիրոյ անսուտ առաքեալ,
 Խաշւած վայրենի ամբոխի ձեռքով:
 Աստուած՝ անհոգի, կոյր, կաշառակեր
 Դատաւորների վճռովը դատւած,
 Ահա նա... Բաղցր երկնային աչեր...
 Համբ մեղադրանք հայեացքում՝ վառւած:
 Սիրոյ պրսակը, պսակ փռշալից
 Ծակում խոցում է ճակատը Փքրկշի,
 Եւ պարզ հընչում է կարծես քերանից
 Խիստ դատաւըճիւ ընդդէմ մատնելի...:
 Հեռու, անարատ տեսիլ ահաւոր,
 Ո՛հ, հերկք տանջանք, թող զոնէ մի ժամ,

Գոնէ մի վայրկեան՝ կրծքով վիրաւոր
 Զապրեմ, չը յիշեմ, թիւ հանգստանամ:
 Մի տես, մատնիչդ է աւասիկ լալիս
 Ոտներիդ առաջ... Ո՛հ, դու խնայի՛ր.
 Պատառոտմ' է քո հայեացքը հոգիս,
 Գլնն, չըբացիր, տեսիլ, մի՛ նայիր...:
 Տեսնում եմ, ահա արաստուքներով
 Պատրաստ եմ իմ նենգ համբոյր լըմնալ.
 Ո՛հ տուր ինձ անցեալն իսպառ մոռանալ,
 Տուր հոգուս հանգչիլ ջերմ աղ-թըներով:
 Դու—Աստուած. ներում կարող ես միշտ տալ...

 Իսկ ե՛ս. գիտցե՛լ եմ ես կարեկցութիւն.
 Զ'կայ ինձ համար գութ, չ'կայ ինձ թողութիւն:

9.

Ո՛ր հեռանամ ես մտքից սեւամաճ,
 Սոսկալի պատժից արդեօք ո՛ր փախչեմ:
 Յոգնած է կուրծքս, խեղքս կեղեքած,
 Հոգուս մէջ միայն տանջանքներ նըսեմ:
 Խոր լուծեան մէջ ահա վշտալի՝
 Անխօս ու անշարժ որպէս մի արձան,
 Կանգնած է դեռ նոյն պատկերն ահալի,
 Իբրեւ զբաւական խիստ մեղադրութեան:
 Իսկ այստեղ շուրջը՝ լաւտերը վաղած՝
 Գարնան քաղցրաբոյր հովիկ շնչելով
 Երկրի երեսին գիշերն է փրուած
 Մտախոհ լուսնի դիւթական փայլով.
 Եւ արծաթափայլ թափանցիկ մէզում
 Կեղորոնն ընկղմած՝ մտել է խոր քուն:

Է.

Փախիր, դու մատնիչ, մարդկանց երեսից
 Եւ լաւ իմացի՛ր. հոգիդ մեղսաւից
 Երբէ՛ք, ոչ մի տեղ հանգիստ չի գտնիլ.
 Որտեղ էլ լինիս, քեզ հետ՝ անբաժան
 Կը գայ ամեն տեղ ահալի տեսիլ,
 Իրբեւ զբաւական խիստ մեղադրութեան:
 Փախի՛ր, անարժան, այդ խաչափայտից,
 Մի պղծիր նրբան ողջագործանքով,
 Ես վրբան խաչած Փրկչի տանջանքով
 Սրբագործած է. հեռիւ նրբանից:

.
 Եւ նա հեռացաւ.

Ը.

Ծագեց կարմիր այգ,
 Հորիզոնի կէս զրկեց հրդեհով.
 Հեռու Կեդրոնում՝ սարերի շղթայք
 Ծածկւեցին փայլի մեղմ՝ ալիքներով:
 Լեռանց ետեւից քնութեան արքան
 Բարձրացաւ՝ գլխին պրսակ ոսկեհուն.
 Զարթնել է անտառ՝ դաշտերի հսկան,
 Եւ թարմ՝ ոստերով թնդում է անլուռ:
 Ահող խայտալով՝ նրան ՚ի պատասխան՝
 Գոչում է ծմակում՝ արծաթի աղբիւր:
 Անտառի խորքում, ուր մոլծն է անանց,
 Ուր չէ թափանցում արեւը պայծառ,
 Մըռայլ դիակ է օրօրում կախած:
 Երա վրայ՝ անխօս փուել է մի ծառ
 Իր կենդանարար քնքուշ ծածկոյթով,

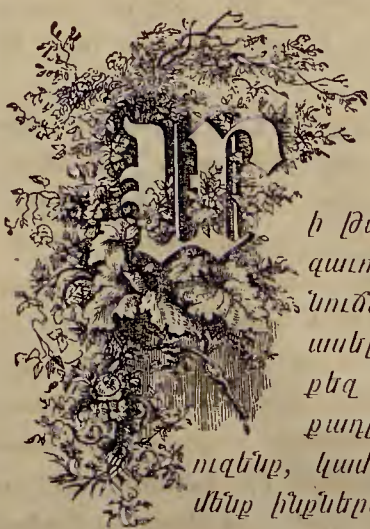
Եւ իր զմրիտեայ շքեղ սաղարթով
 Գրկել է նրբան ըսրեկամարար:
 Մեռաւ Յուդան: Նա էլ չը դիմացաւ
 Խուլ տանջանքների մաշող բոցերին,
 Առանց հաշտութեան արտասուց մեռաւ,
 Առանց զոջալու, առանց իղծերի:
 Բայց մինչ վերջին ժամ, մինչ վերջին վայրկեան
 Միշտ նոյն պատկերը տրտում, ահալի՝
 Կենդանի պատիժ չարագործութեան,
 Գիշերայ մ'ոպելում առաջն էր զալի:
 Միշտ նոյն զայրագին պատուէր դժընդակ
 Կարծես հնչում էր նրբա բերանից,
 Եւ գլխին ծանր՝ տանջանքի պըսակ
 Դրած ունէր նա՝ պըսակ փըշալից:

ԵՂԻՇԷ ՄԱԴԱԹԵԱՆ

ԵՂԵԳՆՈՒՀԻ

ՀԵՔԻԱԹ

1.

ի թագաւոր է ելել: Այս թագաւորը մի որդի է ունեցել մի-նուճար: Տղան որ հասել է, հայրն ասել է.—Որդի, ժամանակ է քեզ ամուսնանալու. ո՞ւմ ես աչքադրել, ասա, գնանք նրան ուզենք, կամ թէ չէ՝ մեզ կամք տուր, մենք ինքներս կընտրենք քեզ յարմար մի աղջիկ:

Որդին ասաց.—Հայր, ես միտք չունիմ աղջիկ ուզելու, իսկ եթէ ուզելու լինիմ, պէտք է այնպէսն ուզեմ, որ հօր ու մօր ծնունդ չըլինի:

Զարմանում է հայրը եւ ասում է.—Այդպէս քան անկարելի է:

Որդին ասում է.—Անկարելի քան չըկայ, հայր. Աստուծու ձեռին ամեն ինչ հեշտ է, նա կարող է քա-րերից էլ մարդիկ շինել:

Քանի անգամ որ հայրն առաջարկում է որդուն ամուսնանալ, որդին միշտ այս է ասում, թէ հօր ու մօր ծնունդ ուզելու չէ:

Ծառ որ ասում է որդին եւ ասում է հաւատալով եւ ոչ թէ զհտուածեամբ քանը դժարացնելու համար, Թագաւորն էլ է հաւատում որ կարելի քան է այդ, սկսում է փնտրել որդու ուզածի նման մի աղջիկ: Ծառ է հարց ու փորձ անում, շատերն ասում են, որ լսել են, թէ եղած է այդպէս քան, քայց իրանց աչքովը տեսած չեն եւ չըզիտեն, թէ որտեղ կարող են մարդիկ ծառի պէս քննել եւ չունենալ ոչ հայր եւ ոչ մայր:

Թագաւորն իր որդու սիրոյն համար ընկաւ աշխարհքէ աշխարհք եւ չօլէ չօլ, շատ տեղ ման եկաւ, շատ տեղ հարց ու փորձ արաւ, ոչինչ չը գտաւ: Վերադարձին մի անտառի մէջ պատահեց նրան մի ծերունի, նրան էլ յայտնեց Թագաւորը, թէ ինչի է ման գալիս: Ծերունին ասաց.— Դրա համար հարկաւոր չէ հեռու երթալ. քո քաղաքի մօտ մի մեծ գետ կայ, նրա ափին մի եղեգնուտ կայ, ուր մարդիկ ոտք ընկած չէ դեռ եւս, որովհետեւ այնտեղը սուրբ եւ անմատչելի է համարւում, իսկ շատերն էլ կարծում են, որ այնտեղ աներեւոյթ ոգիք կան: Կերթաս այնտեղ, կընտրես եղեգներից ամենից գեղեցիկը, կը կտրես չքանցեցրած դանակով, կըծգես ջուրը եւ նա իսկոյն կը դառնայ աղջիկ քո որդու հաւանած:

Թագաւորն ինչպէս որ լսեց, այնպէս էլ արաւ: Եղեգը աղջիկ դառաւ եւ մնաց ջրի մէջ ընկղմած, դուրս գալ ամաչեց, որովհետեւ մերկ էր: Թագաւորն ասաց. սպասիր այստեղ, ես քեզ համար հագուստ եւ աղախիններ կուղարկեմ. դու իմ հարսնացուն ես. քեզ պիտի ուզեմ իմ որդու համար: Այս ասաց Թագաւորը, եւ նրա անունն էլ դրաւ Եղեգնուհի, որ կընշանակէ Եղեգն աղջիկ:

Դեռի մ'օտերըում՝ քնակում էին թափառական սեւադէմ բօշաներ: Թազաւորը որ հնուացաւ, մի բօշա աղջիկ գնաց նոյն տեղը, ուր որ թազաւորն էր, եւ տեսաւ այնտեղ մի հրաշալի գեղեցկութեան աղջիկ: Հարցրեց նրա ով լինելը, աղջիկն էլ ասաց, որ թազաւորի հարսնացուն է, հիմա պիտի գան տաննն իրան:

Բօշան տեսաւ, որ Եղեգնունին շատ միամիտ է, ուզեց ինքը քննել նրա տեղը:—Դուքս եկ, ասաց, ջրքիցը, ինձանից մի քաշիք: Աղջիկը դուրս եկաւ ամբողջ է, բօշան նրան խեղդեց ու զցեց գետը, իսկ ինքը մերկացաւ եւ ընկղմեց ջրի մէջ, որ կարծեն թէ նա է Եղեգնունին:

Թազաւորի աղախինները եկան փառաւոր հագուստով եւ տեսան ի՛նչ .. մի սեւ, այլանդակ բօշա աղջիկ:—Դո՞ւ ես, ասացին, Եղեգնունին:—Այո՛, պատասխանեց աղջիկը:—Հարա ինչո՞ւ ես սեւ ու տգեղ, նա շատ չքնաղ եւ անմեղան պէտք է լինի:—Գիտե՞ք, ասաց բօշան, դուք շատ ուշացաք, արեւն այրեց ինձ եւ փոխեց կերպարանքս: Բայց այս վնաս չունի. եթէ ինձ պահեն շուշաբանդ պալատում, մի քանի օրից կրկին կստանամ իմ առաջնան գեղեցկութիւնը:

Հաւատացին նաժիշտները, թազունու հագուստ հագցրին եւ տարան սպարանք: Թազաւորը որ տեսաւ, մնաց զարմացած:—Սա իմ տեսած աղջիկը չէ, ասաց: Թազաւորի որդին էլ որ տեսաւ, յետ քաշեց գլխանքով:—Սա չէ, ասաց, իմ ուզածը: Նա սպիտակ պէտք է լինի, ինչպէս հրեշտակ, իսկ սա սեւ է, ինչպէս սատանայ:

Խօսեցրին աղջրկանը. նա մի եւ նոյնն ասաց,

ինչ որ նստիչաներին:—Էստ, ասացին, եւ տարան որին մի շուշարանդ սենեակում, որ այնտեղ գեղեցիկանայ, եւ սկսեցին մեծ պատուով պահել: Միայն տղան մօտ չէր գնում. նա զգում էր, որ քանի մէջ չարի մանոր կայ խառնեա՞ծ, որ այստեղ մի խարդախութիւն կայ, քայց ի՞նչպէս իմանայ եղելութեան որպիսութիւնը:

3.

Շատ տխուր է թագաւորի որդին: Օրեր են անցնում, քայց նորահարսի գեղեցիկանալու սասին լոր չըկայ. ինչքան լաւ են պահում, այնքան աւելի է պլլլում նա ինչպէս սեւ սաթ եւ գիրանում ու հաստանում է խոզի պէս:

Թագաւորի որդին իր մտատանջութիւնն ու սրտնեղութիւնը փարատելու համար գնաց դէպի գետի սփն զբօսներու: Այնտեղ նա ձկնորսներ տեսաւ, որոնք ուռկանով ձուկն էին որսում: Կանչեց նրանց իր մօտ եւ ասաց.—Ուռկաններդ ձգեցէք արա այս ինչ տեղը, ուզում եմ քախտս փորձել. ինչ որ դուրս գայ, իմս է:

Ուռկանը ձգեցին, եւ դուրս եկաւ մի հրաշալի ձուկն, ինքն արծաթի, իսկ թեւերը ոսկի: Զարմացան որսորդները. այնպիսի ձուկն նրանք ոչ լսած եւ ոչ տեսած էին:—Քեզ միայն արծանի է այս ձուկը, ասացին նրանք թագաւորի որդուն,—եթէ առանց քեզ էլ բռնած լինէինք, պիտի քերէինք քեզ քնծայ:—Շնորհակալ եմ, ասաց թագաւորի որդին, եւ նրանց լաւ վարձատրեց: Զուկը տարաւ եւ ձգեց իր ծաղկանոցի աւազանը, եւ այնուհետեւ էլ նրա մօտից չէր հեռանում, նրան նայելուց չէր կշտանում, նրա մօտ էր ուտում, իմում եւ ննջում:

Բօշա աղջիկն իմացաւ, որ մի հրաշալի ձուկ է ըննել թագաւորի որդին, եւ իսկոյն հասկացաւ, որ նա ինքն է Նդեգնուհին, որ սպանուելուց յետոյ ձկան կերպարանք է ստացել, էլ ըունը չըտարաւ: Եւ մէկ օր ասաց նաժիշտներին.—Ի՞նչ կարող եմ՝ գեղեցկանալ, քանի որ թագաւորի որդին խորշում է ինձանից եւ իր սէրը մի ձկան է տրւել: Նթէ այն գեղեցիկ ձուկը մորթեն եւ ուտեցնեն ինձ, իմ գեղեցկութիւնը կրկին վրաս կըգայ:

Այս քանը շատ որ ասաց եւ հաւատացրեց ամենքին, ճարահատեալ ձուկը մորթեցին եւ ուտեցրին քօշային, քայց նա էլի մնաց քօշա ու քօշա:

4.

Չուկը որ կերաւ աղջիկը, փշերը տըլաւ նաժիշտներին եւ հրամայեց որ ուտեն: Նաժիշտները, գեղեցկանալու յուսով, կերան ձկան փշերը, քայց մէկ փուշ ազատուեց նրանց բերանից, եւ աղբի հետ պարտէզ ընկնելով՝ մի ծառ դառաւ, մի զարմանալի եւ հրաշալի ծառ, մշտադաւար եւ մշտաբեր: Նրա ծառիկների հոտից մարդ չէր կշտանում, իսկ պտուղն էր փունջ փունջ մարգարիտ: Թագաւորի որդին հիմա էլ այդ ծառի վրայ սիրահարուեց, նրա հովանու տակ հաստատեց իր բնակութիւնը եւ գիշեր ցերեկ այնտեղից չէր հեռանում:

Բօշան գլխի ընկաւ, որ այդ ծառը ձկան մնացորդից է յառաջ եկել, շատ տխրեց եւ ամենայն հրնարը գործ դնելով՝ խաբեց թագաւորին, թէ մինչեւ ծառը չը կտրէ, որդին իրան չի սիրել, եւ քանի որ նա չի սիրել, ինքը միշտ տգեղ կը մնայ:

Հաւատաց թագաւորը եւ կտրել տրւաւ ծառը: Բօշան այրեց ծառի բոլոր մասները եւ ինքն իր մէջ հանգստացաւ:

Բայց ծառը կտրելիս մի կոկ տաշեղ թռաւ եւ մի խեղճ պառաւի տան հերթովն ընկաւ ներս: Այս քանը չընկատեց բոշան, չը նայած որ ամեն զգուշութիւն գործ էր դրել, որ մի շիւղ անգամ չազատուի ձեռքիցը:

Պառաւը երբ տեսաւ տաշեղը, շատ հաւանեց. այս ի՛նչ լաւ խուփ է, ասաց, եւ վեր առաւ նրանով ծածկեց մի բղուղի քերան:

Պառաւը շատ աղքատ էր եւ իր ձեռքի աշխատանքովն էր ապրում: Առաւօտը կանուխ դուրս էր գալիս տանից, գնում էր սրա նրա մօտ ջահրա մանում, գործ անում, երեկոյին գալիս էր տուն: Այսպէս միւս առաւօտը հէնց որ գնաց իր քանին, բղուղի խուփը տեղիցը թռաւ եւ դառաւ մի սիրուն աղջիկ, այսինքն էլի դառաւ առաջւան Եղեգնունին, միայն այս անգամ պարզ եւ սիրուն հագուստով զարդարւած:

Եղեգնունին վեր առաւ աւելը, տունը տեղը սարքոր սրբեց, կրակ արաւ, կերակուր եփեց, եւ իրիկնադէմին, պառաւի գալու ժամանակը, թար կացաւ մի անկիմում: Պառաւը ներս մտաւ եւ տեսնելով ամեն ինչ սարքած, կարգած, տունն աւլած, կերակուրը եփած, մնաց զարմացած:—Ո՞վ պիտի լինի արած այս քանը, ասաց. դուռը կողքած էր, ոչ ոք չէր կարող ներս գալ. կարելի է հերթովը լինի մտած: Բայց ով որ է, ինձ լաւութիւն է արել, վատութիւն չի արել. երանի միշտ այսպէս անէ:

Եղեգնունին լուց պառաւի խօսքերը, տեսաւ որ

զոհ է, սկսեց հազալ եւ կամաց կամաց դուրս եկաւ մոլթ անկիւնից: Պառաւր որ տեսաւ Եղեգնուհուն, մտաց հիացած: Աղջիկը փաթաթուեց պառաւին, համբուրեց նրա կուրծքից եւ ասաց.—Դու ինձ մայր, ես քեզ աղջիկ...

—Շատ ուրախ կը լինիմ, ասաց պառաւր, քայց դու այնքան զեղեցիկ ես, որ կարծես հողեղէն չը լինիս. երեսիցդ լոյս է թափւում. քանի որ դու կը լինիս, էլ մեր տանը հարկաւոր չի լինիլ ոչ ճրագ եւ ոչ կրակ: Այս ասաց պառաւր եւ սկսեց համբուրել աղջկանը ինչպէս մի սրբունու եւ հարցրեց, թէ ով է նա:

—Իմ ով լինելու մի՞ հարցնիր, ժամանակ կը գայ, կիմանաս. իսկ մինչեւ այն ժամանակը ոչ ոքի մի՞ էլ ասիլ, որ ինձ նման մի աղջիկ ունիս. իմ երեսը ոչով չը պիտի տեսնի քացի քեզանից: Դու կը շարունակես քո պարսալմունքը, ես տանը կը մնամ, ինձ համար կար ու զործ կը քերես, ես կանխեմ:

5.

Եղեգնուհու հրաշալի կար ու զործի համբաւը հասաւ մինչեւ թագաւորի ապարանքը: Թագաւորի որդին կանչեց պառաւին եւ զանազան կար ու զործի պատուէքներ տրւաւ նրան: Պառաւր շուտով հասցրեց այդ ամենը. տղան նայեց, մտաց զարմացած, կարծես ձեռք ու ասեղ չէր դիպած:

—Ա՛յ պառաւ, ասաց թագաւորի որդին, ո՞վ է կարել այս, պէտք է ինձ ուղիղն ասես:

Պառաւր չը կարողացաւ թարցնել եւ ասաց, թէ այս ու այսպէս մի աղջիկ ունիմ, նա է անուս այս ամենը: Թագաւորի որդին ասաց,—Ես պիտի տես-

ներ՝ նրան: Պառաւն ասաց.—Շատ լաւ, քայց թոյլ տուր, առաջ իրանից հրաւնն առնեմ, թող իր կամքովը լինի: Տղան ասաց.—Շատ լաւ, քայց չուշացնես:

Պառաւն ասաց աղջկանը, որ թագաւորի որդին ուզում է նրա տեսութիւնը: Աղջիկն ասաց.—Շատ լաւ. կասես իրան, որ մենակ չը գայ, այլ թող հետը բերէ իր հօրն ու մօրը եւ իր նորահարսին: Դու ճաշի հրաւիրիր նրանց, մի վախենար, ես ամեն պատրաստութիւն կը տեսնեմ, նրանց քաղցած չենը թողնիլ:

Պառաւը յայտնեց թագաւորի որդուն եւ նա էլ, ինչպէս ասել էր աղջիկը, վեր առաւ հօրն ու մօրը եւ հարմնացին ու գնաց պառաւին հիւր:

Եղեգնուհին դռան մօտ դիմաւորեց նրանց եւ թագաւորաւայել ձեւերով ու պատով ներս հրաւրեց հիւրերին: Ամենքը մնացին հիացած: Ինչ գեղեցկութիւն, ի՞նչ շարժումը, ինչ խօսք ու զրոյց: Եղեգնուհու հասակը իսկ եւ իսկ եղեգնի նման ծկուն ու ծօծուն. երբ խօսում էր՝ կարծես բերանից մարգարիտ էր թափում: Երբ ժպտում էր, երեսին վարդ-մանիշակ էր փռում: Թագաւորն իսկոյն ճանաչեց, որ իր տեսած աղջիկը սա էր, քայց ճայն չըհանեց. թագաւորի որդին էլ թէպէտ չէր տեսել, քայց սրտով իմացաւ որ սա պիտի լինի իր հարմնացուն. իսկ քօշա աղջիկը ամենից շուտ ճանաչեց եւ աւելի եւս սեւացաւ: Տուն մտան թէ չէ, սկսեց սրտնեղիլ.—Ա՛խ, այս ո՛ր բերիք ինձ, ասաց, միթէ մեկ կըվայելէ՞ այսպիսի մի խրճիթ մօտնել, ու այս սաղմանայի երեսը տեսնել:

Քայց նրա խօսքին ոչ ոք ուշադրութիւն չըդարձրեց, ամենքի ուշք ու միտքը գրաւել էր Եղեգնուհին: Պառաւի ուրախութեանը էլ չափ չըկար. տեսնելով իր

աղջկայ արած ազդեցութիւնը, տեսնելով, որ թագաւորն ու թագուհին պատրաստ են իրանք ծառայելու նրան, քոլորովին ջանեացել էր եւ թեւ էր առել թոշում: մերթ թագաւորի ականջին էր քշփշում մի բան, մերթ թագուհու: Պառաւն այն էր ասում, որ իր աղջիկը հողեղէն չէ, այլ երկնքից իջած մի շնաշխարհիկ էակ է, որ նրա ձեռքին ամեն ինչ հնարաւոր է, եւ այլ այսպիսի զոփութիւն ու փառաքանութիւն: Վերջը թագաւորն ասաց:

— Սիրուն աղջիկ, մենք քեզ հետ խօսելուց չենք կշտանալ. քեզ հետ ապրողի համար տարին մի ժամւան պէս կանցնի. լաւ կըլինի, ուրեմն, որ շուտ ասես մեզ, թէ ո՞վ ես, ի՞նչ տեղից ես ընկել այստեղ, ո՞վքեր են քո հայրն ու մայրը եւ ո՞րտեղ են կենում:

Աղջիկն ասաց.—Ողջ լինի թագաւորը, ես իմ մասին ոչինչ չեմ կարող ասել, բայց եթէ թոյլ կըտաք ձեր աղախնին եւ ծանօթութիւն չի լինիլ ձեր մեծութեանը, ես մի համառօտ հէքիաթ կ'ասեմ:

—Շատ ուրախ կըլինինք, ասաց թագաւորը, ինչ որ ասէք, մենք ուրախութեամբ կըլսենք:

Եղեգնունին մէջ տեղ բերաւ մի վազան չոր ձիւղ եւ տնկեց սուփրի մէջ տեղը, մի մորթած ու մաքրած հում կաքաւ էլ շամփուրը քաղած՝ բերաւ դրաւ սուփրի վրայ, եւ ասաց.

—Այն, ինչ որ ես ասելու եմ, եթէ ստոյգ լինի, թող այս կաքաւը անկրակ խորովի, եւ այս վազան չոր ձիւղը դալարի:

Ամենքն էլ աչք ու ականջ դառան, որ տեսնեն աղջիկն ինչ պիտի պատմի: Աղջիկն սկսեց.

„Մի թագաւոր մի որդի ունէր միմուճար. երբ որ որդին հասաւ եւ թագաւորն ուզեց նրան ամուսնացնել, նա ասաց. հայր, ես կ'ամուսնանամ, բայց իմ ամուսինս պէտք է հօր ու մօր ծնունդ չըլինի“:

Այս ասաց աղջիկը եւ դառնալով կարաւին հարցրեց.

—Այսպէս չէ՞, կարաւ.

Կարաւը պատասխանեց.

—Այդպէ՛ս, տիբունհի:

Յետոյ աղջիկը դարձաւ վագանը եւ ասաց.

—Վնձն, ուրախացիր, խաղող վեր կալ:

Վագը դաւարեց եւ սկսեց ծաղկել: Կարաւն էլ սկսեց թշթշալ ու խորովել ինչպէս կրակի վրայ: Աղջիկը շարունակեց:

„Ճար չըկար. թագաւորը շատ ման եկաւ, որ իր որդու ուզած մի աղջիկ գտնի, վերջը մի ծերունու խորհրդով նա մի եղեգն կտրեց, ձգեց գետը. եղեգն խելոյն աղջիկ դառաւ եւ ընկղմեց գետի մէջ:

—Այսպէս չէ՞, կարաւ.

—Այդպէ՛ս, տիբունհի:

—Վնձն, ուրախացիր, խաղող վեր կալ:

Կարաւն սկսեց խորովել, իսկ վագը խաղող վեր կալաւ: Բօշա աղջիկը գլխի ընկաւ, որ հիմա իր շարագործութիւնը պիտի պատմէ, սկսեց սրտնեղիլ, տրտնջալ, թէ՛ շոգ է, չի կարող նստել, տուն է ուզում գնալ:

—Շատ եւ շտապում, ասաց թագաւորը, հիմա կրտանենք քեզ ուր որ հարկաւոր է: Աղջիկը շարունակեց.

„Աղջիկը մերկ էր, չէր կարող ջրիցը դուրս գալ: Թագաւորն ասաց. այդտեղ սպասիր, եւ քեզ համար հագուստ կուղարկեմ, կըհագնես ու կըգաս: Թագաւորը գնաց թէ չէ, որտեղից որ էր՝ մի աղջիկ դուրս եկաւ, դէմքն այլանդակ ու սեւ, արմը էր արդեօք թէ խափշիկ, բօշա էր թէ դարաչի, խաբեց աղջրկանը, դուրս քա-

շեց ջրիցը, խեղդեց, գցեց ջուրը, եւ ինքն ընկղմեց նրա տեղը: Եկան նաժիշտները եւ նրան տարան թագաւորին հարսնացու:

—Այսպէս չէ՞, կաքաւ.

—Այդպէս աիրուհի:

—Վաճն, ուրախացիր, խաղող վեր կաւ:

Բօշա աղջիկը տեղիցը վեր կացաւ, էլ չըկարաց դիմանալ:—Դա սատանայ է, ստաց, եւ ինչ որ ասում է, ըտերն էլ սուտ է. դա ուզում է հիմա իմ տեղը ըրդնել, եւ հնարում է այդ բանը. դա կախարդ է:

—Լաւ, ստաց թագաւորը, դու կարող ես գնալ տուն: Նաժիշտներ, սրան տարէք տուն եւ լաւ պահպանեցէք մինչեւ մեր գալը:

Եղեգնուհին պատմեց ըտերը, մինչեւ կաքաւը խորովեց ու խաղողն էլ հասաւ: Խորովածը կերան եւ վրան էլ խաղողը: Եղեգնուհուն տարան պալատը, եօթն օր եօթը զիշեր հարսանիք արին. իսկ քօշային կապեցին մի ձիու սրջից եւ քարէքար տալով՝ սատկեցրին: Չարն այնտեղ՝ քարին այստեղ:

Վրաստանի հայերը այս հէքիաթը պատմելիս աղջկայ խօսելը կաքաւի ու վագան հետ վրացերէն են ասում, որ աւելի լաւ է դուրս գալիս: Ահա այդ հոտը վրացերէն.

—Դմնա, կնկարօ.

—Ագրե, բանոսօ:

—Իյսարե, ղիւգօ,

Դոյթե դ՛ւրձեմի:

Աղջկայ անունն էլ վրացերէն ասում են „Լերձամ քաւի“, որ կընշանակէ „եղեգն աղջիկ“:

Դ. ԱՂԱՅԵԱՆՑ

Ա Ր Ա Ն Ի Ի Յ

(Ա Վ ա տ թ ա ր վ մ ա ն ու թ ի ո ն)

երի արագիլն ինչպէս քանտարկւած
Բարձր պարսպի յետնն է փակւած,
Կուգէր նա թռչել ու անցնել ծովեր,
Բայց, աւանդ, խեղճի խուզած են թեւեր:

Իր անզօրութիւնն նա լաւ է քզգում՝
Եւ թեւերի տակ զըլուին է ծածկում:
Կըցանկար առանջ նայել նա սիրով,
Բայց փակւած է նա ամուր պատերով:

Կարող չէ տեսնել նա երկնակամար
Իր մութ, նեղ քանտից,—բայց ինչո՞ւ համար.
Այնտեղ թռչում է ազատ կարաւան,
Իսկ նա մատնւում է չար գերութեան...

Եւ նա անհամբեր սպասում է վշտով,
Որ մէջքին քուսնին թեւերը շուտով.
Նա այն ժամանակ չար գերութիւնից
Կըթռչէ ազատ աշխարհ լուսալից:

Եւ ահա ստորն աշունն է փրչում,
Արագիլները տաք տեղ են թռչում:
Թշուո, ինչպէս ստրուկ նա անհամարձակ,
Վշտագին ու որբ, շրջում է մենակ:

Հըսում է ահա վերից կրորնչին—
Այդ նրան ծանօթ կռունկների է չուն.
Ականջ է դնում չարատանջ զերին
Ազատ երամի ուրախ երգերին:

Կամնում է նա նորից փորձ փորձել,
Խուզած թևերը քարձր տարածել.
Բայց այլոց նրման, աւանդ, նա ազատ
Չէ կարող սլանալ երկիրն հարազատ:

Անբնիտ արագիլ, խնդճ կալանաւոր,
Էլ այն յաղթական դու չես թնւաւոր.
Թէ զօրանան էլ թևերըդ ուժգին,
Զոհ պիտի լինին անգուլթ դանակին:

Յ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Знамені Промислу

Ն Ա Հ Ա Տ Ա Կ

(պատկեր)

ստոիկ ցուրտ էր, այնպէս ցուրտ, որ մարդու շունչը սառչում էր մազերի վրայ. այնպէս կծու քամի էր, որ չէիր կարող փողոց ելնել, եթէ մինչեւ իսկ մուշտակ հագնէիր: Բայց օդը պարզ էր, դաշտը ծածկել էր սպիտակ սաւանով եւ արեգակի ջնորհիւ մի տյնալսի գեղեցիկ կերպարանք էր ստացել, որ եթէ չըլինէր կծու քամին եւ ցուրտը, ո՞վ չէր գնաւ փոքր ինչ ձիւների մէջ թաւալելու:

*
* *

Գրքերի պայուսակը ուսին զցեց Տիգրանը եւ տեսնելով որ վիզն ու ականջները մըսում էին, լայն օձիքը քարձրացրեց, ձեռքերը զրպանը դրաւ եւ ուսումնարանի քակից դուրս ելնելուն պէս, փոխանակ մարդկանց հետքերից կազմւած նեղ կուտարով գնալու, վագեց ձիւների մէջ, իր երկար կօշիկներով խրուցաւ մինչեւ ծնկները եւ այսպէս, ամեն մի խրուելիս մի զրուարթ ծիծաղ արձակելով, էլ չը տեսաւ, որ փոխանակ տան կողմը գնալու, դաշտի կողմն էր գնում:

Չիներ հետզհետէ աւելի խոր էր երեւում, սակայն
այդ աւելի զըւարձացնում էր նրան եւ նա այն ժա-
մանակ միայն կանգ առաւ, երբ այդ զւարճութիւնը
սկսեց յոգնեցնել նրան:

Կանգ առաւ, չորս կողմը նայեց, շրթունքները
երկարացրեց եւ զարմացմամբ զոչեց.—վս'յ ... այս ո՞ր
եմ' եկել:

Այս միջոցին նրա աչքն ընկաւ փոքր ինչ հե-
ռու զտնուող սառցանման ձիւնը, որ փայլում էր
պայծառ արեւի տակ:

—Ա'յ լաւ քան, զոչեց նա—երթամ' փոքր ինչ
սահեմ':

Եւ վազեց այն կողմը:

*
* *

Շուրջը ոչ ոք չըկար. տները քաւական հեռու էին
մնացել. առաջներ փուռում էր ընդարձակ ձիւնապատ
դաշտը, իսկ փայլուն ձիւնի ցածում, մի քանի կոյտ
մացառներ:

Նա վազեց այդ մացառների մօտ, կախեց նորա-
նից իր պայուսակը եւ սկսեց սահել:

Երբ մի քանի շրջան արել էր,

—Ո՛ւհ ... ասաց, ի՞նչ լաւ սառուց է.

Եւ երգեց սահելով

Մայրի՛կ, տե՛ս, տես այս տղան

Ինչո՞ւ սաստիկ դողում է . . .

Քիչ մօտց վայր ընկնէր, քայց կարողացաւ պահ-
պանել իրան. ձեռքերը զրպանը դրաւ ու շարունակե-
լով սահել, շարունակեց եւ երգը.

. . . Մի՞թէ հայր, մայր չունի դրբան

Որ այդպէս շատ մըտում է . . .

—Այ սուր սառուց . . . ընդհատեց նա եւ սպա
երգեց զիւ ձայնով

Մըսում է . . . մըսում է . . .

*
* *

—Կը փորձեմ փոքր ինչ էլ նստելով սահել, ասաց
նա եւ հէնց կամենում էր նստել, մէկ էլ վարմացած
վեր թռաւ:

Փոքր ինչ, միայն փոքր ինչ հեռու լուեցաւ մի
ձայն, որ աղիողորմ կերպով եւ դողողալով մըմն-
ջում էր

—Մայրիկ

Նա դողաց. սիրտը ճմլեցաւ այդ խղճուկ, ար-
տասուալի եւ մեղմ ձայնից, որ դուրս էր գալիս մա-
ցառների միջից.

—Այնտեղ է. մտածեց նա եւ վազեց դէպի մա-
ցառները:

Կռացաւ, ձեռքերով դէն տուեց ճիւղերը եւ հա-
զիւ թէ նայել էր, որ—վայ . . . գրչեց, ցաւազին կեր-
պարանք ստանալով, մի տղայ . . .

Մի տղայ էր. ընկած ծիւնի վրայ եւ ծիւնը ուղ-
ղակի կաշում էր նրա մերկ մարմնին, որ միայն ծածկ-
ւած էր մի կտրուած վերարկով:

Տղան դողում էր, դողում էր խղճալի կերպով եւ
նրա փոքրիկ կապտած շրթունքները, որոնք թըջում
էին աչքերից հոսած արցունքներով, մըմնջում էին

—Մայրիկ

*
* *

—Մայրի՛կ . . . գոչեց նա վեր թռչելով:

Յիշեց, որ ինքն էլ մի մայրիկ ունէր եւ այդ մայրիկը տեսնելով, որ որդին ուշանում էր, սրչափ կը տխրէր, կըլար եւ կըհարցնէր.

—Ո՞ր մնաց իմ փոքրիկ Տիգրանը . . .

Նա դէպի տան կողմը նայեց, յետոյ մի քայլ արաւ եւ ձեռքը պայուսակին տարաւ, քայց յանկարծ աչքը մացառների միջի տղային ընկաւ.

—Իսկ սա՞ . . . խօսեց նա—խոշալէս մըսում է . . .

Փոքր ինչ մտածեց, յետոյ արագութեամբ իր հաստ վերարկի կոճակներն արձատկեց եւ նրա տակը նայեց.

—Ա՛յ, շատ լաւ, ժպտեց նա, մայրիկս միւս վերարկուն էլ է հագցրել:

Յետոյ ծիծաղելով հանեց հաստ վերարկուն եւ պարկելով դողացող մանկան, ասաց.

—Առ այս . . .

Մանուկը լսեց նրա ձայնը, շարժեց, քոնեց իր վրայ ընկած վերարկուն, զարմացած նայեց այդ ծանր հագուստին, յետոյ կիսովին նստելով, ժպտող Տիգրանին մտիկ տաւ եւ ձեռքերով արցունքը սրբեց:

—Հագի՛ր, ասաց նրան Տիգրանը:

Մանուկը մի անգամ եւս նրան նայեց, յետոյ ոտքի ելաւ եւ վերարկուն հագաւ:

—Լաւ որ հագայ, ծիծաղեց մանուկը—շատ ցուրտ է այստեղ . . .

Մանուկը դուրս եկաւ, մացառների տակից. սկըտում էր տաքանալ:

—Կոճակները կոճկի՛ր, ասաց նրան Տիգրանը եւ յանկարծ,—ո՛ր է մայրիկդ, հարցրեց.

—Մայրի՛կ . . . պատասխանեց մանուկը, ձեռքով

փոքր ինչ ցած երևցող տները ցոյց տալով—մայրիկըս այնտեղ է:

—Ա՛ . . . այդ տներո՞ւմ:

—Մեր գիտն է այդ:

—Իսկ դո՞ւ.

—Գիւղը պիտի երթայի . . . շատ ցուրտ էր:

—Այժմ՝ է՛լ մըտում ես.

—Ո՛չ . . . Ժպտեց մանուկը:

—Հա՛ն, ծիծաղեց Տիգրանը—դէ՛հ ուրեմն գնա՛ծեր տուն:

Մանուկը մի անգամ եւս Տիգրանին նայեց, ժպտեց եւ վազէվազ հեռացաւ . . .

Երբ քառական հեռացել էր, Տիգրանը, որ նրա ետեւից նայում էր, չորս կողմը նայեց այս անգամ եւ մըմնջեց.

—Ինչ լաւ որ տըլի . . .

Եւ սկսեց դողալ.

*
* *

—Երթում տուն, խօսեց ինքն իրան, պայուսակն առաւ եւ կոխելով քարօր ծիւնի մէջ, սկսեց ծանրութեամբ յառաջ գնալ.

Դողում էր, որովհետեւ ցուրտ քամին սաստկանում էր եւ այս անգամ՝ ձեան փոշի էլ էր քերում իր հետ:

—Կերգեմ, որ տաքանամ, մտածեց Տիգրանը եւ երգեց.

Ո՛հ, ի՞նչ ցուրտ է. իրան, մայրի՛կ

Փչեց քամին, ներս քեր մանկան . . .

Դադարեց երգելուց, որովհետեւ յոգնել էր. կանգ առաւ եւ նստելով ուղղակի ծիւնի վրայ, ասաց.

—Փոքր ինչ նստեմ, դեռ ուշ չէ . . .

Եւ շարունակեց երգը.

Ո՞վ է տուել հագուստ տաքիկ,

Որ նա ծածկէ մէջքն ու իրան . . .

Զգաց որ քամին կարծես սուրերի պէս կտրտում է ականջներն ու երեսը, ձեռքերով ականջները պահեց, դէմքը պայուսակով եւ վերջացրեց երգը զիւ ձայնով.

Ծածկէ մէջքն ու իրան

*
* *

Իսկ քամին սաստկանում էր եւ քուրի էր փոխում. ամեն կողմից նա հաւաքում էր ձիւնի փոշին, խփելով այս-այն կողմ՝ պտոյտներ էր գործում եւ ապա սուրաւով եւ ուժգնութեամբ այդ կոյտը մղում էր դէպի մացառները:

Փախչում էին ազնւաները, ծուում, գետնին էին կաշում մացառները եւ արեգակը, որ մինչեւ այդ ժամանակ դեռ փայլում էր, ծածկւեցաւ. թանձր փոշին էր միայն, որ պտոյտներ էր գործում դաշտի մէջ . .

Ոտքի ելաւ, վճռեց յառաջ գնալ, քայց հագիւ թէ մի քանի քայլ արել էր, որ քամին ուժգնութեամբ մղեց նրան զորեց ձիւնի վրայ եւ փոշին սուրաւով եկաւ լցուեց նրա վրայ:

Նա կծկեց, քայց քաց թողեց պայուսակը, ընկաւ երեսի վրայ եւ գռեց.

—Ո՛հ, ո՛հ . . . եւ նա ինձնից փոքր է . . .

Տղային էր յիշում . . . ո՛հ, փոքրիկ վսեմ՝ արարած . . .

*
* *

Միայն նրա գլուխն էր երեսում՝ եւ տեղ-տեղ սեւ հագուստը. նա կծկւել էր. քանի՛ անգամ՝ փորձեց ոտքի ելնել, բայց վայր ընկաւ: Մի անգամ՝ յաջողեցաւ կանգնել, ժողովեց գրատախտակը, տետրակները. դրաւ պայուսակի մէջ եւ երբ կամենում էր գիրքն էլ դնել, նրա միջից դուրս թռաւ մի փոքրիկ պատկեր եւ քամոց մղւած՝ թռաւ հեռու . . .

—Իմ խեղճ պատկերս, ասաց նա տխրութեամբ,
—վարժապետը որչա՛փ պիտի նեղանայ, որ մըցանա-
կըս կորցրի . . .

Այս միջոցին քամին խլեց նրա ձեռքից նաեւ գիրքը, յետոյ մի այնպիսի ուժգնութեամբ մղեց իրան էլ, որ փռեց գետին:

Վայր ընկաւ Տիգրանը, երեսը կծկեց կուրծքի վրայ եւ գոչեց.

—Մըտում եմ . . .

Յետոյ միտքն ընկաւ, որ երգը կիսատ էր թողել. ձեռներովը ականջները ծածկեց, ժպտեց ու սկսեց երգել.

Ո՛հ, ինչ ցուրտ է . . .

—Ո՛հ, ընդհատեց նա—այս երգեցի, այժմ՝ այս պիտի երգեմ:

Ի՛նչպէս կապտել է այս տղան . . .

Ուհ . . . ասաց, այնպէս դողում եմ, որ չեմ կա-
րող երգել.

Դողդողալով եւ ատամները իրար զարկելով շա-
րունակեց

Չէ՞ որ այդպէս եթէ մնայ,

Կը մտնի խեղճը գերեզման . . .

Յանկարծ մի ձիւնի կոյտ ընկաւ եւ ոտքից մինչեւ գլուխը ողողեց նրան. ընդհատեց երգը, գլուխը ձիւնի տակից դուրս հանեց. յետոյ ձեռքը մեկնեց դէպի վայր

ընկած գիրքը, վախենալով որ քամին կարող էր նրան
էլ պատկերի պէս թոցնել հեռու, եւ երգեց.

Ո՞ր է մայրիկ, որ վրան լայ . . .

Շունչը կտրւում էր. ձեռքը պարզեց, աշխատելով
վրան թափւած ծիւնը թափ տալ . . . քայց չըկարո-
ղացաւ, եւ երբ քամին մի քունն փոշի էլ փչում էր
դէպի նա, լուեցաւ նրա խուլ ձայնը, որ երգում էր
Մայրիկ . . . վրան լայ

*
* *

Սուրաց քամին, ծուեցան մացառները, գետնի
երեսից բարձրացաւ մի թանձր փոշի եւ ամեն ինչ
ծածկւեցաւ այդ խառնուրդի մէջ . . .

Մայրիկ լուեցաւ մի մեղմ, խղճուկ ձայն:

Եւ երբ քամին դադարել էր, դաշտը հաւասար սպի-
տակ էր ինչպէս առաջ, այլ եւս չէին երեւում ոչ մա-
ցառները եւ ո՛չ նրա մօտ, հողի փոխարէն, ծիւնի
տակ ննջող փոքրիկ վեհ նահատակը

Ք. Գրափայտեանց

Փ Ո թ Ո Ր Ի Կ

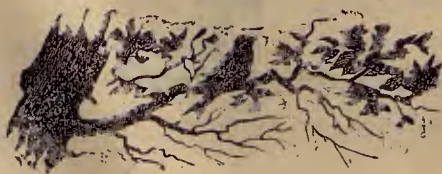
Երեւ կախաւծ են սեւամաճ ամպեր,
Ներքեւ ծփում է ծովն աղետաբեր:
Մոնչում է քամին. փայլում են շանթեր.
Հեռից լսում են խուլ որոտումներ:

Տեսնում եմ արդէն մօտ է փոթորիկ,
Բայց ծովն եմ ձգում ահա իմ նաւակ:
— Խփեց կայծակը. որոտաց երկինք.
Յուզեց, փրփրեց անդունդն անյատակ:

Ջրային լեռները գալիս են անվերջ...
— Շարժեցէք, թիւր, մի՛ վհատիր, նաւակ—
Սարսափելի չէ մահը կուի մէջ՝
Ճանապարհի վրայ դէպ՝ սուրբ նաւատակ:

Մեզ արշալոյսը սուրբ ազատութեան
Սպասում է այնտեղ, միւս ափին անահ,
— Դէ՛, շտապիր, շտապիր, իմ նաւ սիրական,
Կամ ազատութիւն, կամ կուի մէջ մահ:

Բ. ԹԱԴԵՈՍԵԱՆ

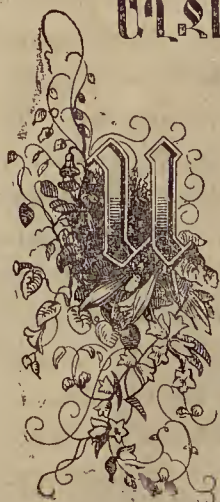

Դիպակի գ. առ. առ. ի հնու. Թ. խ. նմանեցից

ԱՂՋԻԿՆ ՈՒ ԼՈՒՑԿԻՆԵՐԸ

(Ա ն դ ե ռ ս լ ն ի ց)

I.

տատիկ ցուրտ էր: Զիւնը քուլա քուլա թափւելով՝ ծածկում էր գետինը: Արդէն սկսում էր մթնանալ. այդ գիշեր հին տարին հրաժարական ողջոյն էր տալիս ամբողջ աշխարհին, իսկ վաղը նոր տարի էր—բեկրանքի և ուրախութեան օր: Այդ միջոցին ձիւնապատ փողոցովն անցնում էր գլխաբաց և ոտաբոբիկ մի խեղճ աղջիկ: Իրաւ է, տանից դուրս գալիս նա հագել էր մօր մաշիկները, բայց փողոցի մի ափից միւս ափն անցնելիս՝ նա ընկաւ երկու միմեանց հանդէպ ընթացող կառքերի մէջ տեղը և շտապելուց ու շփոթւելուց՝ մաշիկները կորցրեց: Մաշիկներից մէկը իսկապէս կորաւ, իսկ միւսը թռցրեց մի փոքրիկ չարաճճի տղայ, որ նաւակ շինի նրանից ու զւարճանայ:

Աղջիկը գնում էր ոտաբոբիկ. նրա փոքրիկ ոտները կարմրատակել էին ցրտից և փետացել: Նա իր կրծքի վրայ ամրացրած փոքրիկ արկղիկում դարսած ունէր լուցկիներ ի մի քանի կապոց, իսկ մի կապոց բռնած էր ձեռքին: Վատ եղանակը շատ էր վնասում նրան. փողոցի անցուղարձը համարեա կտրուած էր, չկալին գնող-

ներ, այդ պատճառով նրա գրականում և՛ս չկար ոչ մի կօպէկ: Համ մըսում էր, համ քաղցած էր ողորմելին, և հէնց երեսիցն էլ երևում էր, թէ որքան չարաչար տանջւում էր նա: Անբախտ արարած: Զիւնը քուլաներով թափւում էր նրա բաց-խարտեաշ մազերի վրայ, որոնք գեղեցիկ գանգուրներով շրջապատում էին նրա փոքրիկ, չքնալ վիզը: Բայց ամենեւին ուշք չէր դարձնում իր գանգուրների վրայ. նրանց մասին չէր էլ մտածում: Պատուհանները վառւիւռում են բազմաթիւ ճրագներով, խորովածի հոտը բռնել է ամբողջ փողոցը, ամենքը պատրաստւում են զիմաւորելու նոր տարուն, ամեն տեղ եւում է կեանք—ահա ինչով էր զբաղւած նրա միտքը:

Վերջապէս մի խուլ անկիւն գտաւ երկու տների մէջ տեղում և, ոգնու պէս հուչ գալով, նստեց այնտեղ: Սառնամանիքը փէտացնում էր նրա ամբողջ մարմինը, բայց նա չէր համարձակում տուն գնալ. և ի՞նչպէս վերադառնար, երբ մէկ հատիկ լուցիկ անգամ չէր ծախած և գրպանումն էլ կօպէկ չունէր: Առաջինը որ հայրը նրան կը թակէր՝ տեսներով աղջկանը դատարկածուն տուն վերադարձած, և երկրորդն էլ—մի՞թէ միւսնոյն չէր՝ տուն գնալ թէ փողոցում մնալ. չէ՞ որ նրանց տանն էլ նոյնքան ցուրտ էր, որքան և դուրսը, բաց երկնքի տակ: Նրանք սպրում էին չարագախում և քամին չորս կողմից ազատ ներս ու դուրս էր անում, չնայելով որ ամենամեծ անցքերն ու ճեղքերը խցում էին լարով ու զանազան փախս-փուլաներով: Խեղճ աղջկայ ձեռքերը կապտել, լեղակի գոյն էին ստացել:—Ա՛խ, ի՞նչ կը լինէր գէթ լուցիւ աղօտ բոցով տաքանալ: Բայց ընչո՞ւ չըհանել մի լուցիկ, չը քսել պատին և չը տաքացնել սառած մատներս: Նա հանեց լուցիկին և ծկրր՝ պէս քսեց պատին. օ, ինչպէս բոցավառեց: Աղջիկը ձեռքերով

ծածկեց աղօտ բոցը և լուցկին սկսեց այրել, ինչպէս փոքրիկ ճրագ։ Եւ խղճուկին թւում էր՝ թէ նա նստած է երկաթէ մեծ վառարանի առաջ և փէտացած մարմինը տաքացնում է նրա հրաշալի բոցով։ Օ՛, ինչ գեղեցիկ վառվում է կրակն այդ հսկայ վառարանում՝ տարածելով շուրջը ախորժելի տաքութիւն։ Ողորմելին ձեռքերը մեկնեց, որ տաքացնի. բայց յանկարծ բոցը հանգաւ, վառարանը չքացաւ և ինքը դարձեալ նստած էր փողոցի մութ անկիւնում, այրւած լուցկին ձեռքում։

Նա հանեց երկրորդ լուցկին և քսեց պատին։ Լուցկին վառւեց, լուսաւորեց պատը և լուսաւորւած տեղը պատի վրայ դարձաւ թափանցիկ, կարծես լուսաւորութիւնը դադային էր։ Աղջիկը տեսաւ մի շքեղազարդ սենեակ, որի մէջ տեղը դրւած էր սոխտակ սիւնոցով ծածկած սեղան։ Սեղանի վրայ կարգով շարւած էին վալլուն ձենապակեայ ափսէներ. իսկ մէջ տեղը՝ մեծ սկուտեղի վրայ դրւած էր սալորով և խնձորով գեղեցիկ համեմած ու տապակած սագ, որից աչնալիս մի անուշ հոտ էր բուրում, որ ամենակուշտ մարդու ախորժակն անգամ կը շարժէր։ Օ՛, երջանկութիւն. յանկարծ սաղը վերկացաւ սկուտեղի վրայից և դէսընց յատակի վրայ։ Նրա մէջքի մէջ ցցւած էին դանակ և պատառաքաղ։ Նա գլորւելով մօտեցաւ մանուկ աղջկանը։ Բայց լուցկին այդ միջոցին հանգաւ և նրա առաջ կանգնած էր դարձեալ նոյն սառն ու հաստ պատը իր դաժան կերպարանքով։

Բայց ահա վառւեցաւ երրորդ լուցկին. և աղջիկը տեսաւ, որպէս թէ ինքը կանգնած էր մի շքեղազարդ տօնածառի առաջ։ Այս տօնածառն անհամեմատ հարուստ ու բարձր էր այն տօնածառից, որ նա անցեալ ծննդեան տօնին տեսել էր ասլակեայ դռների միջով մի հարուստ վաճառականի տանը։ Ծօնածառի կանաչ

ճիւղները վրայ վառուում էին հազարաւոր մօմեր, իսկ սենեակի պատերի վրայ կախկիւած բազմաթիւ գեղադրական պատկերները, որպիսիք նա յաճախ տեսել էր խառնութների պատուհաններում դուրս դրած, կարծես ժրպտում էին նրան: Նա վեր բարձրացրեց իր փոքրիկ ձեռքերը, բայց, աւաղ, լուցկին հանգաւ. տօնածառի մօմերն սկսեցին սլտնալ բարձր, շատ բարձր,—և աղջիկը տեսաւ, որ այդ աստղեր էին. . . Այդ միջոցին մի աստղ վալը ընկաւ և երկնքի երեսին գծագրեց մի երկայն հրային շերտ:

II.

«Մեռնող եղաւ»,—մտածեց աղջիկն ինքն իրան: Նրա հանգուցեալ տատը, որից միայն վախելում էր նա փաղաքշանք ու գուրդուրանք, յաճախ ասում էր նրան՝ «երբ աստղ է վալը ընկնում, այդ նշանակում է, որ մէկի հոգին արդէն թռաւ գէպի Արարչի օթեանը»:

Նա սլատին քսեց դարձեալ մի լուցկի: Շուրջը տա-րածւեցաւ շքեղ լոյս և հրաշալի լոյսի մէջ երևաց նրա պառաւ տատը՝ հեղ և փայլուն ժպիտը երեսին:

«Տատի ջան»,—գոչեց աղջիկը՝ փէտացած կռները տարածելով առաջ,—տա՛ր ինձ քեզ մօտ: Ես գիտեմ, որ երբ լուցկին կը հանգչի, դու էլ չես լինիլ. դու կը չքա-նաս, ինչպէս չքացան երկաթէ վառարանը, տապակած սագը և շքեղ տօնածառը»:

Նա շտապով վառեց կապոցում մնացած միւս բոլոր լուցկիները, որովհետեւ սրտով ցանկանում էր, որ տա-տիկը չըհեռանայ: Լուցկիները մի ակնթարթում բոցա-վառւեցան և չորս կողմը տարածեցին այնպիսի մի զօրեղ լոյս, որ կարծես թէ ցերեկ լինէր: Ոչ մի ժամանակ այն-

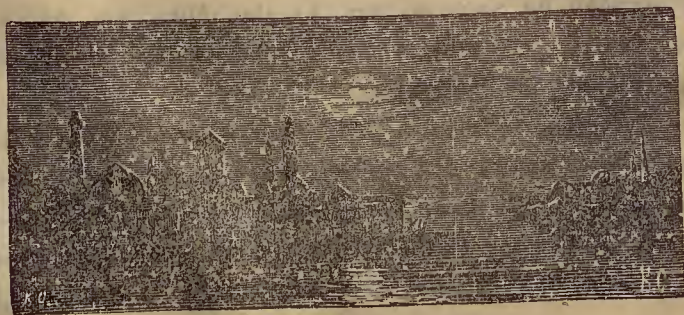
քան զեղեցիկ չէր եղած նրա տաար, որքան ալ դրօշխին:
Նա վերցրեց թոռնիկին իր ձեռքերի վրայ և երկուսն էլ
ուրախ ու զւարթ սլաճառ լուսի շերտը ճեղքելով՝ սլա-
ցան բարձր, բարձր—այնտեղ, ուր չկան ո՛չ ցուրտ, ո՛չ
քաղց, ո՛չ տանջանք. . .

Նրբ վրայ հասաւ ցուրտ առաւօտը, աղջկանը գտան
երկու տների մէջ տեղը, խուլ անկիւնում նստած: Նրա
այտերը կարծիր էին. շրթունքները ժպտում էին:

Խեղճ ողորմելիին մեռել էլ:

Նա փէտացաւ նոր տարւայ նախընթաց գիշերը:
Նոր տարւայ առաջին օրը լուսաւորեց թշուառութեան մի
անմեղ և անալաշտական զոհի դիակ, որ մի քանի ժամ
առաջ սրտագրաւ սլաակներն տեսնելով լուցկու փալուն
լուսի մէջ՝ ժպտում ու հրճում էր, ինչպէս ճրագի շուրջը
ճախրող թիթեռ: Լուցկիների մի կապոցը բոլորովին ալ-
րուած էր: Նրանի նա ուզեցել է տաքանալ, —ասաց
մէկը: Եւ ոչ ոքի մտքովն անգամ չանցաւ, թէ ի՞նչպիսի
հրաշալի տեսիլներ էին նկարւել փոքրիկ աղջկայ չքնաղ
աչիկներին, ոչ ոք չիմացաւ, թէ սրպիսի փառքով և շքե-
ղութեամբ դիմաւորեց նա նոր տարուն իր սիրելի տա-
տիկի հետ միասին. . .

ԱՂԷՔ. ԺԱՏՈՒԹԵԱՆ

Ամենայն Հիմունքի Գործարար Կրօնական

ԱՄ ԱՐԱՄԻՆԱ

Նչո՞ւ այդպէս ամբողջ օրը
Զարչարվում ես, անչափ տանջվում,
Մի՞թէ քեզ էլ մթնոլորտը,
Ծանր է գալիս, ծանր է ազդում:

* * *

Դու մանուկ ես, դեռ քեզ շատ օր
Խոստանում է քո արեւը.

Դու դեռ ժպտն, խաղն անոգ
Եւ հեզ ընկիր մօրըդ գիրկը.

Ու թոթովիր մի երգ սիրուն,

Քո ժանկական անոյշ ձայնով.

Ու միշտ յիշիր դու այն անուն,

Որ պաշտում է քեզ իր սիրով:

* * *

Մայրըդ է որ, օր ու գիշեր

Անթարթ աչքով քեզ է հսկում:

Եւ կարդալով շատ աղօթքներ,

Երկար օրեր է միշտ խնդրում:

* * *

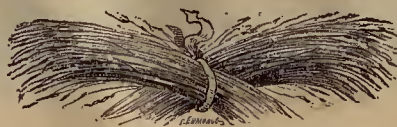
Խաղն, մանուկ, թոթոալով

Քնիր, զարթի՛ր սիրահեգիկ.

Մայրդ կ'երգէ քեզ փարեւով,

Որ շատ ապրիս դու երջանիկ...

ԱՐՄԵՆ ԿՐԱՄՈՂՆԻԿԵԱՆ

ՉԸՄՈՒԱՆԱՍ

Թէ փառաւոր դաշլիճում՝ նստած՝
Հարուստ եւ շուայլ ինչոյք փայելես,
Զլարճութիւնով ու քախտով լցւած՝
Դու չմոռանաս, որ եղբայր ունիս:

* *
* *

Եթէ գիտութեան տաճարների մէջ
Բարձր մտքերով դու ոգեւորւիս,
Բորբորւիս ուսման կրակով անշէջ—
Դու չմոռանաս, որ եղբայր ունիս:

* *
* *

Թէ մեծ հանճարիդ ոյժը կամենաս
Յոյց տալ աշխարհին, որ փառաւորիս.
Մտքերով տարւած՝ դու չմոռանաս,
Որ խեղճ ու քաղցած եղբայրներ ունիս:

* *
* *

Թէ բարձր աստիճան եւ մեծ իրաւունք
Բեզ պարգեւեցին հօգօրքն աշխարհի՝
Դու չմոռանաս, երջանկութեան մէջ,
Անհուն ցաւերը քո եղբայրների:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԴԱՋԱՐԵԱՆՑ

ՆՈՐ ԼՈՒՐԵՐ

Սենեակի օդը մաքրելու լավ եղանակներից մէկը՝ Սենեակի օդը մաքրելու շատ եղանակներ կան, մի նոր և ամենահեշտ եղանակ էլ առաջարկում է Փարիզու ամենանշանաւոր պրօֆէսորներից մէկը։ Բաւական չէ, ասում է պրօֆէսորը, ժամանակ առ ժամանակ սենեակի օդը թարմացնել այլ պէտք է այնպէս անել որ շարունակ սենեակը մտնի նոր թարմ օդ։ Ինչեքները, եթէ շատ ցուրտ չէ, ննջարաններն պատուհանները թողնել կիսաբաց եւ անպատճառ լծեցնել վարագոյրները։ Այս կերպով սենեակի մէջ քնողները կաւոշապանին դրսի ցուրտ օդի անմիջական ազդեցութիւնը և սենեակի տաքութիւնը 10—12 աստիճանից չի աւելանալ, որ շատ օգտակար է քնողներին համար։ Մինչև անգամ շատ ցուրտ եղանակին պատուհանները չպէտք է բոլորովին փակել, այլ քիչ բաց թողնել և միևնույն ժամանակ վառարանի մէջ կտալը վառ պահել և մահճակալը դնել վառարանի ու պատուհանի մէջ տեղը, այդպիսի դերքում մարդու թոքերը սոխորում են լողթել միկրոբներին և մարմինն առողջ է մնում։

Օգտաւի։ Մի գործիք են հնարել, որով կարողանում են փակւած տեղերն ածխաթթու քանդակութիւնը և օդի մաքրութիւնը չափել։ Գործիքը մի պարան է կամ չը-

ւան, որ իր գունաւորելովը ցոյց է տալիս օդի մաքրութեան չափը։ Եթէ չըւանը կարմրում է, այդ նշան է, որ ածխաթթուն նւազ է, իսկ երբ շատանում է ածխաթթուն, չըւանի վարի մասը գունաւորում է և սպիտակում։ Եթէ չըւանը մինչև վերի մասը սպիտակի, պէտք է շուտով պատուհանը բանալ և մաքուր օդ բերել։ Այս գործիքը շատ կարեւոր է ունենալ հիւանդանոցներում և դպրոցներում։

Թղտաւաւ ծիծեռնակներ։ Մինչև այժմ կալին միայն թղտաւաւ աղաւներ, այժմ փորձից երևում է, որ ծիծեռնակները աւելի յաճող կերպով են կատարում թղթաւաւի պաշտօնը։ Այս պատճառով Դէբոլըին առաջարկում է Փարիզում, որ թղթաւաւ աղաւներին վնասներն իրականացնեն ծիծեռնակներով։ Նրա առաջարկութեամբ փորձի համար երեկոյեան ժամը 4 ու 15 ըոպէին բաց թողնել են երկու վարժեցրած ծիծեռնակներ Ինվալիդների հրապարակի վրայից։ Ծիծեռնակները վերել թռչելով օդի մէջ մի քանի շրջան անելուց յետոյ, յանկարծ սլացան դէպի հիւսիս, իսկոյն անհետացան աչքից և 5 ժամ ու 30 ըոպէին երեկոյան Բուբլում։ Նրանք 140 վերստ տարածութիւնը թռել էին 75 ըոպէում, մինչդեռ թղթաւաւ աղաւները մի ըոպէում թռչում են մի վերստ։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԳԻՐ

Յայտնի է, թէ որքան աղմուկ բարձրացրեց „Վօլապիւի“ կոչւած համաշխարհային լեզուն: Այս լեզուն ունի արդէն իր քերականութիւնը, իր քաղմութիւ ուսումնասիրողները, որոնք մինչեւ անգամ կուսակցութիւնների են բաժանուել: Վերջին ժամանակներս Էմմանուէլ Կատալան անունով մէկը մտածել է հնարել նոր համաշխարհային զիր, որ պէտք է ձեւակերպէ ոչ թէ առանձին տառեր, այլ ամբողջ բառեր, գաղափարներ: Առանձին տառերի փոխարէն ամենից լաւ կարող են ծառայել արաբական թւանշանները. օրինակի համար՝ „Աստուծ“ բառը (իսկապէս գաղափարը) թող նշանակուի 1 թւանշանով, „Մարդ“ — 2, եւայլն. քայերն ու ածականներն էլ իրանց թւանշաններն ունին: Հոլովները եւ քայերի խոնարհումները կարելի է նշանակել պայմանական նշաններով կամ կոտորակներով. վերջին դէպքում՝ համարելը ցոյց է տալիս ժամանակ, իսկ յայտարարը դէմք: Օրինակի համար՝ թող նշանակուի թւանշանովս 42. եթէ մենք կամենանք ասել ներկայ ժամանակովս „սիրում“

եմ“, այս պէտք է այսպէս ձեւակերպել՝ 42^1_1 (1-ը համարիչում թող նշանակէ ներկայ ժամանակ, 2-ը— անցեալ եւ 3-ը ապառնի) դու սիրում ես, կըլինի— 42^1_2 նա սիրում է— 42^1_3 , մենք սիրում ենք— 42^1_4 , դուք սիրում էք 42^1_5 նրանք սիրում են 42^1_6 . ապառնին կըլինի այսպէս. ես պիտի սիրեմ— 42^3_1 , դու պիտի սիրես 42^3_2 . նա պիտի սիրէ— 42^3_3 : Այս կերպով եթէ ուզենք զրել „Աստուծո՛ւ սիրում է մարդուն“, կարելի է ձեւակերպել այսպէս՝ 1, 42^1_3 , 2. եւ այս նախադասութեան միտքը միեւնոյն կը լինի միանգամայն թէ չինացուն, թէ ֆրանսիացուն, թէ հային եւ թէ ռուսին. միայն, ի հարկէ, պէտք է համապատասխան քառաբաններ կազմել:

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

Առաջ. Ա. Սարդարեան.

- 1) Ոտքը շեմքից շրհանէր,
Հանդարտ նստէր ձեր տանը,
Ի՞նչ է գտնոււմ, ասացէր,
Ուղիղ Վանայ մէջ տեղը:

Առաջ. նոյն.

- 2) Գրտէք ինձ մի թիւ,
Բըն աւելանայ,
Կորցնէ իր հաշիւ,
Իսկոյն բթմանայ:

Բէնի տեղ թող գիմ
Յառաջ մօտենայ,
Որպէս մըտերիմ
Խղճայ ու զըծայ:

Թոն շատ է համեստ,
Վեր ան քանի հատ,
Դի՛ր քերանդո՛ղ, տէ՛ս,
Կարծես է շարքաթ:

Բէն չէ հարազատ
Թոին քարեկամ,
Խոչնդոտ ու վատ
Է միշտ յարաժամ:

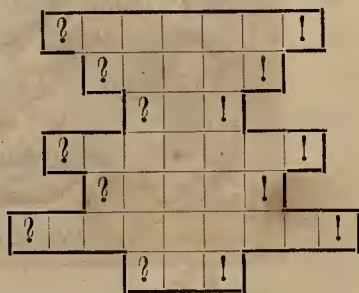
Ճէն Թոի ազգին
Է միշտ պատկանում,
Ջարդարում՝ այգին,
Գինի պատրաստում:

Մէնն է իսաւրի
Հարազատ զաւակ,
Անկիրթ ազգերի
Բան գործ ու փեշակ:

Մի հատ փէն մնաց,
Որ ծանր ու քարակ
Իր տեղն է ընկած.
Մեծ է դրա վաստակ:

Առաջ. Ա Սարդարեան.

Այստեղ նկարած է 39 քա-
ռակուսիներ. զետեղեցէք
ամեն մի քառակուսու մէջ
մի մի տառ այնպէս՝ որ ե-
թէ կարդալու լինինք, առա-
ջին տողում՝ ստանանք մի
քառ, որ նշանակէ իւրային-
ներին սիրող:

2-դում, քաղաքի անուն. 3-դում, ծառի ճիւղ. 4-դում,
յատուկ անուն. 5-դում, զուսանի պաշտօնը. 6-դում,
մայր ցամաք. 7-դում, նախադրուլծին:

Բացի զրանից՝ եթէ վերելից ներքեւ հարցականների տեղ զրւած տառերը կարդանք, ստացւի մի յայտնի մատենագրի ազգանունը, իսկ կոչականների տեղ եթէ ներքելից վերեւ կարդանք ստանանք նոյն հեղինակի անունը.

Ր Ե Բ Ո Ւ Ս

ՆԱՀԱՏԱԿԻ ԵՐԳԸ

Ձայն Թէօդօր Էստէնի.

Զարիստը

(Ձուլթակի համար)

Եւսք Վ. Փառնազեանցի.

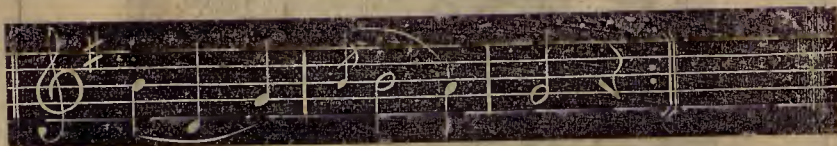
Մարդիկ տեւտես սոս ար դան — ինչու ւա — տիկ

դո — դու — մէ մի թէ հայր մայր չու նի դորան

որ աչի պէս շատ մըր սու — մէ մըր սու

մէ մըր սու մէ:

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 31-го декабря 1889г.

Тип. „Ароръ“, Т. Назарьянъ. Уг. Головин. пр. и Ваят. ул.

ԱՐՓՔ

ԳԵՂԱՐԻՆՍՏԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

ԱՂԲԻՐ Է ՏԱՐԱԶ

Պատկերազարդ հանդէսների
Գօրծիմնակի պրօսպեկտի եւ Բարեա-
տինակայեա փողոց. անկիւնում. տպա-
գրում է զրքեր, քաղերներ եւ այլն.

XIX ՄԵԱԿ XIX

Դրականական եւ քաղաքական քա-
ղեր: Տարեկան գինը 10 ռ., կէս տարա-
նը 6 ռ.

Խմբ. Հրատ, ԴՐԻԳՈՐ ԱՐԺՐՈՒՆԻ

Հասցէ՝ Тифлисъ, Редакция
газеты „Мшакъ“.

ԱՐԱՐԱՏ

ԿՐԾՆԱԿԱՆ-ԱԶԳԱՅԻՆ-ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

Տարեկան գինը 4 ռ.

Հրատարակում է Ս. ԷՃԻՊԱԾՅԱՆԸ:

„ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ“

Բարոյական-Ուսումնական-

Արուեստագիտական

Տարեկան գինը Ռուսաստանի համար 4 ռ.
Կարելի է ստորագրել „Աղբիւրի“ խմբ-
ագրատանը.

„ԲԷԶՄԱԿԷՊ“

ՊԱՏՄԱԿԱՆ-ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԵՍ.

Տարեկան գինը 4 ռ.

Հրատարակում է Վենետիկի և Ղազա-
րու Վանքում:

„Մ Ո Ւ Ր Ճ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ-ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ.

Տարեկան գինը 10 ռ.

Խմբ.-Կրատ. ԱՌԾՏԻՔ ԱՐԱՍԽԱՆԾԱՅ:

Հասցէ՝ Тифлисъ, редакция жур.
МУРЧБ.

Լոյս տեսաւ

1890 թ.

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ՕՐԱՅՈՅՑ

Ա.

Մեծ դիրքով եւ յաւերածներով:
Կայնէոր տեղեկութիւններ, Աշխա-
տոր հաշ գործիչների պատկերներ,
Կովկ. Յուցակաւորի եւ այլ տեսա-
րաններ ու պատկերներ: Անեղորական,
փուստային, դատարանական, երկա-
թաղային եւ այլն իրականութ. տեղե-
կութիւններով:

Գինն է 30 կ.

Բ.

ՓՈՔՐԱՆԻՐ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ՕՐԱՅՈՅՑ

Գինն է 15 կ.

Մանր դրամի փոխարէն կարելի է
փուստի մարկա առնարկեր:

„Աղբիւրի“ եւ „Տարազի“ բաժա-
նորդները մանապարհաժախ չեն վճ-
անարում:

Դիմել՝ Тифлисъ, „Агбюръ“.

ԾԱՂԻԿ ՄԱՆԿԱՆՑ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՄՈՐԸ ԵՐԿՈՒ ԱՅՈՒՄ

Տարեկան գինը 4 ռ.

Հրատարակում է Պոլսում:

ՅԱՐՈՒՆԱԿԻՈՒՄ Է 1890 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

„ԱՂԲԻԻՐ“ ԵՒ ՅԱԽԵՂԱԾ „ՏԱՐԱԶ“

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀԱՆՈՒՄՆԵՐԻ

VIII „ԱՂԲԻՐ“ VIII

1890 „ՏԱՐԱԶ“ 1890

ՅԱԽԵՂԱԾ „ԱՂԲԻՐ“

Հրատարակում է խոյս ուղղութեամբ եւ խոյս աշխատակիցների մասնակցութեամբ, դիրքն աւելի մեծացրած, աւելի շքեղ թղթի վրայ եւ նորագոյն տառերով:

Առաջին տրէմիան է մի գեղեցիկ գրաւիւր

ՅՒՍՈՒՍ ԽԱՉԱԿԻՐ

մէկ ու կէս անգամ աւելի մեծ, քան անցեալ տարւոյ ԱՐՇԱՌՅՍ տրէմիան:

Բաժանորդ գրողը կհետանայ վճարը մեզ հաւած օրից մի ամսայ ընթացքով:

Բ. ՊՐԵՍԻԱՆ

1) Յովակի գեղեցիկ վաճառուք: 2) Յիսուս Սինա լեռան վրայ: 3) Մովսէս մարգ, պատգամներ տառնալով: Վերին աստիճանի շքեղ պատկերներ, 100 ռ. գրքեր, 50 ռ. գրասեղանի գորդ իրեղէններ վիճակ կը գցին սեպտեմբեր ամսին բաժանորդների մէջ:

Գ. ՊՐԵՍԻԱՆ

Պատի տախտակ օրացոյց 1891 թ. հոկտեմբերի բաժանորդներին դիկտեմբերի №-ի հետ:

Բացի դրանցից տարւոյ ընթացքում կատաւարկին հաճելուքներ եւ քերութներ, որոնց ԱՌԱՋԻՆ վճարողները կըստանան մըր-ցանակներ:

„Աղբիւր“ տարեկան բաժանորդագինը 3 ռ. է եւ 28 կ. է փոստի մարկա:

Աշտուսանման բաժանորդները պրէմիան տառնալու ծանու-պարհաձայն վճարում են 28 կ. փոխանակ 1—40 կ.

ԳԵՂԱՐԻԵՏՏԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԻԾՄԱՐՆԱԿԱՆ ԲՍԱԴԻՆ

Հրատարակում է Թիֆլիսում ներկայ յունարից մեր յայտնէ հեղինակների, նկարիչների մասնակցութեամբ, ամիսը մի անգամ քտաւած:

ՏԱՐԱԶԻ նմանակն է հայ անդատմանում ցանել գեղեցիկ եւ բարդ սերմեր ու արժանախիւ անել տգեղ եւ չար որոն:

ԳԵՂԱՐԻԵՏՏԱԿԱՆ ԿԻՆԻՆԱՅ արտայայտւած բանաստեղծի մտ-շրթունքով, հրաշագործ նկարչի վրձնով, թէ սիրտ տրոփացնող փիլագրի գրքով Տարագիւմ առաջին տեղը պիտի քնէ:

ՏԱՐԱԶԻ մի երրորդական մտ-քը կըկազմեն պանակներ, նկարներ, տեսարաններ, թէ արդի եւ թէ անցած գնացած, գիտարու-պէս մեր կեանքի: Հայ կենը ամեն ամիս Տարագիւմ կըկանէ երրորդ-կան նորագոյն կար ու ձեռի, ձե-նագործի վերաբերմաւ քացա-տրութիւններ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գեղարւեստ եւ հիտութիւն: Պատմական եւ ժամանակակից վե-պեր, պանակներ, թատրոնական գրաւմներ: Բանաստեղծութիւն: Բնաստեղծութիւն եւ Կենսագրու-թիւն: Կար, ձեւ, ձեւագործ եւ ամեն նորութիւն արհեստների վերաբեր-եալ: Տալին արհեստներութիւն եւ անտեսութիւն: Ժամապարտ-րութիւն եւ Արկածք: Մրաժշտու-թիւն եւ թատրոն: Ժամանակա-գրական լուրեր անդեկութիւններ, յօդաւմներ եւայլ: Ֆէլիտօս, Ժա-ղըր, Առած, Կատակ: Եախմտի եւ այլ խաղեր, Բերու, Հարցեր, Խորհուրդներ, Կենսալիք: Պատա-խաններ: Ծայտարարութիւններ: „Տարագի“ բաժանորդագինը 3 ռ. է:

Հասցէ՝ Тифлисъ. Редакция иллюст. жур. „АГБЮРЪ“ Կաժ
„ТАРАЗЪ“.

Խմբագիր-հրատարակիչ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԱՄԵՔԻՆ

Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ. Բ տ Ժ Ի Ն

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

№ 1

Յ Ո Ւ Ն Ի Ա Ր

1895

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կրաւեր

Գրիգոր Արծրունու զրական զործունելութեան քսանըջինդամսկը.

Կենսագրական

ՀԱՅՐ ԱՐՍԷՆ ԱՅՏԸՆԵԱՆ, Արքեպիսկոպոս Սաղամիւնայ, Ընդհանրական Արրաշայր Վիեննայի Միփթարեան Միարանութեան.

Մատենախօսութիւն

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՅՈՒ Հայկական պատմութիւն Խորէն ծ. վարդապետ Ստեփանէի:—ՓԱԽՏՈՍ ԲՈՒԶԱՆԴ Ե. Մաղաթեանի:—ՍԻՄ. Թարգ. Փ. վարդանեանի:

դաստիարակութիւն

Քրիստոնէութեան ազդեցութիւնը կրթութեան եւ դաստիարակութեան զործում:—Գիտութիւն եւ դաստիարակութիւն:

Խառն լուրեր

Գրիգոր Արծրունու առաջին յօդածը: Գեղարեւոտեան ցուցաշահէս. Ուսումնական կաճառ: Վրաստանի եւ Իմէրէթի թեմի նոր Առաջնորդը: Աղբիւր ներդրումներ:

Մահացուցակ

† Գեորգ Տէր-Աղէքսանդրեան:

ԵԱՅԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԱՄԱՏԱԽԱՆՆԵՐ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՏԳԱՐԱՆ «ԱՐՕՐ» Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ

Գ օ յ զ ի ճ, պ ու ե, Բ ուր ն ա տ, փ ո զ զ ց, ս ա ճ ի ի ճ.

„ԱՂԲԻԻԲԻ ԵՒ ՏԱՐԱԶԻ“ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.

ա. Նիւթ ուղարկողները պէտք է հաղորդեն իրանց հասցէները, եթէ կեղծ անունով են գրում եւ իսկական անուններն էլ:

բ. Անպայման ուղարկւած յողաճները խմբագրութեանս սեփականութիւն են համարուի. յողաճները կրժատուում են, փոփոխուում, եւ չըտպւելիները չեն վերադարձնուում՝ հեղինակին, եթէ երեք տպագրական թերթից աւելի չէ:

գ. Այն բաժանորդը, որ մի ամսւայ ընթացքում Ա-ը լոյս տեսած օրից չի տեղեկացնիլ իր Ա-ը շտամնալուծ համար, այնուհետեւ խմբագրութիւնս իրան պարտական չի համարում քաւականութիւն տալ այդպիսիներին.

դ. Հասցէներ փոխելու համար պէտք է ուղարկել 35 կ. փոստի մարկա եւ հին անդորրագիրը կամ տպած հասցէն, որ կացրած է լինում քանդակորչի վրայ եւ կամ թէ նոր հասցէի հետ հաղորդել մանրամասն եւ հին հասցէն. հակառակ դէպքում հասցէն չի փոխուի.

ե. Նա, որ իր բաժանորդագնի հետ պրէմիայի ծանապարհածախս 28 կ. մարկա չի ուղարկել, այնպիսին գրկում է պրէմիան ստանալու իրաւունքից եւ կըրկին ստանալու համար պէտք է ուղարկել 28 կ. փոխարէն 1 ր: Արտասահմանի բաժանորդները 28 կ. փոխարէն պրէմիայի ծանապարհածախս 1 ր. 40 կ. են վճարում:

զ. Մեզ թղթակցողները նամակի ծակաւորն պիտի գրեն իրանց մանրամասն հասցէն, հակառակ դէպքում նրանց նամակները մտաւու են մեր կողմից անուշադիր:

է. Նամակներին պատասխան կամեցողները պէտք է ուղարկեն 14 կ. փոստի մարկա:

ը. „Աղբիւրում“ եւ „Տարազում“ տպագրում են ամեն լիզրներով յայտարարութիւններ:

„ԱՂԲԻՐՈՂԻՄ“

	1 երես.	$\frac{1}{2}$ եր.	$\frac{1}{4}$ եր.	$\frac{1}{8}$ եր.	$\frac{1}{16}$ եր.
1 Տարին	100 ր.	60 ր.	40 ր.	30 ր.	20 ր.
$\frac{1}{2}$ „	60 „	40 „	30 „	20 „	12 „
3 Ամիսը	40 „	30 „	20 „	17 „	7 „
1 „	20 „	14 „	8 „	5 „	3 „

„ՏԱՐԱԶՈՂԻՄ“

1 Տարին	200 ր.	120 ր.	80 ր.	60 ր.	40 ր.	25 ր.
$\frac{1}{2}$ „	120 „	80 „	60 „	40 „	24 „	15 „
3 ամիս	80 „	60 „	40 „	24 „	14 „	8 „
1 „	40 „	28 „	16 „	10 „	6 „	5 „

Փանօթ. 1. Վճարը կանխիկ է:

2. Այն անձանց յայտարարութիւնները, որ երեք անգամից պակաս չեն տպում, նրանց ձրի է ուղարկուում „Աղբիւրի“ եւ „Տարազի“ այն ԱՆ-ը, որոնց մէջ տպագրւած կլինին իրանց յայտարարութիւնը:

3. 10% զեղճ է անւում այն յայտարարութեան համար, որ երկու ամիս շարունակ տպւում է:

4. Յայտարարութիւնների թարգմանութիւնը ինչ լեզուով էլ լինի՝ ձրի է կատարւում:

5. Յայտարարութիւնը պիտի գրւած լինի մաքուր եւ պարզ:

„Աղբիւր եւ Տարազի“ խմբագրութեան գրասենեակը գեանդւած է Գոլովինսկի եւ Բարեստինսկի փողոցների անկիւնում. բաց է ամէն օր, բացի կիւրակի եւ աօն օրերից, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 3-ը եւ 5-ից մինչև 7-ը, իսկ խմբագրատունը՝ Բարեստինսկայա փողոցի վրայ է, տուն Ա՜ 4: Անճանական տեսակցութիւնը՝ երկուշաբթի եւ ուրբաթ կէսօրին, ժամը 12-ից մինչև 1-ը, իսկ չորեքշաբթի՝ երեկոյան 6-ից մինչև 7-ը:

ՏՐԷԷՐ

Սոյն 1890 թվականի ապրիլի 17-ին լրանում է պ. Գրիգոր Արծրունու զրական գործունէութեան 25 տարին:

Տարւայ մէջ մարտ, ապրիլ եւ մայիս ամիսները միւս ամիսներից աւելի են տաքացնում՝ մարդկանց սրտերը: Այս ամիսներին ինչպէս ընդարմացած ծառերն են սկսում ջուր ընկնիլ, փթթիլ եւ ծաղկիլ, այսպէս էլ մարդկանց սառած սրտերն են սկսում տրամադրիլ դէպի առաւել վսեմ՝ գործեր, դէպի երախտագիտութեան արտայայտութիւն: Լոկ խօսքով ու քարոզով նոր պերունդ չի կրթիլ, հարկաւոր է գործով էլ ցոյց տալ, թէ մարդիկ իրախտ պարտաւորութիւններ ունին կատարելու: Շատ քան մենք մեր զարմութեան համար չըպէտք է անենք, այլ կրթող սերնդին սովորեցնելու նպատակով: Մի ծնող կարող է անճնապէս մի գրողի, կամ դաստիարակի չըսիրել. քայց այդ ատելութիւնը, քանի որ մի մոլութիւն է, քանի որ ստոր կրքի եւ նախանձի արգասիք է, խելացի ծնողը, չըպիտի ուզենայ, որ իր ունեցած ատելութիւնը նոյն գրողի եւ դաստիարակի վրայ տածէ եւ իր զաւակը: Յուսով ենք ուրեմն, որ զրական գործին համակրող անձինք, լինին նրանք մշակական, թէ հակամշակական, ձեռք ձեռքի տրամ կըրծոնն մեր զրական անխոնջ մշակի՝ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ գործունէութեան

ՔՍԱՆԸՀԻՆԳԱՄԵԱԿԸ:

ԳԵՐ. Հ. ԱՐՍԷՆ Վ. ԱՅՏՈՆԵԱՆ

Արքեպիսկոպոս Ստրանցկոյ, Բողոքական Արքայոյ Վիեննայի Միտրան
Միաբանութեան

Հայր Արսէն Այտրենեան ծնած է 1825-ին ի Կ. Պօլիս Տասը տարեան (1835-ին) եղած է Վիեննա Միտրանց վանքն ուսում սորուելու և Միաբանութեան անդամ ըլլալու: Իր ուսումն ամենայն յաջողութեամբ աւարտելէն ետեւ վարդապետ ձեռնադրուած է: 1850-էն ետեւ Վիեննա, Կ. Պօլիս, Զմիւռնիա, այլ և այլ նշանաւոր սլաւոններ վարած է Միաբանութեան մէջ (իբրեւ ուսուցիչ, վարիչ Կ. Պօլսոյ Միտրանց վարժարանին, վանահայր Կ. Պօլսոյ վանատան, Ընդհանուր Քարատուէր Միաբանութեան և խորհրդական Աբբայի): 1886-ին օգոստ. 19-ին Գեր. Հ. Վարդան Վ. Ասիաբեան Աբբահօր մահուանէն ետեւ միաբան ձայնիւ Ընդհանրական Աբբահօր Միաբանութեան ընտրուած է, և 1887-ին Մարտին մէջ Արքեպիսկոպոս ձեռնադրուած է, և ցայսօր Միաբանութիւնն ամենայն յաջողութեամբ կրկնաւարդէ:

Միաբանութիւնն ինք զինք երջանիկ կը համարի աշխարհ անձնաւորութիւն մը իրեն գլուխ ունենալուն: Գեր. Այտրենեան անուանի է իբրեւ նշանաւոր լեզուագէտ (իւր խօսի՝ հայերէն, տաճկերէն, գաղղիերէն, լատիերէն, գերմաներէն, լատիներէն, և իբրեւ հմուտ համեմատական լեզուագիտութեան՝ ուրիշ շատ լեզուաց տարրական մասերը գլխի), իբրեւ համբաւաւոր հեղինակ (իւր դուռն գոր-

ծոցն է Քենական Քերականութիւն արդի հայերէն լեզուի, ընդարձակ և համառօտ, (վերջինս 1882-ին Բ-դ. տպգր. տեսած է) ունի նաև հրատարակած՝ Կարգ դպրութեան սրբոյ. Պատարագի, բայտ արարողութեան եկեղեցոյ Հայաստանեաց, (1880) ընդարձակ և համառօտ, նորանոր լեզուագիտական հմտութեամբ Զոխացոյցած է Չալիսեանի Հայկական լեզուի փերականութիւնն, ընդարձակ (1885), համառօտ (1886): Իբրեւ գեղարուեստագէտ, ունի ինչ-ինչ լուսնկար սրտիկներ, և որ նշանաւորն է՝ Վիեննայի Միտրանց Տարանի հայկական տառերն մեծաւ մասամբ իւր գծագրութեամբ և առաջնորդութեամբ լորագրուած են, աշխէս Վիեննայի Միտրանց Միաբանութեան հրատարակած Մեծ երկրագունդն իրեն և Հ. Աղէքսանդր Վ. Պալճեանի գործի: Իւր օրովն Միտրանց Միաբանութեան գործունէութիւնն աւելի զգալի եղաւ. . . Յիշատակութեան արժանի է նաև այն՝ Գեր. Այտրենեան հայկական սրտարագի երգերն եւրոպական երաժշտութեան զրամ է և Վիեննա վանքի եկեղեցին հանդիսական սրտիկն կատարուած Հայրապետական սրտարագին կերպերով ընկերակցութեամբ եւրոպական արժշտութեան:

* * *

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻԿՆ

Մովսէս Խորենացու Հայկական պատմութիւն. աշխարհաբար թարգմանեց Խորեն Մայրապոյն վարդապետ Ստեփանէս Ս. Պետերբուրգ, Ի. Սիբուխովի տպարան, 1889. գինն է 1 մանէթ 50 կոպ.

Հինգերորդ դարու բարոյական լուսաւորութեան հիմնադիրը մի հոգի է միայն, և այն Մեսրոպն է. միևնեքը նրա մեկենասներն էին և օգնողները. բայց նրա դարոցն մեզ հասած կերպարանքը ոչ Մեսրոպն, այլ վերաբանութեան աշակերտի՝ Խորենացու կնիքն է կրում։ Այն, ինչ ևս ունէր աշխատակիցները, — վերձանող, Սքանչելի, Անյաղթ, Հաւատաստ, բայց ինքն էր միակ «կերթող» Մեռաւ Խորենացին, մեռան նրա աշակերտներն ու ընկերները, նրանց հետ մեռաւ և ոսկեղէն ասլաճ գրէչը, մեռաւ այն դարոցը, որ հազիւ քսան տարի գոյութիւն ունեցաւ։ Այդ լուսաւորութիւնը մի ճրագ չէր ազդել օջախումը վառւած, այլ մի հրարուղի, որ մի գորեղ ցնցումից յառաջ գարով՝ վառւեց Մատիս գաղթին և հետգհետէ ծուխի կերպարանք ստանալով՝ սխեց միայլ մի առ ժամանակ ևս, մինչև վերջապէս և այն մարեցաւ։ Մեռան, այն, հինգերորդ դարու լուսաւորութեան հերոսները, բայց... «Անմահ գիւրեման թողին յիշատակ»։ Մեռան նրանք, բայց նրանց յիշատակը, նրանց անունը, նրանց գործը մնաց, կայ և կըմնայ յաւիտեան անմահ։

Ասան անհատներ, որոնք իրանց ազդի ամբողջութեան ներկայացուցին են հանդիսանում. դրանք են միայն, որոնց արդարապէս կարելի է հանձար անւանել։ Ուսումնասիրել

հանձարի կեանքը, — նրա բնաւորութիւնը, մտածելու ձևը, երևակայութեան եղանակը, չափը, մի և ճոցն է թէ ուսումնասիրել մի ազդութիւն։ Այն յատկութիւնները, որ ազդի մէջ ցրւած են զանազան անհատների վրայ, այն յատկութիւնները, որոնք ազդի մէջ կան, բայց աչքի չեն ընկնում, բոլոր այդ նշմարելի և աննշմարելի յատկութիւններով օժտւած կարող է լինել հանձարը։ Հանձարը իր ազդի և իր ժամանակի հարադատ ծնունդն է։ Այսպիսի մի հանձար էր Մեսրոպը, այսպիսին մի հանձար էր և Խորենացին։ Մէկը զիր աւաւ ազդին, միւսը գրականութիւն. մէկը հոգի փնեց ազդի մէջ, միւսը այդ հոգովը կենդանութիւն տրւաւ ազդի կողմնաճիւղ՝ գցելով նրան պատմական ազգերի շարքը, մէկը հնար տրւաւ ժողովրդին աւելի մօտիկից ճանաչել Աստուծուն, խօսել նրա հետ իր լեզուով և լսել նրանից իր բարբառով, միւսը ազդին սովորեցրեց ինքնաճանաչութիւն։ Մեծ են երկուքն էլ հաւասարապէս և Հայոց ազգի վառք ու պարծանքի ամենից վեհ կրթողներն են, որովհետև դրանք կատարեցին այն մեծ գործը, որին յիստիագում էր ազգը թէ բնազդմամբ և թէ գիտակցաբար։

Ահա այս մեծ մարդու, այս ուսումնական, գիտնական, իմաստուն, փիլիսոփայ, քերթող և քերթողահայր տիտղոսներով դարձարւած

մարդու գործն է այն Հայոց պատմութիւնը, որ այժմ Հայր Խորէնը գրաբառից աշխարհաբառի վերածելով մատչելի է կացուցել ամեն հայ գրագէտին համար, մատչելի է կացուցել ամեն հայի իր ազգի պատմութիւնը, իր ազգային կտակարանը։ Վաղուց է, որ բոլոր եւրոպական մեծ ազգերը թարգմանած ունին Խորենացիին, բայց մեզանից ոչ ոք չէր վստահանում նոյնը թարգմանել և մեզ համար։ Եթէ եւրոպացոց համար այդ գերքը միայն պատմական և ուսումնական նշանակութիւն ունի, մեզ համար բացի դրանից ունի և բարոյակրթական նշանակութիւն։

Բայց, զարմանալի բան. այս պատմութիւնը, որ ամբողջ ազգին է վերաբերում, ազգից ոչ ոք նրա սրբապաշտութեան համար հոգ չի տարել։ Հայր Խորէնի յառաջարանից երևում է, որ մէկը խոստացած է եղել տպագրութեան ծախքը վճարել, բայց վախճանելով խոստումը մնացել է անկատար։ Մենք զարմանում ենք, Հայ Խորէնը, որ բարենպաստակ գործի համար փող ժողովելում շատ քաջ է, ինչպէս է եղել, որ այդ բանումը յաջողութիւն չի ունեցել. երեւի այդպէս է մեր պատմահօր բախար, որ այժմ անդրադարձել է իր թարգմանչի վրայ։ Այս լաւ երևոյթ չէ և սրտիւ չի բերում 19-դ դարու վերջերում աւելող հայերին, որովհետեւ հազար հինգ հարիւր տարի առաջ Խորենացու ասածը հիմա էլ կարելի է ուրեմն վերաբերել մեր ազգին և ասել հակադարձ բառերով — »Այլ

ինձ թուի, որպէս առ հինան Հայաստանեայց, և այժմ լեալ անսիրելութիւն իմաստութեան . . . վասնորոյ աւելորդ է մեզ և այլ յաղագս անբանից արանց թուլամտաց վայրենաց ճառել» . . .

Մենք մտադիր չենք այստեղ քննադատել Հ. Խորէնի թարգմանութիւնը, թէ որքան նա ճիշտ է բնագրի համեմատութեամբ, որովհետեւ այդ գործը կրկնաբերել մասնագէտներին, մենք բանի վրայ նստում ենք միայն բարոյակրթական տեսակէտից։ Բաւական է, որ ժողովրդի համար մի շատ կարեւոր գիրք, որ առաջ անմատչելի, անըմբռնելի էր, այժմ խոսում է իր լեզուով և հասկացնում է նրան իր ազգի ծագումը և զարգացումը մօտ վեց հազար տարւան ընթացքում։ Հարկաւոր է որ ամենայն հայ այդ գիրքը ձեռք բերէ, ոչ ուրիշից ուզելով, այլ փող տայ գնէ և պահպանէ իր օջախումը իրեն մի սրբութիւն, իրեն մի գօրուոր աւետարան, որ շատ օջախներում կայ և ունի իր ուխտաւորները։

Ղ. Ա.

ՓԱԽՍՏՈՍ ԲՈՒՋԱՆԴ. Ե. Մ.

Վիեննա. 1890, գինն է 40 կոպ.

Սոյն վերնագրով մօտերքստոցանք 64 երեսից բաղկացած հատուկ մաքուր թղթի վրայ, գեղեցիկ տպագրութեամբ մի սերունդ գիրք, որ սքանչելի լեզուով գրած մի ուսումնական հետազոտութիւն է, թէ ո՞վ է եղել Փաւստոսը, ի՞նչ լեզուով է եղել գրած նրա պատմութիւնը,

որպիսիք պատմիչ է եղել Բուզանդը
և լինչ արժէք կամ նշանակութիւն
ունի նրա պատմութիւնը: Այս հար-
ցումներին երկտասարտ ուսումնա-
կանը շատ գոհացուցիչ պատաս-
խաններ է արեւել և պարզաբանել
շատ անգիր, որոնք ցայսօր մութն
էին մնացած և մեկնւած էին վաղ-
րիկերոյ:

Այս սրտաւական ուսումնասիրու-
թիւնը կարգաւր՝ մենք ուրախա-
ցանք հոգեով շատ ոչ միայն իր
նորագոյն և բարեխիղճ հետապո-
տութեան համար, այլ և մեր մէջ
մի նոր աշխատաւորի հրապարակ
դուրս գալուն համար: Ամենայն
տարի բազմաթիւ ուսումնաւարտ
երեւաւորներ են գալիս համալ-
սարաններէ, բայց հարկերից մէկին
է ուրախացնում մեզ այնպէս, ինչ-
պէս Սարգսեան, Խալաթեան, Յով-
հաննիսեան և այժմ Ե. Մ., որ է
Նղիշէ Մաղաթեան շուշեցի, որ իր
ուսումը երկու տարի առաջ աւար-
տել է Մոսկ. համալսարանի լեզ-
ւասիրութեան բաժնում: Աստուած
տայ, որ մեր նորագոյն ուսանողները
հետևող լինին ուսանողութեան ըն-
տիր մասին, այն սրտաւական երե-
տասարդներին, որոնք աւելի լաւ են
ըմբռնել գիտութեան և բարոյա-
կրթութեան խիստական նպատակը,
որ է՝ լինել օգտակար ոչ միայն իր
գլխին, այլ և իր ազգին: Իսկ
հայ գրագէտներին էլ կրննդրենք,
որ քաջալերեն մեր մէջ հարկերից
մէկ անգամ երեւոյցի դադանդաւոր
երկտասարդներին, ձեռք բերելով
նրանց աշխատութիւնը, թէկուզ
այդ աշխատութիւնները լինէին ու-

սումնական և մասնագիտական, ո-
րովհետև այդպիսի գրուածները ա-
զատ լինելով գրաչարչական ճրգ-
տումներէ, աւելի ևս կարօտ են
օժանդակութեան, որովհետև դը-
րանք իրանց փոքր ծաւալի մէջ մեծ
մտքեր և մեծ ջանք են պարունա-
կում: Ժամանակ է, կարծում ենք,
սոցաւ լինել մեր նախնեաց վաղե-
նութիւնն և թուլամտութիւնն,
բունն կերպով ձեռք մեկնել ժա-
մանակակից լուսաւորութեան, և
յետ չը մնալ համաշխարհային յա-
ռաջընթացութիւնն:

Ղ. Ա.

Էդմոնդո դե Ամիլիս. „ՄԻՐՏ“: Ա-
ւսչակիրոյի շիշատակարանը: Քրաւնե-
րէնից Թարգմանց Փոխարկու Վար-
դանեան: Թիֆլիս, Յովնանեան Մար-
տիրոսեանցի տպարան. 1889. գրեմ է
1 տառի:

Շատ ժամանակ չէ, ինչ որ
պ. Վարդանեանի թարգմանու-
թեամբ լոյս տեսաւ „Բնաւորութիւն“
վերնագրով հռչակաւոր Ամայրի
անգնահատելի աշխատութիւնը: Այդ
գրքի մասին լսուելիս, մենք ասել
էինք, թէ ինչ ու ինչ ունի թարգ-
մանած պ. Վարդանեանը, և աւել-
լացրել էինք, թէ „ով գիտէ էլի
ինչ հոտակէտ ծաղիկներ պիտի տայ
մեզ ընդհանուր գրականութիւնն“:
Ներկայ թարգմանութեամբ պ.
Վարդանեանը ոչ միայն լրացրեց
մեր վատագը, այլ՝ կարող ենք աս-
ել՝ մեր վատագից էլ գեր ի վե-
րոյ բան տըլաւ: „Սիրաւ“ մարդ-
կային հանձարի գերագոյն ստեղ-
ծագործութիւնն մէկն է և անհունս

բարձր է ամեն գնահատութիւնից, Բարոյակըթական տեսակէտից, մեր զգացածն ենք ասում, սա երկրորդն է Ռօբինզօնից յետոյ, և այն էլ միայն ժամանակի վերաբերութեամբ, այլ ոչ արժանիքի, որովհետեւ հանձարեղ ծնունդներն մէջ մեծ ու լիութիւն չըկայ, նրանք ամենքը մի մի լուսատու ասող են:

„Սիրտ“ է այս գրքի անունը, որովհետեւ սրտի կըթուծուեն ունի իրան նարատակ, սրտի բաների վրայ է խօսում, սրտաշարժ տեսարաններ է նկարագրում, սուրբ, ազնիւ, անվիճեր և սիրող սրտերի վրայ է ճառում: Քարեղէն սիրտ պիտի ունենայ մէկը, որ այս գիրքը կարողուի շատ տեղերում չըհեկեկայ և չըբայ երեխայի նման:

Եւ ի՞նչ աշխարհում կարող էր աւելի լուս սրտի գիրք դուրս գալ, քան Խառլիստօմ, այն աշխարհում, որ բնիկներն է Քարեղէնիներ, Մաճճիներն և Ասուրներ ծնունելու, այն աշխարհում, որից յտնուշ տակած՝ բացառապէս մեր անմահ բանաստեղծը.— Չէ, թշուա չէ Խառլիստօմ . . .

Արդարեւ, թշուա չէ Խառլիստօմ, եթէ այնպիսի սրտեր ունի, որպիսիք Նկարագրւած են „Սրտի“ մէջ: Քանի երջանիկ են Խառլիստօմ բանաստեղծները, որ կարող են յաւիշտակել իրանց ազգային սիրտագործութիւններով, որ կարող են դուրստող հանդիմանալ իրանց ազգային հերոսներին: Իսկ մեր բանաստեղծները՝ ինչո՞ւ յաւիշտակին խեղճները, ո՞ւմ գովեն, ո՞ւմ փառաբանեն . . .

Զարմանալի ազգ ենք մենք, Աստուած վրայ, ամեն բան ունինք, ամեն բան, ոչ մի բան պակաս չէ մեզ, պակաս է միայն սիրտ, սիրտ և դարձեալ սիրտ: Շատ ժամանակ չէ, որ տաղանդաւոր Գոմարտ-Բութլան սրտի վերաբերեալ մի շատ գեղեցիկ աւանդութիւն վերաստեղծեց: Մեռնում է մի մարդ, կրտսերում են փոքր, և, ո՞վ հրաշք, սիրտն անյայտացած է լինում նրանից:

Հայոց ազգի էլ բոլոր աղիքները տեղն են, իսկ ուղիղն էլ, Աստուծոյ տրամեղ, քիչ է մնում որ գաղութումը չըտեղաւորել, բայց փրշտեցէք սիրտը, և իզուր կը որոնէք Ինչ ասել կուզի, որ մեր ժնարածը սրտի մտեղէն միանունքները չեն, մենք ուզում ենք ազնիւ և բարի սիրտ, մաքուր սիրտ, սուրբ սիրտ, սիրտորոք սիրտ, եռանդուն սիրտ, անվիճեր սիրտ: Այդպիսի սիրտ ունենալը բնաւ երբէք կախումն չունի ոչ հարստութիւնից, ոչ կոչումից և ոչ սեռից: Սա այնպիսի մի յատկութիւն է, որ ամենայն մարդ կարող է ունենալ, և կարող է ապահով լինել, որ իր այդ հարստութիւնը ոչ գողը կը յաւիշտակի և ոչ ցեցը կապտականէ:

Շատ բարոյական վէրքեր ունի հայ ազգը, այդ վէրքերը պէտք է թաքցնել ազգասիրտարբայց և նորանոր վէրքեր էլ չը պէտք է տալ, այլ խոհեմաբար պէտք է սպիղանի դնել եղած վէրքերի վրայ: Բարոյական վէրքեր բարոյական սպեղանիով կառողջուան: Վերաւոր է մեր սիրտը, որ ղենք նրան աւելի առողջ սրտ

արևելքով: Ինչպէս որ մեր վաժապտի տեղ ծածկում ենք խաւացու շաւոն, նոյնպէս մեր վաժապտանման սրտի տեղ էլ դենք խաւացու սիրտը. սիրտն ենք արտաքինը, սիրենք և ներքինը: Մենք չենք հագնում եւրոպացոյ ցնցոտիները, այլ ընտրում ենք այն միայն, ինչ որ գեղեցիկ է, յարմարաւոր է. այսպէս էլ չընդունենք նրանց դէն ձգած մոլոթիւնը, այլ ընդունենք նրանց ձեռք բերած առաքինութիւնը: Ի՞նչ օգուտ՝ ծածկել աւա-Բարեբաղի դատիկ և գուրի լինել նրա առաքինութիւնից. ընդունել նրա գտակը, բայց ոչ նրա սիրտը: Ձեմ տաւմ գառաւ, կամ լինել, այլ հեռուէր: Ո՞վ կարող է Քրիստոս դառնալ, քանի որ Նա Աստուծ է. բայց ով չի կարող բարե քրիստոնեայ լինել, Քրիստոսին հեռուող լինել: Մենք չենք կարող Խաւացի գառաւ, բայց կարող ենք նըմանիլ. ով գրաէ, Ժամանակով գուցէ և կանցնենք նրանց, և կանցնենք, եթէ նրանց սիրտն ունենանք: Կարգացէք Խաւացոյ »Սիրտը«, և գուր կրտեսնէք, որ ուղիղ է տաւած:

Հազար անգամ շնորհակալութեան արժանի է ս. Վարդանեանը, որ տալիս է մեզ այսպիսի ընտել թարգմանութիւններ: Գրքի բովանդակութիւնը այնքան սրտաշարժ է, որ տեղ տեղ եղած լեզու անհարկութիւնները բնաւ աչքի չեն ընկնում: *)

* Պարոն Վարդանեանից յետոյ մեր թարգմանիչների մէջ աչքի է ընկնում

Ամբողջ գիրքը մի յիշատատական է մի ամբողջ դարոցական տարւոն: Ինչպէս դարոցական, նոյնպէս և ընտանեկան ու հասարակական կեանքի նշանաւոր երեւոյթները վերաբերու յաջորդում են իրար: Իւրաքանչիւր ամիս ունի իր ամսօրեայ անւանւած պատմութիւնը, որ կարդացում ու թելագրում է աշակերտներին: Այդ պատմութիւնները խաւարական կեանքից առնւած այնպիսի գրւածքներ են, որ մէկ անգամ ըստը իր բոլոր կեանքումը չի կարող մոռանալ: Իրանք մէկ մէկ հերոսական գործողութիւններ են, որոնք տրուում են աշակերտին իբրեւ իրենց: Ամ-

պ. Գրիգոր Ղահուրդեանը իր ընտիր թարգմանութիւններով: Նրա »Բնաւորութեան կրթութիւնը«, որի հեղինակը դարձեալ մի Խաւացի է (Աղբրէաս Գաբրիէլ) մի շատ ընտիր եւ պատական գիրք է եւ օգտակար ձեռնարկ ամեն կրթողի եւ կրթողի համար: Սրա նման կրթական նշանակութիւն ունին եւ նրա թարգմանած Ջոն Ստիւարտ Բլէկլիի »Մտաւոր, Փիլիքական եւ բարոյական ինքնակրթութեան մասին«, Ժ. Րամբոստիի »Մայրական դաստիարակութիւնը ընտիր օրէնքների վրայ հիմնած«: Իսկ մանուկների համար— Բաուէնի »Փայլուն ոսկին«,— Լիզար Պօլի »Ոսկի բզեզը«,— Աղեքստէնի »Նշանակութիւնը«,— Մենք թարգմանիչներ շատ քիչ ունինք, իսկ եղածների մէջ էլ աւելի տակաւ են լաւ թարգմանիչներ: Այդ լաւերը արժանի են ամեն տեսակ խրախուսանքի եւ այդ ուղիւ կերպ էի

սօրեայ պատմութիւններէց «Ապենիններէց մինչև Անդերը» ամենից ընդարձակն է և ամենից էլ սըրտաշարժը: Այս պատմութիւնը թարգմանիչը տարգրել է և առանձին. տետրակը բաղկացած է 48 երեսից և գինը նշանակւած է 20 կոպէկ, մինչդեռ ամբողջ գիրքը 348 16-ածալ երեսից է բաղկացած և գինը մի ռուբլի է: Անկարող առձինք, եթէ չեն կարող ամբողջ գիրքը ձեռք բերել մի ռուբլի տալով, կարող են 20 կոպէկ վճարե-

լով՝ ձեռք բերել գրքից արտասարած տետրակը, և մենք համոզւած ենք, որ այդ տետրակը կարգացող առհնարին է որ ձեռք չըբերէ և ամբողջ գիրքը: Այդ ամսօրեայ պատմութիւններէ մասին մեր ընթերցողներին մի ճաշակ տալու համար, մենք այսպէղ կարտասպենք նրանցից մի փոքրիկը «Սարդինացի թմբկահարը» վերնագրով, յոսսով՝ որ հասկացողը ինչպէս ասած է, մի թեւից էլ կը հասկանայ:

Դ. Ա.

Սարդինացի թմբկահարը

(Ամսօրեայ պատմութիւն)

Կոստացցայի ճակատամարտի առաջին օրը, 24-ին յուլիսի 1848 թ. իտալական հետեւակ զօրքի վաշտերից մէկն

առաքուած էր գրաւելու Երբ վրայ ընկանգնած մի տուն: Ճամապարհին հանդիպեցան երկու աւստրիական հաս-

կնիկ, այլ միայն պնդով նրանց թարգմանութիւնները: Գնահատած եւ վարձատրւած աշխատութիւնը միայն կարող է աճիլ եւ կատարելադրուիլ, այլպէս մեր մատաղ գրականութիւնը դեռ չըծաղկած՝ կարող է թառամիլ. եւ մի հայր կըցանկանար այս. հարկաւոր է միայն ցանկութեան հետ եւ գործ ցոյց տալ: Մի անհատի ուժից շատ բարձր է՝ մի աշխատութիւնը չըտարածած՝ ձեռք դարկել մի նոր աշխատութեան: Եւստի ամեն մի գրագէտ հայ իրան պարտաւոր չի պլում՝ տնական փոքրիկ մատենադարան ունենալ նորատիպ գրքերից: Եւ ինչ պիտի արժենայ. շատ շատ տարեկան մի տասը կամ քսան մանէթ. եւ այդ աչքին չէր երեւալ, եթէ մատենադարան ունենալը իր ա՛ն հ ր ա՛ծ ե շ տ կարիքների կարգը ձգէր: Եւ

ե՛րբ պիտի կարէր դառնայ արդեօք չէ՞ որ աղկայլին վրականութեան դանձառակ ձգած այժմեան մի կոպէկը աւելի գին ունի, քան թէ ապագայում հաղար մանէթը: Մոնուկ հասակն ինքնամատրութեան կարօտ, իսկ կատարեալհասը ինքն իրան էլ կարող լինում: Մեր գրականութիւնը մի մանուկ է դեռ եւս, ուրեմն եւ կարօտ մեծ ինտելի: Հայեր, օղնեցէք, պահեցէք մեր նորածիլ գրականութիւնը վարձատրեցէք այն մշակներին, որոնք բռնի տեղ գրիչ առած՝ հերկում են խոպանացած անդաստան, ձգում բարի սերմեր, որոնք ապագայում պիտի բերեն միոյն վաթսու եւ հարիւր ապրել եւ աշխատել ապագայի համար: Այս է ա՛հա հողոյ անմահութիւնը. այս է կատարեալ մարդութիւնը:

լածներ եւ սկսան հրացան արձակել խաղացոց դէմ: Խաղացիք, թողնելով դաշտում մի քանի սպանուածներ ու վիրաւոր, հագիւ կարողացան այդ մեծացեալ տան մէջ պատսպարուիլ: Զինւորները, հապճեալ ամիսանդերով դռները, վազեցին զեանայարկի պատուհանների մօտ եւ սկսան ուժգին հուր տեղալ յարձակուողների վրայ: Աւտորիացիք, կիսաշքջան կազմած, հանդարտ մօտենում էին: Խաղակաւ վաշտին հրամայողներն էին երկու երիտասարդ սպաներ եւ մի բարձրահասակ, նիհար, աչեւոր ու խտաբարոյ գնդապետ: Նա ունէր մի թմբկահար, որ տասն եւ չորս տարեկան թիաղէմ ու սեւաչեայ համբակ էր: Ստորին յարկից գնդապետը տալիս էր կարճ ու արագ հրամաններ. նրա երկաթեայ դէմքի վրայ գրգռութեան ոչ մի նշան էլ չէր երևում:

Փոքրիկ ու փոքր ինչ՝ զոնատ թըմբկահարը, վիզը երկարացնելով ու պատին յենուելով, կանգնած էր սեղանի վրայ ու յառաջ էր նայում: Ժպի միջեց երեւում էին ավտորիացոց սպիտակ համազգեստները:

Տունը գտնւում էր մի սեւ բարձունքի վրայ. մի կողմը, տանիքի տակ, մի փոքրիկ պատուհան կար,—այն կողմից ավտորիացիք էէին կարող սպառնալ, նրանց կրակի առաջնւ բաց էին միայն տան ծակատն ու կողմնակի որմնը: Գնդակների տարափը սուր սուլմամբ ու ծայթմամբ—թափ էր անցնում որմնից, ջանջախում էր կարասիքը, դռներն ու պատուհանները. ապակիներն փշրանքը, փայտի շերտերը, ծեփն ու զածը վայր էին թափվում: Պատուհանների մօտ գօրտնարկներից մերթ մինը, մերթ միւսը դիտապատ զլորվում էր. նրանց քաշելով հեռացնում էին: Ոմանք, վէրքերը բռնելով, դէս ու դէն էին դանդաշում. խոհանոցի մէջ ընկած էր ջարդուած գլխով մի դիակ: Ցանկալի թշնամիների կիսաշքջանը սեղմուեցաւ ու զրոհ տուաւ դէպի յառաջ: Այդ ըրպէին սառնարիւն գնդապետը մի անհասկիստ շարժում արաւ եւ մեծ մեծ քայլերով դուրս ելաւ

սենեակից: Նրան հետեւեց յիմնապետը: Երեք ըրպէից յիմնապետն արագ արագ յետ եկաւ եւ նշան արաւ պատանուն: Պատանին փայտէ սանդուղքից վեր վազելով մտաւ դատարկ ոճոռքը: Այնտեղ գնտապետը, պատուհանի մօտ կանգնած, մատիտով բան էր գրում մի թղթի կտորի վրայ: Նրա ոտքերի տակ, յատակի վրայ, ընկած էր ջրհորի պարանը:

Գնդապետը, տոմսակը ծալեց եւ բեւեռեց պատանու վրայ իւր գորշագոյն, պառ աչքերը, որոնք սարսափ էին ազդում գիտուողներին:

—Թմբկահար:

Թմբկահարը գլխարկին դրաւ իւր աչքը:

—Ե՛կ մեզ մի ծառայութիւն արա. կարող ես:

Պատանու աչքերը ցլացին:

—Կարող եմ, պարոն գնդապետ:

—Նայիր,—(գնդապետը պատուհանից դուրս ցոյց տուաւ) տեսնո՞ւմ ես—Ա՛լիւս-Փրանկայի մօտերքում հովտի մէջ սուխներն են պսպլում.—այդ մերոնք են: Ահա մի տոմսակ. բռնիր այս պարանի ծայրը, պատուհանից վայր սահիր, վազելով անցիր դաշտի միջով մերոնց մօտ եւ տուր տոմսակս առաջինը քեզ պատահող սպանին: Հանիր գօտիդ ու պայիւսակդ:

Թմբկահարը գօտին ու պայիւսակը հանեց եւ տոմսակը ծոցը դրաւ: Յիմնապետը պարանի մի ծայրը պատուհանից վայր ձգեց, իսկ միւս ծայրը երկու ձեռքով բռնած ունէր. գնդապետն օգնեց տղային դուրս ելնել պատուհանից՝ մէջքը հովտին դարձրած:

—Ծիտըդ պահիր. բոլոր վաշտի փրկուածիւնը կախուած է այժմ քո քաշութիւնից եւ ոտքերիդ արագութիւնից:

—Աստա՛ր եղէք իմ վրայ, պարոն գնդապետ,—պատասխանեց պատանին, վայր իջնելով:

—Ծկուի՛ր՝ դաշտի միջով վազելիս,—աւելացրեց գնդապետը, ինքն էլ պարանի ծայրից բռնելով:

—Միամիտ կացէ՛ք:

—Աստուած քեզ օգնակա՛ն:

Մի ըրպէից տղան ոտք դրաւ գետնի վրայ, յիմնապետը պարանը քաշեց ու հե-

ուացաւ: Գնդապետը շտապով դուրս կախուեցաւ պատուհանեց. տղան արագ ցած էր վազում դար 'ի վայրից. գնդապետն արդէն վստահ էր թէ փախուստը յաջողեցաւ: Բայց յանկարծ տղայի առջեւից ու ետեւից փոշու ամպիկները երեւեցան. աւստրիացիք նշմարեցին փախչողին: Փոշու ամպիկներն յառաջ էին զաւիս այն հողից, որ փորում ու բարձրացնում էին գնդակները: Սակայն պատանին գործուն չափ վազում էր: Յանկարծ նա տատախուեցաւ ու ընկաւ:

—Սպանեցի՜ ն,—որոտաց գնդապետը, բայց թմբկահարը յոյն վայրկենին ոտքի ելաւ:

—Ա, միայն ընկե՛ւ էր...

Գնդապետն ազատ շունչ քաշեց: Թըմբկահարն իրաւ շարունակեց վազել բոլոր ուժով, բայց կաղում էր:

—Ոտքը ցուցրած կըլինի... մտածեց գնդապետը: Դարձեալ փոշու մի քանի ամպիկներ վեր սլացան. բայց տղան արդէն հեռու էր եւ ապահով: Գնդապետն ուրախացաւ, սակայն չէր դադարում սրտատրոփ նայելուց:

Այժմ ամեն բան կախուած էր ժամանակից. եթէ պատանին չյաջողի ծամ առաջ լուր հաղորդել իւրայիններին—նրանց, որոնք կանգնած են հովտի մէջ, եթէ անմիջապէս մի օգնութիւն չհասնի,—բոլոր վաշտը կըկոտորուի եւ գնդապետը գերի կ'առնուի:

Տղան վազում էր մերթ արագ, մերթ քայլերը փոքրացնելով. կրքեմս կաղում, գայթում, կանգ էր առնում:

—Դուցէ վիրաւորուած լինի... —մտածեց գնդապետը ցնցուելով, եւ հետեւում էր տղայի ամեն մի շարժման, քաջաւերում էր նրան ու կանչում, ասես թէ իւր ծայրը կարող լինէր նրան հասնել: Ամեն րոպէ տագնապալից աչքերով չափում էր նա փախչող պատանու եւ այն սուիներին միջեւ եղած տարածութիւնը, որոնք փայլում էին արեւափայլ արտի մէջ:

Ստորին յարկի սննեակում շաշում էին գնդակները, լսվում էր սպանների հրամանը, վիրաւորների աղէկեզ հառա-

չանքը, տապալուող կահ կարասիքի դեղողինը, վայր ընկնող ծեփի շոխնը:

—Յառա՛՛մ, մի վախենար,—կանչում էր գնդապետը պատուհանից,—յառա՛՛ջ, շտապի՛ր, սլացի՛ր... Գանգ առաւ, ա՛յ նզոված... Զէ, նորից սկսաւ արշաւն՝ Ե...

Մի սպայ հեալով ներս թուալ յայտնելու, թէ թշնամին, շարունակելով հոր տեղաւ, պարզել է սպիտակ դրօշակը եւ առաջարկում է անձնատուր լինել:

—Հարկաւոր չէ՛ նրան պատասխան տալ—գոռաց գնդապետը, շարունակելով դիտել թմբկահարին, որ արդէն հեռու էր, բայց կարծես դժուարութեամբ էր յառաջ դիմում:

—Դէ ժրացի՛ր, շուտ վազի՛ր,—գոչում էր գնդապետը, ատամներն ու բոռնցքները սեղմելով,—մոռի՛ր, փուշ կենդանի, բայց վազի՛ր: Ա՛հ, վատթար: Ա՛հ անպիտան, հանգստանալ է կամենում, նստել է:

Պատանու գլուխը դեռ երկում էր հասկերի միջից, բայց յանկարծ անհետացաւ, մի վայրկենից կրկին յերեւած եկաւ. ու դարձեալ կորաւ արտերի մէջ... Գնդապետն ա՛յլ եւս չտեսաւ նրան... Գնդապետը վայր վազեց: Գնդակները սուլում էին: Սննեակները լի էին կարծկէքներով, ոմանք դեռ տատախուել կանգնած էին. որոնքը եւ յատակն արքի նայում էին. դռան առջեւ դիակներ էին կուտակուած: Տեղակալ սպայի աջը ջարդուած էր եւ ամեն բան ծխապատ:

—Արիութիւն,—գոռում էր գնդապետը,—մի՛ վհատի՛ր. ամի՛ւր կացէ՛ր: Ետու օգնութիւն կըհասնի՛:

Աւստրիացիք արդէն բոլորովին մտնեցել էին. արդէն կարելի էր ծեփ միջով նշմարել նրանց երեսները. հրացանների որոտման հետ լսվում էր եւ նրանց վայրագ աղաղակը, որով պահանջում էին անձնատուր լինել, եւ կոտորած էին սպանում: Մի քանի անարեւկուած գիւնդուրն յետ քաշուեցան պատուհաններից. յետ նաակները յառաջ էին մղում: Սակայն պաշտպանողների կրակը գնալով գնալով նուազում էր. ամենքի սրտին Լըբու էր տիրել, այլ եւս դիմադրելու հնար

չկար: Թշնամու հրացանութիւնը մի վայրկեան դադար առաւ:

—Անծնատուր եղէ՞ք,—գրուաց մի ծայն:

—Ո՛հ,—որոտաց գնդապետը պատուհանից:

Եւ հուրը սկսաւ երկուստեք նորից տեղալ եւս անլի ուժգնութեամբ եւ սաստկութեամբ: Դարձեալ մի քանի գորականներ վայր ընկան: Պատուհաններից շատերն անպաշտպան մնացին: Օրհասական ժամն արդէ՛ն մօտալուտ էր:

—Չե՛ս գալիս, չե՛ս գալիս,—գոչեց զընդապետը, իւր սուսերը ծօծելով, եւ մոլեգնաբար յառաջ անցաւ մեռնելու հաստատ որոշմամբ:

Մի յիսնապետ, վայր իջնելով ոճոռքից, բարձրաձայն աղաղակեց. —Դալիս են:

—Դալի՛ս են,—կրկնեց գնդապետը խնդաղին ցնծութեամբ:

Այդ ծայնը հնչելուն պէս յիսնապետներն ու սպաները թէ առողջ, թէ վիրաւոր, միահամուտ պատուհանների վրայ ընկան եւ կրկին դիմադրութիւնը սաստկացաւ: Մի քանի վայրկեան անցնելուց յետոյ թշնամիների մէջ մի տեսակ անկարգութիւն ու վարամամա՛ն նշան երեւեցաւ: Գնդապետը կայծակի արագութեամբ մի խմբակ կազմեց գետնայարկում: Ոչգում էր մեկնած սուիներով դուրս նետուիլ: Յետոյ վազելով բարձրացաւ: Գնաց թէ չէ, լսելի եղաւ մի հապճեալ ոռնատրոփ, մի որոտագոչ հուռայի ծայն եւ պատուհանների ձխի միջով երևեցաւ իտալական արշաւատոյր հեծնազոնողը, որ մերկ սուրերով հարուած էր տալիս թշնամու գլխին, ուսին, թիկունքին: Այժմ խմբակը, սուիները բռնած, զրո՛հ տուաւ դէպի դուրս: Թշնամին տատանուեցաւ, չփոթուեցաւ, փախուստ տուաւ կռուի տեղը, տնակն արդէ՛ն ազատ էր: Շատ չանցած երկու իտալական հետեւակ վաշտեր եւ երկու թնդանօթ եկան բռնեցին բարձունքը: Գնդապետն իւր ձեռքի տակ մնացած զինուորներով միացաւ իւր զուգարտակին: Հարունակեց այլ եւս պատերազմել եւ վերջին սուիսամերկ կռուի մէջ գնդակի վէճը ընդունեց ծախ թելից: Օրը վերջացաւ մերայնոց յաղթանակով:

Սակայն յաջորդ օրը, երբ մարտը նորից բորբոքուեցաւ, իտալացիք, ընայնելով դիւցազնական դիմադրութեան, ընկճուեցան թշնամու զերազանց թուից եւ ստիպուած եղան յուլիսի 26-ի արշաւուսին տխուր տխուր յետ նահանջել դէպի Մինչիօ:

Գնդապետը, թէպէտ եւ վիրաւոր, հետի էր գնում իւր յոգնած ու լուռ զինուորների հետ, եւ երբ արեւի մայր մըռնելու ժամանակ Գոյտօ հասաւ, Մինչիօի վրայ, իսկոյն սկսաւ որոնել իւր վիրաւորուած տեղակալին, որին վերցրել էր մեր շարժական հիւանդանոցն եւ անշուշտ այն տեղ տարած պիտի լինէր: Գնդապետին ցոյց տուին մի եկեղեցի, որ շտապով զինուորական հիւանդանոցի էր փոխարկուած: Նա գնաց այնտեղ: Եկեղեցին լի էր վիրաւորներով, ոմանք պատկած էին անկողիններում, ոմանք էլ յատակի վրայ: Երկու բժիշկ ու մի քանի սպասաւորներ զբաղուած էին հիւանդների շուրջը: Ըսվում էին սրտամկնիկ աղաղակներ ու հառաչանքներ: Գնդապետը կանգ առաւ չեմքի մօտ եւ պտրում էր իւր տեղակալին: Յանկարծ մի խոպոտ ծայն նրա անունը տուաւ:

—Պարոն գնդապետ:

Գնդապետը շուռ եկաւ. կանչողը փոքրիկ թմբկահարն էր: Տղան պտկած էր անկողնում ձգուած, զոնատ ու նիհար, բայց աչքերն աղամանդի պէս վառվռուն:

—Այստեղ ես դու,—հարցրեց ապշած գնդապետը:—Ապրիս—պարտող լաւ կատարեցիք:

—Ինչ որ կարողացայ՝ այն արի,—պատասխանեց թմբկահարը:

—Վիրաւորեցի՞նք թե՞—հարցրեց զընդապետը, ման ածելով աչքերը միւս մահիճների վրայ՝ իւր տեղակալին գտնելու համար:

—Ի՛նչ արած,—տուաց պատանին, որ իւր վիրաւորուած լինելու գիտակցութիւնից սիրտ էր առնում. գնդապետի հետ խօսակցելու, այլապէս չէր համարձակուիլ բերանն անգամ՝ բաց անել նրա առջեւ:—Ես վազում էի, հնար եղածին չափ կռուանում էի, բայց եւ այնպէս նրանք նկա-

տեղին ինձ: Եթէ վէրը չստանայի, քսան ռուպէ առաջ տեղ կը հասնէի. Ժարաւը հոգիս հանում էր. վախենում էի, թէ կ'ուշանամ. լաց էի լինում զայրոյթից ու սարսափից. կարծում էի—դանդաղ եմ, մինչդեռ ամեն ռուպէն զոհ էր տանում միւս աշխարհ: Ես արի, ինչ որ միայն կարողացայ, եւ զոհ եմ... Բայց ներեցէք, պարոն գնդապետ, արիւն եմ տնտնում ձեր մատերի վրայ:

Եւ իրաւ գնդապետի վէրքը վատ էր կտրուած եւ արեան կաթիլները ձերի վրայից հոսում էին:

—Թոյլ տուէ՛ք՝ կապն ամրացնեմ, պարոն գնդապետ: Թոյլ տուէ՛ք, ես մի վայրկենում կ'ամրացնեմ:

Գնդապետը ծախ ձեռը մեկնեց, իսկ աշուի օգնում էր պատանուն վէրքի կապը բաց անել. սակայն թմբկահարը բարձի վրայ յենուելուն պէս՝ երեսի զոյնը նետեց ու վայր ընկաւ:

—Հերիք է, թո՛ղ,—ասաց գնդապետը, նայելով վրան ու ձեռը յետ քաշելով, որ պատանին դեռ ընձած ունէր.—լաւ է՝ դու քո ցաւին դարման արա. ամենաթեթեւ վէրքերն անդամ, եթէ լաւ չինամուխն, կարող են սաստիկ վատանալ:

Թմբկահարը զլուխը թօթուեց: Գնդապետն անկի ուշադրութեամբ նայեց վրան:

—Երեւի դու շատ արիւն ես կորցրել, որ այդ աստիծան թուլացել ես:

—Շատ արի՛ւն,—ասաց տղան, ժըպտալով.—Ո՛չ միայն արիւն... Նայեցէք... Նա մէկդի քաշեց վերմակը:

Գնդապետը զարհուրելով ցնցուեցաւ. պատանու ծախ ոտը հատուած էր. այլանդակ կոծող փաթաթուած էր արիւնն ազանգ լաթներով... Անց էր կենում կարծուկ, հաստեկ բժիշկն՝ առանց մեկնոցի:

—Ա՛, պարոն գնդապետ,—ասաց նա արագ, նշանացի անելով պատանու վրայ.—այ դժբախտ պատահար. չէ՞ որ կարելի էր ոտը փրկել. եթէ դա վէրքը սաստիկ զրգուած չլինէր. անիծած բորբոքումը. ծար չկար... հարկ եղաւ կտրել ոտը... Ո՛հ, բայց... Կտրի՛՞՞՞՞՞ տղայ է, հաւատացէք, մինչեւ անգամ ծայն չհանեց, մի կաթիլ արտասուք չթափեց: Պարծենալու տեղիք ունինք. ահա այսպէ՛ս են մեր իտալական պատանիները. պատիւս վկայ, լաւ ազգ ենք:

Բժիշկը զլուխ տուաւ ու շտապով յառաջ գնաց: Գնդապետը յօնքերը կիտեց, վերմակը տղայի վրայ ծածկեց եւ երկար նայեց՝ աչքերն անթիւթ վրան յառած. յետոյ հանդարտ, առանց հայեացքը շրջելու, կարծես թէ մեքենայաբար աջը վերցրեց ու կէպիւն (զվարկը) հանեց:

—Պարոն գնդապետ,—զոչեց սալշած պատանին.—ի՛նչ էք անում: Պարոն զգնդապետ, ի՛մ առջեւ...:

—Ես գնդապետ եմ,—իսկ դու հերո՛ս,—պատասխանեց զորովանքով այդ կոշտ մարդը, որից երբէ՛ք ստորակարգեալ զինուորները մի բարի խօսք չէին լսած,—եւ խոնարհելով դէպի պատանին, երեք անգամ համբուրեց նրան:

ԻՐԻՍՏՈՏՆԵՒԻԹԵԱՆ ԱԶԴԵՅՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐԹԻԹԵԱՆ ՆԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Արդէ երեւելի պատմիչներէից շատերը հաստատում են, թէ այժմու քաղաքակրթութեան յաջողութիւնը, բաւիս լիսեմ նշանակութեամբ, պտուղ է քրիստոնէական կրթութեան: Արդարեւ, եթէ արդի

քաղաքակրթութեան փուլին ու պարծանքը համարուող տարրերէց մի քանիսը գտնէ ուշադրութեամբ ուսումնասիրենք, մենք ԼԵՍ ԿԼԻՄԻ համոզուենք թէ այդ տարրերէ համար մեծապէս սլաքասկան ենք

Աւետարանի ազդեցութեան, Սկըսենք չիշխալ տարբերել ամենատորճագունից, որ է հարստութիւնը:

1. Ճոխութիւնը կամ հարստութիւնը բարի բան է ըստինքեան և շատ կարեւոր է որ և է ազգի բարձրագոյն աստիճանի բարգաւաճման հասնելու համար: Յայտնի է որ առաւել հարստութեան զարդոցներ չենք կարող պահել, ոչ դասագրքեր հրատարակել, ոչ մատենադարաններ բանալ, ոչ էլ գիտութեան և արհեստի հմուտ մարդիկ կարող են իրանց կեանքն ու ժամանակը հոգիքի ազգի ընդհանուր լուսաւորութեան: Այս, հարստութիւնն աչնախն օգտակար նպատակներն է ծառայում, որ առանց չարաւոր հարստութեան անհնար է հասնել բարձր քաղաքակրթութեան: Ժամանակակից քաղաքակրթութիւնը իր նիւթական ճոխութեան մասին անտարակոյս մեծապէս պարտական է ժողովրդին և աշխատութեան սկզբունքներին: Իսկ այդ սկզբունքները քրիստոնէութեան սիրած ու քարոզած սկզբունքներն են: Արդարեւ, քրիստոնէական սրտմուտիւնը ցոյց է տալիս որ այն ազգերն ու անհատները, որոնք ուղիղ ըմբռնելով Աւետարանի ոգին՝ իրանց վարքն ու բարքը նրա համեմատ են վարել, դարձել են աշխատասէր և միանգամայն ժողովրդ: Այս հանգամանքը մեծապէս օգնել է նրանց նիւթական լի ստացման և լի պահպանութեան, որով և յառաջացել է նրանց ճոխութիւնը: Արդարեւ հեթանոս ազգերն ևս եղած են հարստութեամբ ճո-

խացած, բայց նրանք անկարող եղան երկար պահել իրանց հարստութիւնը, ինչպէս և այժմ անկարելի է որ շուալ, գէի և ապականւած մարդոց ձեռքում յարատիւ լինի հարստութիւնը: Այն ազգերն անհատները շուտով անձնատուր եղան ամեն տեսակ անբարոյականութեան և վատնեցին իրանց հարստութիւնը պիտութեանց մէջ և ընկղմեցան ամօթալի տապականութեան մէջ, ինչպէս և այժմ այդպէս են անում և լինում նրանք, որոնց համար Աւետարանի սրբութիւնը կորցրել է իր նշանակութիւնը:

Յայտնի է որ առեւտրական մեծամեծ ձեռնարկութիւնները, որով միայն կարելի է որ և է ազգի կամ երկրի բնական հարստութեան ազբնները մշտիւ և արդիւնաւորել, ընկերական միաբանութիւն են պահանջում ամեն տեղ և ամեն ժամանակ: Բայց մարդիկ պիտի իրար վերայ վստահութիւն ունենան, որպէս զի կարողանան ընկերութիւններ կազմել և միմեանց օգնել մեծամեծ ձեռնարկութիւններն մէջ: Ո՞վ պիտի տայ այդ վստահութիւնը: Անշուշտ այն կրթութիւնը, որն խտրելն է Աւետարանը: Աւետարանը ի սրտէ լաւ ընդունողներն վարքն ու բարքը դէպի լաւ կրթւելով, մարդիկ դառնում են արդարասէր եւ ողիւ: Իսկ ուղղութիւնն ու արդարասիրութիւնը տալիս է քրիստոնէական վստահութիւն անհատներին, որոնք ընկերութիւն կազմելով, սկսում և յաջող շարունակում են մեծամեծ ձեռնարկութիւնները: Ուր չկայ

այդ վստահութիւնը, այնտեղ չի կարող լինել համերաշխ ընկերակցութիւն ևս:

Սակայն ճշմարիտ քաղաքակրթութիւնը պարծենում է ոչ այնչափ իր բուն հարստութեամբը, որչափ այն հարստութիւնն աղնիւ և գովելի կերպով ի գործ դնելու խոհեմութեամբը:

Քաղաքակրթութիւնը, եթէ ճշմարիտ քաղաքակրթութիւն է, սրտընենում է մանաւանդ իր անթիւ բարենպաստակ և մարդասիրական հաստատութիւններով, որ հիմնւած են Աւետարանի յորդորմամբ ամենտեսակ թշւառներէ համար. որպէս են որբանոցներ, կոյրերի, խուլահամբերի դպրոցներ և այլն և այլն:

Արդեւ քաղաքակրթութեան հարստութիւնը նախատինք պիտի լինէր մանաւանդ քան թէ վրառք, եթէ մերժէր այս երկնային վարդապետութիւնը, թէ «աւելի երանելի է տալը, քան թէ առնելը», և վատնէր իւր հարստութիւնը գետնութեան մէջ, և կամ թէ ազահութեան պատճառով ծածկէր այն: Ներքին հեթանոս ազգերն ևս բարենպաստակ հաստատութիւններ ունեցան, բայց իրանց վարքի սպառկանութեան շնորհիւ վատնեցին գետնութեան մէջ իրանց հարստութիւնը, սպառեցին իրանց գործութիւնը, խանգարեցին առաքելութեան սկզբունքները և այնպէս կործանեցան: Բայց այսօր այդ վրասանդներէն պահպանում է ազգերին Քրիստոնէութեան բարոյական գործութիւնը և ամեն քրիստոնեայ երկրներում հարստութիւնը գործ է

դրում բարեխրական հաստատութիւնների և մարդավայել ու առաւածահաճոյ գործերի համար և ոչ այնպիսի գեղծումներէ համար՝ որով հին դարերէ մէջ ազգերը կործանւեցան:

2. Քննենք արդեւ քաղաքակրթութեան մի ուրիշ տարրը, որ է դաստիարակութիւնը: Պատմութիւնը մեզ համոզում է որ երբ Աւետարանը սրտանց ընդունեցին մարդիկ և ուղիղ հասկացան, այն ժամանակ միայն ազգերի լուսաւորութեան գործն ընթացաւ դէպի յառաջ: Նւ իրաւ, Աւետարանն աղաղակեցն առաջ է բերում այլ և այլ կերպով. ա. մարդու սիրտն ազատելով մարտիրոսներից: Ճշմարիտ լուսաւորութեան և մասաւորապէս զարգացման ամենամեծ թշնամիք են մոլութիւնք: Աւետարանն ազատում է մարդկանց տեսակ տեսակ մոլութիւններից, որոնք մթնացնում են մարդու իմացողութիւնը, խանգարում երեւակայութիւնը և տիրացնում կարողութիւնները: Իրողութիւն է, որ հին դարու յոյներն ու հռոմէացիներ իրանց կրքերը բռնութիւնից ընկճուած՝ ստականւեցան, իրանց իմացական կարողութիւնները տիրացան և ուսմանց ու գիտութեան մէջ իրան առաջնութիւնը կորցրին:

Արդ եթէ ճշմարիտ լուսաւորութեան թշնամիքն են մոլութիւնք, անշուշտ նոյն լուսաւորութեան բարեկամն ու առաջնորդն է Քրիստոս Աւետարանը:

բ. Աւետարանն ընծալում է ամեն մարդու այնպիսի մեծամեծ

խնդիրներ, որ կարող են արդեամբ գրադեցնել մարդոց մտաւոր կարողութիւնները: Դարձեալ մեր միտքը դէպի սկիզբն ժամանակի, երբ Աստուած դրաւ երկրին հիմքերը, քարոզում է մեզ մարդկային էութեան, գոյութեան և վերկազորութեան և վերջնական նպատակները. ստանում է մեր միտքը դէպի այն ժամն, երբ այլ ևս ժամանակ պիտի չը լինի, այլ միայն յաւիտեանականութիւն: Տանում է մեզ ժամանակաւորաց դէպի յաւիտեանականը, սահմանաւոր իրերի անկատարութիւնից դէպի անսահման էակի կատարելութիւնը, ստեղծածներից դէպի Ստեղծողն աշխարհիս: Այս մեծամեծ խնդիրներն քննութիւններով Աւետարանը զարգացնում է մեր միտքը իր բոլոր կարողութիւններով, ապրով մեզ հոգւոյ յաւիտեանական անմահութեան հաստատն ու յոյսը, տալաւորելով մեր հոգւոյ մէջ սէր առ Աստուծ և առ ընկերս: Տալիս է մեր երջանկութիւնն Աստուծոյ ձեռքը, յուսադրում է, որ պիտի ժառանգենք կատարեալ երջանկութիւնը, եթէ հաւատանք Աստուծուն և Նրան հաճելի վարք ու բարք և գործեր ունենանք. և մեր ընկերներին սիրելի ու օգնելի համարում է այն եղանակը, որով ստանալու ենք յաւիտեանական երջանկի կեանքը: Արդ՝ այն որ դաստիարակութիւնն է որ կարող է մարդուս երջանկացնել, երբ Աւետարանի այս պահանջները մերժէ և կամ լիովին չ'արմատաւորէ դաստիարակողն հոգւոյ և սրտի մէջ. միթէ առանց աստուծախորութեան և ընկերախորութեան կարող է մարդս պիտանի լինել անձին, ազգին և մարդկութեան. միթէ կարելի է կրթութիւն համարել այն դաստիարակութիւնը, որ գլուխ է կամ թերի Աւետարանի սուրբ սկզբունքներից և ամենամաքուր բարոյականից:

դ. Հին ազգերից ոմանք արդարեւ նշանաւոր եղան մարի դարգացման կողմից, գործունէութեան կողմից, բայց այս գործունէութիւնն ու զարգացումը երկար չտևեց և չէր էլ կարող տևել, որովհետև զուրկ էր մաքուր բարոյականից: Այժմեան հեթանոս ազգերն էլ, չեն կարող բարձր քաղաքակրթութեան հասնել, նոյն իսկ պատճառով: Սորի քաղաքակրթութիւնը միմիայն բերնատոնեայ ազգերի մէջն է. և եթէ մերժեն Աւետարանը, շատ հաւանական է որ կործանւին հին ազգերի պէս: Յիսուսը քարոզեց որ բոլոր մարդիկ պէտք է բարոյապէս զարգանալով լինին կատարեալ իրեանց իրիւարը չօր պէս: Ի՞նչ եղբայրացութիւն արաւ մարդկութիւնն այս վարդապետութիւնից: Նախ այս՝ թէ բոլորն Հայրը մի է. ուրեմն բոլորս միմեանց պիտի ընդունենք իբրև հոգևոր եղբայր և իբար սիրենք իրիւսդարձաբար. երկրորդ՝ բոլորս բարոյական կատարելութեամբ միայն հասնար պիտի լինինք մեր Ներկաւոր Հօր առաջ, ուրեմն իբրև եղբայրներ, առանց նախանձի պէտք է ձեռնտու և օգնող լինինք միմեանց բարոյական կատարելութիւն ձեռք բերելու: Ո՞րն է այն միջոցն այդ կատարելութիւնը ձեռք բերելու:—Դաստիարակութիւնը:—Այս պատճառով, ահա և այդ սկզբունքից առաջնորդւելով, քաղաքակրթութիւնը բոլոր գոհողութիւններ յանձն առնելով, դաստիարակութիւնը, ուսումն, այսինքն՝ տարրական ուսումն, պարտադիր և համակրթական արաւ, որպէս զի ամենքի սրբաւորն էլ ազնւանան Աւետարանի բարոյականով:

դ. Եւ այսօր, արդի քաղաքակրթութիւնը տարբերում է հնից ոչ միայն նշանով, որ դրուած է անհամեմատ բարձր բարոյական սկզբունքների վրայ, այլ և սրբօր-

նում է որ հին քաղաքակրթութեան պէս իր գիտութիւնը՝ և արեւտները մի քանի անհատների ձեռքում և մի քանի կենդրոնների մէջ է կենդրոնացրել միայն, այլ պարծենում է մասնաւոր իր դաստիարակութեան ընդհանուր ծաւալման համար: Այլ պարծենում քանի մի անձանց մտաւորական գերազանցութեան համար միայն, այլ պարծենում է մասնաւոր բոլոր ժողովրդեան ընդհանուր լուսաւորութեան համար: Արդէ քաղաքակրթութիւնը ստոյգ է՝ ուրախանում է իր վարժարանների և համալսարանների համար, բայց առաւել ևս ուրախ է իւր հասարակ կամ տարրական դպրոցների համար, որ այժմ ամեն գիւղի մէջ կան: Յիսուսն ինքը հասարակ ժողովրդի ուսուցիչն եղաւ, նոյնը պատկերեց իր աշակերտներին, որ չէ թէ միայն ազնւականներին, արտոնեալներին և հարուստներին էին քարոզում մտքի լուսաւորութիւն և սրտի մաքրութիւն, այլ առաւել ևս հասարակ ժողովրդին, որ և կարօտ էր օգնութեան: Յիսուսն և իր աշակերտներն մարդասիրական օրինակին է հետևում այսօր քաղաքակրթութեան օրինակին, որ եռանդով տարածում է լոյսը, դպրոցներ բանալով հասարակ ժողովրդին համար ամեն գիւղում և գիտութեան դանձի մի մասովը գոնէ հարստացնել է կամենում:

Ե. Արդէ քաղաքակրթութեան մի ուրիշ տարրն է մարդասիրութեան ոգւոյ զարգացումն: Արդէ քաղաքակրթութեան օգգերն իրաւքն ու պարծանքն իրանց նկատման գործութեան մէջ չէ կայանում, այլ չաւէտ իրանց բարոյական գործութեան մէջ: Նրանք չեն պարծենում իրանց թագաւորներով և արքանահեղ պատերազմների յաղթանակներով: Եթէ այս բաները լինէին նրանց իրաւքն ու սրբմանքը, ալիտի տ-

օէինք թէ այս բաները յաւաք գալիս ուրիշ տղերներէն և ոչ թէ Աւետարանէն: Ոչ, քաղաքակրթութեան օգգերը պարծենում են այն ժամանակ, երբ իրանց թագաւորները հաւատարիմ ու օղորմած են, իրանց օրէնսդրները՝ իմաստուն և արդար, իրանց դատաւորները՝ անկաշառ, իրանց դօրքերը՝ հայրենասէր և առաքինի ու քաջ, և հպատակները բարեկիրթ, ժուժկալ տիրասէր ու հայրենասէր: Ազգերը պարծանքը պատերազմական յաղթութիւնները չեն, այլ խաղաղութեան սրտոյնները և օրհնութիւնները, բայց խաղաղութեան օգգերը չեն, այլ խաղաղութեան համաձայն է ներկայ քաղաքակրթութեան վարդապետութիւնը ևս:

Պատմութիւնը վկայում է որ քաղաքակրթութեան օգգերն անկիմ պատճառն էր անբարոյականութիւնը: Նրանք անկաշառ, ազգերը պարծանքը, միանգամայն և մաքուր էին. ուստի և տկարանում, ընկալն կործանեցան: Ներկայ քաղաքակրթութեան օգգերը բաւարար են հիւնէնց, որովհետեւ գէթ մասամբ ընդունած են Ս. Գրքի բարոյական սկզբունքները: Արդէ թուրքական ընդունին այդ սկզբունքները, այն ժամանակ այլ հաստատուն իր լինին, որ մարդկային օրէնքէ գործութիւն անկաշառ իր լինի կործանել նրանց: Նրանք իրաւակ, եթէ թուրքական մեքէ Ս. Գրքի բարոյական սկզբունքները նրանց կործանեամն այնպէս անկաշառ պիտի լինի, որպէս Յուն և Հռոմէականացիք: Հին քաղաքակրթութիւնը բոլորովին անպիտան էր օրէնքները բռնութեան օգգերն էին: Այս օրէնքները գոնէ նայելով, տկարը ալիտի ու աշխատանքները, պատերազմները նում էին արտադրականութեան հարստահարութեան համար:

տերապմի մէջ բռնադնեբը վաճառուած էին իբրեւ գերի, մարդիկ բռնադատուած էին կուէլ միմեանց հետ իբրեւ զազաններ՝ մեծամեծներին զարձացնելու համար:

Քրիստոնէութիւնն եկաւ ճնշեց հին քաղաքակրթութեան բարբառոսական օրէնքները, հրատարակեց սերոյ օրէնքը, որի համեմատ զօրաւորը պարտաւոր է օգնել տկարին, զարգացածը՝ չգարգացածին, լուսաւորւածը՝ չլուսաւորւածին. առաքինին պարտաւոր է ուղղել ընկերի մոլութիւնը, և այլն:

Երբ քրիստոնէութիւնը տիրեց, հետզհետէ դադարեցան այն սոսկալի դարձութիւնները, որ կատարուած էին իբրեւ կրօնական արարողութիւններ. այլ ևս սեղանները չազդեցան մարդագոյների աւերամբ, բանտարկւածներն այլ ևս չը նետուեցան զազանների առաջ, մարդիկ այլ ևս չը բռնադատուեցան մենամարտելով իրար յօշոտել իշխաններն զարձացնելու համար:

Աւետարանը դատապարտեց Յունաց ամբարտաւանութիւնն ու Հռոմէայեցոց անկրօն չաղութիւնները: Աւետարանը հրատարակեց թէ Աստուած երկրիս բոլոր ազգերը ստեղծեց մի արեւնից, թէ մարդիկ միմեանց հետ պիտի վարեն եղբոր պէս, իրար դէմ կուր ու պատերազմ չը պիտի մղեն. պիտի սերեն խաղաղութիւնը: Արդ՝ եթէ այս աղալէս է, հասաւ ինչո՞ւ քրիստոնեայ ազգերն այնքան սոսկալի պատերազմներ, կռիւներ և ոճրագործութիւններ արեն և պատմութեան էջերը արին ահռելի և քստմանիչ չարագործութիւններով: Պատասխանենք:

Նոյն ինքն Քրիստոս ասաց՝ ծառն իր պտղից կը ճանաչուի. բարի ծառը չար պտուղ չի բերել և ոչ չար ծառը՝ բարի պտուղ: Քրիստոնէութիւնը դատելու ենք իր աւած պտուղներով: Բնութեամբ ենք

որ Քրիստոնէութեան անունով ողբալի չարք են գործւած և դեռ ևս գործուած են. անկրօն պատերազմներ են մղւած, անորոշ տանջանքներ են տրւած, զազանային անգթութիւններ են գործւած: Քրիստոնէութեան սուրբ անունով այս ճշմարտ է. Նաեւ սխուր ճշմարտութիւն է որ Քրիստոնէութեան անունով մարդիկ աշխատած են յաւիտակել իշխանութիւնը, բռնաւալ ուրիշներ խղճի վերայ, արգելել ճշմարտ գիտութեան և քաղաքակրթութեան յառաջադիմութիւնը, բռնութեամբ տիրանալ ուրիշ ազգերի վերայ և այլն: Այս բոլորը տխուր ճշմարտութիւն է:

Իայց մի հարցմունք միևնույն արդեօք Քրիստոնէութիւնն այս չարեաց համար պատասխանատու է: Քրիստոնէութեան ոգւոյն են բղձուած այդ չարքը կամ ընդհանրապէս Ս. Կիւրքն ուղարկել անկրօնութեանց համամիտ է. հարկաւ չէ: Քրիստոնեայ անուն կրող կեղծաւորներ եղած են և կան այս օրս էլ, որ իրանց անձնական շահերից գատ ուրիշ սկզբունք չունին. միթէ այդ մարդկանց մասին Քրիստոնէութիւնն է պատասխանատու: Նաեւ ուրիշ մարդիկ անկեղծաբար ընդունած լինելով Քրիստոնէութիւնը, բայց սխալ հասկացած լինելով նրա ոգին՝ ընկած են մոլորութեանց մէջ և վնասւած. միթէ այս մասին պատասխանատու է Քրիստոնէութիւնը:

Քրիստոնէութիւնը պատասխանատու չէ այն բաների համար, որ նրա սկզբունքներին կամ վարդապետութեան հակառակ են գործւած: Քրիստոնէութիւնը պատասխանատու է այն գործերի համար միայն որոնք վարդապետութեան և ոգուն համաձայն են կատարուած, ոչ ոք կարող չէ ուրանալ որ Աւետարանի ոգուն համաձայն գործւած բոլոր բաները միշտ հիշել

են անհատներին և ազգերին համար օգտակար և փրկարար: Բայց չը մոռանանք նաև որ այսօր միմիայն Քրիստոնեայ ազգերին մէջ են ծըն-
ւում և զարգանում մարդկութեան օգտակար սկզբունքները: Թէև այս ազգերից շատերը դեռ մասամբ գտնւում են հին քաղաքակրթութեան բարբարոս սովորութիւններին ազդեցութեան տակ, բայց հետեալ իրողութիւններէն պիտի տեսնենք որ ընդհանրապէս քրիստոնեայ ազգերն սկսել են՝ նոյն իսկ պատերազմներէ նկատմամբ՝ ընդունել Աւետարանի սկզբունքները: Այժմ սկսել են խոստովանել թէ՛ պատերազմը մեծ չարք է մարդկութեան համար, թէ՛ Աւետարանի քարոզած խաղաղութեան և եղբայրսիրութեան մէջն է միայն մարդկութեան երջանկութիւնը. և այս համոզմունքը տարեցտարեւ աճում զօրանում է:

Այժմ կազմւելու վերայ է այնպիսի զօրութիւն, որ զինւորական զօրութիւններէն էլ մեծ է և հզօր. այն է՝ լուսաւոր ազգերի հասարակաց կարծիքը դատապարտում է այն պատերազմները, որ լինում են լոկալիարհականութեան, երկիրներ եռաձեւու նպատակով, ինչպէս անում էին Հռոմէացիք և արևելեան բռնակալները: Քրիստոնեայ ազգերին այժմեան հասարակաց կարծիքն այս է թէ՛ ազգերին մէջ ծագած խնդիրները կարող են լուծւել առանց պատերազմի ևս լաւագոյն կերպով. խաղաղաբար միջնորդութեամբ:

Քրիստոնեայ ազգերը հետզհետէ աւելի են հոգ տանում պատերազմի աղետները խախտելու, կամ գէթ սահմանափակելու այնպէս, որ գոնէ պատերազմը կռուող տէրութիւններին սահմաններէն չանցնի. ջանք են անում որ իզուր արեւն չը թափւի և կորուստ չը լինի ընչին և ստացւածոց, պատե-

րազմի մէջ բռնողներին հետ չը վարւել իբրև գերիներին հետ, այլ որչափ հնար է, վարւել նրանց հետ մարդասիրաբար:

Եթէ անցեալը համեմատենք ներկայիս հետ, պիտի տեսնենք որ զարմանալի փոփոխութիւն է եղել այս մասի մէջ ևս:

Հին ազգերին մէջ Տիսոսը մարդասիրութեամբ երևելի էր, բայց երբ քրիստոնէական առաջին դարում տիրեց Նրուսադէմիւն, քաղաքը քաջուկ մարդ խաչ հանեց որ պատմիչի խոսքով ասած՝ չբաւական փայտ չը գտնուեցաւ խաչերը շինելու, և ոչ էլ բաւական տեղ խաչերը կանգնեցնելու համար: Բայց 1871 թւին գերմանացիք Պարիզն առնելով ոչ թէ իրանց առաջին գործն եղաւ չարչարել և տանջել բնակիչներին, այլ փութալ կերակուր հայթհայթել սովատանջ քաղաքացիներին:

Եթէ լիշեցնեն մեզ ոմանք այն սոսկալի անգթութիւնները, որ դործեցին հասարակականները Պարիզում, կը պատասխանենք որ նրանք ոչ թէ քրիստոնեայ չէին հոգում, այլ և իրանց համար ասում էին որ անասուած են միանգամայն Կոմիւնականների օրինակը բաւական է զօրաւոր կերպով համոզւելու որ եթէ քաղաքակրթութիւնը մերժէ քրիստոնէութիւնը, կարող է նախնի հեթանոս ազգերի բարբարոսութեան անդունդը գլորւել և կործանւել:

Սրբ՝ քրիստոնէութիւնը կարողացել է մեղմել պատերազմողները վարք ու բարքը, նազեցնել պատերազմներին թիւը, պակասեցնել նրա աղետները. լուսալի է որ այսին կարողանայ ժամանակով ազատել թերևս բոլորովին իսկ նրա սոսկալի հարւածներէն: Քրիստոնէութիւնն էր որ ջնջեց սարկո-

թիւնն ու գերութիւնը. բարձրացրեց իդական սեռն այն նւաստութիւնից, որի մէջ ձգել էր նրան հեթանոսութիւնը. և տաւ կնոջը այն սրտաւոր դիրքը, որ Արարչից էր սահմանւած նրա համար:

Երբէք Քրիստոնէութիւնը չէ ուսուցած որ անհատները և ազգերը միմեանց ատեն, խաբեն և ջնջեն. այլ դրա հակառակ նա ուսուցանում է սիրել միմեանց, անել ուրիշներին այն, ինչ որ կուզենք որ ուրիշներն անեն մեզ: Քրիստոնէութիւնն է արդեօք սոյլորեցրել արբեցութիւնը, անսաւակութիւնը, անմաքուր վարք ու բարքը: Հարկաւ ոչ: Ընդհակառակը, քրիստոնէութիւնը դատասարտում է այդ ակտերը, և ոչ միայն անբարոյական գործերն է դատասարտում, այլ և անբարոյական խորհուրդները:

Քրիստոնէութիւնն է ուսուցանում որ այդ մարդիկ անհատատարիմ լինին իրանց ամուսններին և կանայք՝ իրանց այրերին. քան լիցի: Նա ուսուցանում է և պատկերում լիտադարձ սէր և յարգանք: Ծրնորաց պատուիրում է չզայրացնել իրանց որդոց և որդոցը հրամայում է պատուել, մեծարել իրանց ոչ միայն մարմնական, այլ և հոգեւոր ծնողներին: Արդեօք Քրիստոնէութիւնը երբ և իցէ հակառակիմ է մի ժողովրդի կամ ազգի բարգաւաճման. քան լիցի: Ընդհակառակը, նա միշտ արգելում է ամեն տեսակ մոլութիւնները, որոնք ժողովրդին թշուառացնում են. և տալիս է այնպիսի անսարքութեան կանոններ, որ սրտով ընդունողները կը լինին ճշմարտապէս բարգաւաճ և հզօր:

Նա արգելում է հարստահարութիւնը և բռնութիւնը: Արդի քաղաքակրթութիւնը մասամբ ընդունած է այս երկնային վարդապետութիւնները և այս պատճառով սէպք է խոտովանենք, որ արդի քաղաքակրթութեան մէջ ինչքան

որ մաքուր և բարի սկզբունքներ կան, քրիստոնէական սկզբունքներ են, քրիստոնէութեան ոգուց յաւաջ եկած պտուղներն են. «գի ծառ բարի՝ պտուղ բարի առնէ»:

Արդ՝ ի՞նչ է քրիստոսի Աւետարանի ուղղակի նախապէս: Այդ նախապէս մարդկութեան բարօրութիւնն է: Ի՞նչպէս պէտք է հասնել այդ նախապէսին: Մարդկութիւնը բաղկացնող անհատ մարդոց միտքը լուսւորելով և սիրտը մաքրելով: Լուսաւորել և սրբացնել իւրաքանչիւր անհատի միտքն ու սիրտը. սա է Աւետարանի, Քրիստոսի, Քրիստոնէութեան և արդի դատարարակութեան բուն նպատակը: Ազգերի, ժողովուրդների և անհատների՝ թշուառութեանց բուն պատճառներն են խաւարամիտութիւնը եւ սրտի ապականութիւնը: Այս երկու չարիքները հեռացրէք անհատների հոգուց, այնուհետև այդ անհատները բաղկացող ժողովուրդները և ազգերը կը լինին լուսաւոր, քաղաքակրթ, հզօր և բարգաւաճ: Քանի որ ժողովուրդը, արդեօք ինչ և մարդկութիւն բաղկացնող անհատները տգէտ, խաբեբայ, հպարտ, չարասիրտ, անձնամուկ, ամբարիշտ են ոչ թէ նրա համար որ աղքատ են կամ հարուստ, այլ որովհետև զուրկ են ճշմարիտ դատարարակութիւնից, անկարելի է որ բարօրութիւնը թագաւորէ երկրիս վերայ: Երբ հպարտը կը դառնայ խոնարհ, պղծադործը՝ բարոյական, չարագործը՝ բարեբար, անձնամուկը՝ ընկերասէր ու գթած, կուսասէրը՝ խաղաղարար, ինտիպիւստը՝ ներող, շուայն ու զեխը՝ ժուգիւր, ծոյլը՝ աշխատասէր և բռնաւորը՝ մարդասէր, այն ժամանակ միայն կը թագաւորէ բարօրութիւնը:

Սակայն դատարարակութիւնը չի կարող երբէք այդ պտուղներն յաւաջ բերել մարդուս մէջ, եթէ այդ դատարարակութիւնը չիմնւած է

Աւետարանի սկզբունքների եւ վարդապետութեան վերայ, եթէ քրիստոնէական բարոյականին համադրատախան չէ իր բարոյականը: Աւետարանն Աստուծոյ օրէնքն ու գորութիւնն է. առանց այդ օրէնքի եւ գորութեան չի կարելի բարեոքել մարդկանց հոգին եւ սիրտը, չի կարելի բարեկարգել տնտեսութեան, ժողովուրդի եւ ազգերի մասւոյ, բարոյական եւ նիւթական վիճակը, չի կարելի ընկերական ու քաղաքային կարգերը եւ յարաբերութիւնները քաջապաշտ չարեքների ազդեւոր ցամաքեցներ: Բարոյականից գուրի գիտութիւնը, քաղաքակրթութիւնը, հաստատութիւնը, ճարտարութիւնը եւ իշխանութիւնը եթէ տնտեսական ձեռքում են, կարող են սոսկալի չարեք լինել ուրիշների համար: Աւետարանի բարոյականից գուրի տնտեսներն ու ազգերն իրանց գիտութիւնով, իշխանութիւնով եւ հարստութիւնով կարող են մարդկութեան համար

աղէտաբեր լինել: Այս մասին կան անթիւ եւ անհամար փաստեր մարդկային պատմութեան մէջ: Եթէ արդարութիւնը ցանկալի է, եթէ մարդկի օգտակար լինելու համար պիտի սննդուն ճշմարտութեան, սրբութեան եւ ազնւութեան սրտամանեքով, իսկալ լինալէս կարելի է գրիել տնտեսներին եւ ժողովուրդին, ազգերին եւ մարդկութեան Ս. Գրքի փրկարար ազդեցութիւնից. այն ազդեցութիւնից, որ բերաւ որ մարդկանց վիսպութեան նայելով, ազգերին բարոյապէս լեզակութեան, ժողովուրդներին բարեկարգեց, տնտեսներին վերանորոգեց եւ սրտանց ու անկեղծ ընդունողներին շինեց աստուծատէր եւ մարդատէր, մինչդեռ առանց այդ ազդեցութեան պիտի մնային անասուած եւ մարդատեսաց:

Արդ մեզանում այնպէս է աւանդուած Ս. Գրքը, որ այս արդիւնքը յառաջ բերէ. սորան իր պատասխանենք մի այլ անգամ:

Ս. Բ.

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԴԱՏԱԽԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկար ժամանակներէ լիորձը վերջապէս ասպնոցեց մարդկութեանը, որ կեանքը մի մեծ պատերազմ է, մի գոյութեան կրօն է, որակէ ամեն ոք, աշխատելով պաշտպանել իր կեանքը, անհաւար մըցում է արտաքին եւ ներքին վնասակար հանգամանքների դէմ, որոնք խանգարում են մարդու բախտաւորութիւնը: Այս երկուցիւր աւելի ընդարձակ կերպով մենք տեսնում ենք ամբողջ բնութեան մէջ: Երկրագնդի վրայ բոլոր օրգանական էակները, իրանց կենդանութեան ժամանակ՝ շարուն-

անակ սպրնդ, զարգանում եւ յառաջադիւնում են՝ շնորհիւ այդ մը տալիս պատերազմի: Որքան մի օրգանիզմ աւելի ընդունակ է մըրցելու, որքան շատ յարմարութիւններ ունի նա իր գոյութիւնը պահպանելու համար, այնքան էլ բարեկարգ է նրա գոյութեան կրօնը: Այնքան էլ նա մեծ շանսեր ունի ապագայ երջանկութեան, յառաջադիւնութեան վրայ: Իսկ ընդհանրապէս եթէ մի օրգանական էակ գուրի է մըցման ընդունակութիւնից, եթէ նրա կազմւածքը թոյլ անյարմար է ընդհանուր կրօն հա-

մար, նա զրկում է իր պետությունները լրացնելու հարողութիւնը և, եւթարկելով բազմաստեակ նեղութիւնները, կեանքի ամենադառն հանգամանքները ընկճում, նապում և հետզհետէ կորչում է երկրի երեսից: Այսպէս՝ բնութեան մէջ ապրում, զարգանում, երջանիկ ու առահով կեանք են վարում նրանք, որոնք աւելի ոյժ, աւելի յարմարութիւններ և ընդունակութիւն ունին մրցելու կեանքի զանազան խանգարող, վնասակար հանգամանքներին հետ: Մարդը, որպէս գործարանատու էակ՝ նոյնպէս մասնակցում է այդ ընդհանուր գոյութեան կուլին և իր խելքի և, առհասարակ, հոգեկան բարձր ընդունակութիւններին շնորհիւ, այդ կուլին տալիս է բոլորովին ինքնուրոյն, առանձին բնակչութիւն: Մինչդեռ կենդանիները, իրանց կեանքի բոլոր հանգամանքներում, հետեւում են անմիջական բնադրումի պահանջմունքներին, առանց կարողանալու հասկանալ սրտաձառների կապակցութիւնը, առանց կարողանալու երևակայել, կամ զգալ այն և այն գործի ոգեկան, բարոյական յատկութիւնները՝ «այն ինչ մարդը, իր գոյութեան կուլի ընթացքում, շարունակ փորձերի դիտողութիւնների շնորհիւ, կարողացել է ընդհանուր հասկացողութիւններ կազմել բնութեան իրերի և երևոյթների մասին, կարողացել է դուրս բերել բնութեան մէջ գործող նիւթերի և զօրութիւնների փոխադարձ ներքին յարաբերութիւնները՝ իրանց բոլոր մանրամասն և ճիշտ յատկութիւններով: Բնութեան նիւթերի և զօրութիւնների մասին եղած բոլոր հասկացողութիւնները, ճշմարտութիւններ և օրէնքները՝ կանոնաւոր ատրիճանաբար հետևողութեամբ դասաւորւած՝ կոչւում է ընդհանուր անունով գիտութիւն (наука): Ահա այդ գիտութիւնն է մարդկա-

յին խելքի ամենահարագուստ և ամենաբարձր ստեղծագործութիւնը, որից միանգամայն զրկւած են բոլոր միւս կենդանիները: Դիտութիւնը իր այժմեան դրութեամբ՝ ներկայացնում է այս բարձրագոյն և ամենակարող ոյժը, որ կառուցւում, իշխւում, զեկակարում է մարդոց բոլոր գործերը՝ գոյութեան կուլի ասպարէզում: Այսպէսով՝ ճշմարտութեամբ՝ որդւում է գիտությունը նշանակութիւնը կեանքի մէջ: Քանի մարդ աւելի հետեւի գիտութեանը, քանի լաւ հասկանայ և ըմբռնէ նրա ուժած բարեւար հետեւումները, տնքան էլ հեշտ կը լինի նրա համար կեանքի պատերազմը, այնքան էլ նա մեծ իրաւունք կ'ունենայ բախաւոր ու երջանիկ համարելու: Այս էլ պատճառը, որ մեր դարի բոլոր ազնիւ ու մտածող մարդիկ, բոլոր խիսկան սլոգանիստները անդադուր գիտութիւն և գիտութիւն են գոչում: Այո, գիտութիւն պէտք է տարածել ժողովրդի մէջ, խիսկան, բուն ըհայական գիտութիւն:

Մեր ժամանակի մեծ հեղինակութիւն ունեցող փիլիսոփայ-մանկավարժները շատ լաւ են հասկացել լոկ լիբրացական, գրականական դաստիարակութեան տուած վնասները, և այս պատճառով՝ նրանք, որպէս ամենակարեւոր և օգտակար դաստիարակչական ուղղութիւն, ճանաչում են բընադիտական դաստիարակութիւնը՝ միացած նաև բանաստեղծական դաստիարակութեան հետ: Այժմեան մանկավարժները պահանջում են, որ մեր ժամանակի երեխան դաստիարակի՝ ոչ միայն կրօնքական գրքեր կարդալով, ոչ միայն գանազան ոտանաւորներ ու պոստմոթիւններ անգիր սերտելով, այլ և բնութեան մէջ կատարող երևոյթները դիտելով՝ իր շքուպատող միշտ կենդանի բնութեան հարըս-

տութիւններն ուսումնասիրելով, օգի,
ջրի, հողի, բոյսերի և կենդանիների
հետ ծանօթանալով: Այս մասին
Սպենսերը հետևեալ կարծիքն է
յայտնում. «Ամեն բանի մէջ աւելի
օգտակար է ուսանիլ իրերի նշա-
նակութիւնը, քան թէ բառերի:
Թէ ոգեկան, թէ բարոյական և
թէ կրօնական դաստիարակութեան
համար՝ աւելի լաւ է ուսանիլ մեզ
շրջապատող երեւոյթները, քան թէ
այն, ինչ որ թաղուած է քերական-
ութիւնների և բառգրքերի մէջ:»
Բնութեան ուսումնասիրութիւնը
գարծեցնում է երեխայի մէջ դե-
տոլութեան ընդունակութիւն. ե-
րեխան սովորում է ամեն բան են-
թարկել իր սեփական փորձին, սե-
փական զգայարանքներով ստա-
նում է իրերից զանազան տպաւո-
րութիւններ, սեփական խելքով
քննում, իւրացնում է այդ ստացած
տպաւորութիւնները և այսպիսով
զարգանում է նրա մէջ ինքնուրոյ-
նութեան և անկախութեան ոգին.
նա սովորում է կեանքի մէջ ամեն
բանում յուսալ իր խելքի, իր ոյժե-
րի և աշխատութեան վրայ: Շա-
րունակ հետաքրքրութեամբ գնե-
լով բնութեան իրերը, երեւոյթները,
երեխան փոքր հասակից սովորում
է կանոնաւոր աշխատութեան, նա
սովորում է համբերութեամբ ու
սիրով գործել, յաջութիւն շատ դժուա-
րութիւններ և այսպիսով հասնել
իր ցանկացածին:

Մարդու մէջ հաստատումաւ-
թիւն և կամք զարգացնելու հա-
մար՝ աշխատութիւնը առաջին և
անփոխարինելի հնարն է:

Եթէ մարդ սովորեց տոկուն
աշխատութեան, եթէ նա սի-
րեց այդ աշխատութիւնը, որպէս
մի հոգեկան գլխաւոր պահանջ,
այնուհետև նրանում հաստատու-
մբութիւնը և կամքը ինքն ըստ
ինքեան կը զարգանան. առհասա-
րակ կամքը յառաջանում է այն-

տեղ, ուր կայ ինքնուրոյն, ներգոր-
ծական վարժութիւն և գործունէու-
թիւն: Աստի նորագոյն մանկա-
վարժները հաստատապէս պահան-
ջում են ծնողներից և դաստիարակ-
ներից, որ նրանք մեծ ուշադրու-
թեամբ սովորեցնեն երեխաներին
կանոնաւոր, խելացի և գրաւի-
աշխատութեան, միայն այս կեր-
պով կարելի է զարգացնել երեխա-
յոց մէջ հոգեկան բարձր ընդունա-
կութիւնները՝ աշխատասիրութեան
համբերութեան և կամքի ոյժերը:
Կամքը մարդու հոգեկան շատկու-
թիւններից ամենակարեւորն է. նա
մի այնպիսի ներգործական ոյժ է,
որը ազդեցութեան ներքոյ կա-
տարւում են մարդու բոլոր գոր-
ծերը, վարմունքները: Չկայ մի
որ և է ինքնուրոյն մտածմունք
չկայ մի գործ, որ առանց կամքի
ազդեցութեան կատարել: Համ-
տառուն կամք չունեցող մար-
դիկ ոչինչ մարդավայել բան չ
կարող կատարել. նրանք միշտ
նում են թոյլ, անգոյն և աննշա-
ւարարմունք, որոնք մտածում են
չեն կարող իրագործել իրանց մտա-
մունքը, ցանկանում են և չ
կարող հասնել մի որ և ինչ բան
չնում է, որ մարդուն մեծ
»կամքն է, կամ փոքր«: (Ֆ. Շմիդթ
Երեխայոց մէջ կամք զարգացնել
համար՝ կան բազմաթիւ աշխ-
տութեան միջոցներ, որոնց ընտր-
ութիւնը կախած է ծնողներից
դաստիարակներից: Խելացի ծնող
դաստիարակը պէտք է միշտ
տեղի երեխայի զանազան հակու-
նեքին և տեսնի թէ ինչ բան
նա աւելի շատ և զօրաւոր կերպ
է արտայայտում իր կամքը: Ա-
յնպիսով դաստիարակը միջոց կու-
նայ երեխային առաջարկել ա-
պիսի գործ, այնպիսի աշխատութիւն
որի մէջ սանիկն աւելի տրամ-
գրութիւն է զգում: Առհասարակ
թէ ուսումնարանում և թէ տ

մէջ
այն
կա
ճա
խա
ենք
թե
հու
յոգ
սահ
Իսկ
տա
թե
կը
վա
աշխ
ծի
խա
և
խա
է:
մա
անչ
և
նոր
թե
ցոր
թե
ներ
ամ
կան
բաց
պա
փոք
բազ
մու
բար
երև
երա
չեն
բան
երկ
երև
ինչ
խոս
այլ
ման
անա

մէջ՝ չպէտք է ճնշել երեխային այնպիսի գործով, որ նա չի սիրում, կամ որ բարձր է նրա ոչժիջ: Ճաշով երեխային ոչժիջ վեր աշխատանք, մենք դրանով ստիպում ենք նրան ընկճել իր աշխատութեան տակ, կորցնել այն վստահութիւնը, որ նա ունի իր վրայ, և յոգնած, թուլացած ոչժիջ, չուսահատուի, զգել աշխատանքից... Իսկ ընդհակառակն երբ աշխատանքը չափաւոր և նրա կարողութեան համեմատ է, — նա այդ գործը իր կատարէ մեծ աշխոյժով, մեծ վստահութեամբ և սիրով. ուստի աշխատութեան անողակ ելքը, գործի կանոնաւոր գլուխ բերելը երեխային խրախուսում, ոգևորում է, և հէնց այդ ոգևորութիւնը երեխայի ամենամեծ վարձատրութիւնն է: Բնութեան ուսումնասիրութիւնը մանկանց դաստիարակութեան մէջ անչափ օգուտներ ունի: Չարգացած և խելացի դաստիարակը, առաջնորդելով երեխային ուսումնասիրութեան մէջ, կարող է ճիշտ հասկացողութիւններ տալ նրան բնութեան շատ իրերի և երևոյթների մասին: Երեխան իր սովորի ամեն բանի վրայ նայել գետնական տեսակէտից, ամեն երևոյթ բացատրել դրական և հասկանալի պատճառներով: Այսպէս, երեխան վիժք հասակից ազատ է մնում այն բազմութիւն անմիտ նախապաշարմունքներից, որոնցով դժբախտաբար, լիքն է դեռ ևս մարդկային երեւակայութիւնը: Մեր նախնիքը, իրանց տգիտութեան պատճառով, չէին կարող հասկանալ թէ ի՞նչ բան է ամպը գոռոցը, կաշժակը, երկնայամարը և միև բնական երևոյթները, նրանք չգիտէին թէ ինչպէս են ծրում և մեծանում խոտերը, ծաղիկները, ծառերը և այլ բոյսերը, ի՞նչպէս ապրում, բազմանում և զարգանում են մարդիկ, անասունները, թռչունները, նրանք

այդ ամենը բացատրում էին գերեւական և անհասկանալի գորութիւններով, նախախնամութեան ծածուկ և անքննելի տնօրէնութիւններով... Նրանց տգիտութիւնը ստեղծել էր անթիւ սնտրիապաշտական հասկացողութիւններ բնութեան և մարդոց գործերի վերաբերութեամբ. այդ սխալ, թիւք, հասկացողութիւնները, գաղափարները այժմ էլ թունաւորում, մոլորեցնում են մարդոց մեծամասնութիւնը: Բնագիտութիւնը օգնում է երեխային վաղ ժամանակից սթափւել մարդկային լիմարութիւնների հետևանքներից և նայել իր շուրջը ազատ զգացմունքով, խելացի ու զւարթ աչքերով, կենդանի բնութեան սքանչելիքներով ոգևորելու ցանկութեամբ: Գտնելով շարունակ բնութեան հոսանքի ազդեցութեան տակ՝ երեխայի միտքը թարմանում, զւարթանում և աշխոյժ է ստանում. նրա զգացմունքները լինում են անկեղծ, իրական և նոյնպէս թարմ, նոյնպէս ազատ, ինչպէս որ ինքը բնութիւնն է: Այս դրութեամբ երեխան բոլորովին պատրաստ է ըմբռնելու և հասկանալու վերացական մտքերը, բարոյական աւելի բարձր ընդհանուր սկզբունքները: Երեխայի մարդկային, հասարակական կոչումը, նրա ընկերական, վսեմ պարտականութիւններն աւելի պարզ, աւելի խոր կերպով զգալի են դառնում նրա համար՝ երբ նրա խելքը արդէն ծանօթ է բնութեան օրէնքներին հետ, երբ նրա զգամունքները զարգացել և կազդուրել են իրական աշխարհի անխարդախ պարզ երևոյթներով... Բարոյական դաստիարակութիւնը պէտք է առաջ տանել նոյն ուղղութեամբ, ինչպէս և սկզբնական մտաւոր զարգացումը. պէտք է զգուշութեամբ խոչ տալ երեխաներին լոկ բարոյներ կարդալուց, լոկ բարոյական խրատներ և յոր-

դորներ անելուց... Պէտք է համա-
զել փաստերով և օրինակներով
ապացուցանել մանուկներին, որ
մարդոց երջանկութիւնը և փառ-
քը պահանջում է, որ նրանք աւելի
սիրով ու համաձայնութեամբ ապ-
րեն իրար հետ, քան թէ աստե՛ն
միմեանց, աւելի օգնեն և պաշտ-
պանեն ուրիշներին, քան թէ աշ-
խատեն կողոպտել, զրկել, ան-
բախտացնել... Քրիստոնէական սե-
րոյ, հաւատարութեան և եղբայ-
րութեան գաղափարները պէտք է
ներշնչեն մանուկներին՝ որ թէ գուտ
բարոյական օսական ուղղութեամբ, այլ
գործնական, առօրեայ եղանակնե-
րով, կեանքի զանազան երևոյթ-
ները դիտելով և ուսումնասիրելով,
Որովհետեւ երեխայի ուղեղն արդէն
սովոր է դիտել բնական երևոյթ-
ները և դուրս բերել ընդհանուր
ճշմարտութիւններ, ուստի միևնոյն
խելացի եղանակով նա կը հասկա-
նայ և մարդոց յարաբերութիւն-
ները անդադար ձգտելով պարզել
և բացատրել կեանքի մէջ՝ մարդոց
փոխադարձ անբաւականութիւննե-
րը, հասկանալ ճշմարտորդ սխալը,
որոշել արդարձ մեղաւորաց... Մտղ-
ներին, բարեկամներին և դատարա-
րակ-ուսուցիչներին կեանքը ահագին
ազդեցութիւն է անում երեխայոց

բարոյականութեան վրայ։ Երեխա-
յի բարոյականութեան հիմքը դր-
ւում է այն տպաւորութիւններով, որ
նա ստանում է իր կեանքի առա-
ջին տարիներում՝ իր շրջապատող
մարդոց գործերից։ Բնական իր-
ծողներին և ազգականներին կեան-
քը, ուսումնարանում՝ ուսուցիչներին
փոխադարձ յարաբերութիւնները
մշտական օրինակներ են, որոնց աշ-
խատում է նմանել ամեն մի
երեխայ։ Պարզ է, որ երեխաները
ապագայ հասարակութեան ազնիւ
ու օգտակար անդամներ պատրաս-
տելու համար՝ նախ հարկաւոր է
մեր ազնւութիւնը և բարոյական
արժանաւորութիւնը, հարկաւոր է
որ մենք մեր բարեբարը և ազնիւ
օրինակներով, խելացի, օգտակար
և ճշմարտ գործերով խորխուսենք
երեխայոց ազնիւ ձգտումները։ Ներ-
շնչենք և ամրացնենք նրանց մա-
տաղ հոգու մէջ ճշմարտութեան
վսեմ գգացմունքները... Դժբախ-
տաբար՝ այս խօսքերը Չայն բա-
բառոյ շանապաւնի՝ են մեր այժմեան
հասարակութեան համար։ Երեխա-
յան աւանդ, անբոյր և անցողական
ժամանակում, մեր հասարակու-
թիւնը բոլորովին կորցրել է իր մտա-
ծողութեան թելը։

ԽԱՆԻՆ

Պարոն Գրիգոր Արծրունու ա-
ռաջին յօդածք տպագրւած է Մեղու
Հայաստանի՝ լրագրի 1865 թի Խ
13-ի մէջ։ Յօդածքի վերնագիրն է
«Խնական գիտութիւնների նշանակու-
թիւնը դաստիարակութեան մէջ»։ Այլ
յօդածքում զեղեցիկ կերպով ցուցնում
են այն ազատ մտքերը, որոնց հաւա-
տարիք է մնացել ա. Արծրունին իր
գրականական գործունէութեան բոլոր
ընթացքում։ Յօդածքը վերջանում է
Հէրշելի հետեւեալ խօսքերով. — «Յա-
ռաջագիմութեան համար հարկաւոր է

ԼՈՒՐԵՐ

մարդու ոչ թէ միայն շատ բան
ուսանել, բայց և հարկաւոր է նրա
շատ բաներ մոռանալ։

Ամսոյ 20-ին լացեց «Փառ-
տաճար» անւանած շինութեան
դեղատեստական պատկերաշանի-
նը որ դրւած են տեղական նկարիչնե-
րնոր աշխատութիւնները։ Մտա-
արժէ 20 կողէկ, իսկ հինգշաբթի
րեքը 50 կողէկ։

այն
Կա
Հայ
այ
նա
հայ
մու
հր
յայ
ինչ
նոր

Կա
Հայ
տիկ
և ի

կա
սոս

րեւ
զրկ
և վ
նա
մու

շա
միս
չեն

սոր
թեւ
թեւ
մեղ

նա
սու
ւնու
թէ

Չան
պար
սից
անվ
կայ

բող
բա
հնու
հ

նակ

Կ. Պոլսից հաղորդում են մեզ, որ այնտեղ կազմել է մի Ուսումնական Կաճառ, որի նպատակը պետք է լինի Հայոց լեզվի ուսումնասիրութիւնը: Առ այժմ Կաճառի անդամներն են՝ Խրիմեան Հայրիկ, սրբազան Սրբանձտեան, հայր Դեբիշեան, Աղաբէգեան, Մամուրեան եւ Բերբերեան. Սրանք պետք է հրաւիրեն եւ ուրիշ շատերի, որոնք յայտնի են իրանց լեզուագիտութեամբ, ինչպիսիք են՝ Պարոնեան, Այանեան, Նորայր եւ Էլի շատերը:

Յանկայի էր սակայն, որ յարգելի Կաճառը՝ անտես չանէր եւ մեր կողմից հայ լեզուագէտներին, որոնք աւելի մծախիկ են քնիկ հայ ժողովրդի լեզվին եւ բարբառին:

Հին լեզվի վերաբերութեամբ ցանկայի էր, որ Կաճառն ունենար քաջ աստղադէտ եւ պարսկադէտներ:

Մեր հին ուղղագրութիւնից երևում է, որ Մեսրոպը յունական գրերից օգուտ քաղած չէ եւ Ի, Ի, Յ, եւ Վ գրերը յունական ծագումն ունենալով՝ Մեսրոպեան չեն, այլ վերջնաժուտ աշակերտաց ձեռքով: Մրա նման շատ միւս խնդիրներ կան, որոնք միայնակ յունական լեզվի օգնութեամբ չեն պարզիւ, եթէ չբռնիմեն եւ ասորոց ու պարսից լեզուների օգնութեանը: Մեր ամենահին ուղղագրութեան հետադատութիւնը կրժմանցնէ մեզ Դանիէլեան շրջանի ուսումնասիրութեանը, իսկ այս շրջանի ուսումնասիրութիւնը կրժմանցնէ մեզ Բեւեռագրերի վերծանութեանը: Ո՞վ գիտէ թէ այս իսկ րուպէիս Դանիէլեան շրջանի նշանագրերով մատեաններ չբկան պարսկական թանգարաններում պարսից եւ հայոց համար հասարակ պահպանութեան: Ինչ որ այժմ՝ երեսակայում ենք միայն, մի ժամանակ կարող է իրողութիւն դառնալ, եթէ նորահաստատ Ուսումնական Կաճառը հնութեան հետադատութեան կրնի իրի:

Պակաս ցանկայի չէ, որ Ուսումնական Կաճառը հոգ տանէր եւ ներկայ

գրական լեզվի քերականութեանը եւ մեր բանասերների քմահաճոյ ուղղագրութեան եւ հակահայկական ձեւ ու ոճի առաջն տանէր:

*

Անցեալ դեկտեմբերի 27-ին ժամանեց Թիֆլիս Վրաստանի եւ Խմբէթի թիմի նոր Առաջնորդ Գերապատի Մամբրէ Եպիսկոպոս Սանասարեանը: Կըցանկանք նորին Գերապատութեան իր Սրբազան Նախորդի շաղոյնն ընթանալ ի շինութիւն եւ ի բարեկարգութիւն եկեղեցւոյ:

*

Գերապատի հայր Արսէն Այոթնեանի պատկերը տպագրուած է „Աղբիւրի“ ներկայ տարւոյ № 1-ում, իսկ այժմ՝ Բ. Բաժնում գեղեղեցինք բաղվաստակ հօր համառօտ կենսագրութիւնը:

*

Պ. Ա. Փանեանց մի օր. Աղբիւր եւ մի օր. Տարազ ներկիւ է Ագուլիսի Օր. Ուսումն., պ. Մանուկ Դեմիրճիւլեանը մի-մի օրինակ Արմաիրի տղայոց եւ օրիորդ. ուսումն. պ. Աղէքսանդր Մեւլիք-Աղաբեանը 10 օր. Աղբիւր եւ 10 օր. Տարազ 1) Քարամաշարայ գիւղի Վարդանեան ուսումն. 2) Տաթևի վանքին 3) Սեւանայ միաբան. 4) հայ նորակոչ գինորների բանակին Երևանում 5) վարդաշէնի 6) Նիմի 7) Դայրայրի ուսումն. 8) Ժենեւի, 9) Պարիզի, 10) Պետերբուրգի հայ ուսանողութեան: Նազեժդա Նաղարեանց մի Աղբիւր եւ մի Տարազ Զուշու օր. ուսումն. գրադարանին:

*

Դրամական շատ նամակներ ենք ստացել տաւնց մանրամասն հասցէի, մէկի քաղաքը չը կայ, միւսի մէջ քաղաքն է տաւնց անուն եւ ազգանուն եւայլն: Այդ բոլորը ՚ի հարկէ կը մնան զեռ անկատար, մինչեւ նամակ ուղարկողները պարզ կը հաղորդեն մեզ իրանց մանրամասն հասցէն:

ՄԱՀԱՅՈՒՑԱԿ

Ներկայ յունարի 21-ին իր մահկանացուն կնքեց մեր Նոր մարականութեան անխոնջ մղ- շարներէց մէկը եւս—Գէորգ Տէր-Աղէքսանդրեանցը: Վաթմնական թականների միջոցներում Թեփլիսի զիմ- նագիան մի խումբ հայ աշակերտներ տըլաւ, որոնք Նիւրեցին ազգային դաս- տիարակութեան եւ գրականութեան: Այդ Նորարար աշակերտների մէջ ամե- նից Նշանաւորը, աւելի հմուտը հայհեր- նի եւ աւելի ծանրաբարոյ ու խոհեմ գործողը Գէորգ Տէր-Աղէքսանդրեանն էր: Նրա ընկերներից շատերը գնացին հա- մալսարան, շեղեցան իրանց Նախկին ասպարիզից: Իսկ պ. Տէր-Աղէքսան- դրեանցը իր միանգամ ընտան ծանա- պարհից չըջեղեցաւ. Նա շարունակեց գրել Կոնկում, Ս'եղում, վերջերում Նաեւ Վարժաբանում: Երբեմն ունեցաւ եւ իր սեփական ւրագիւր, «Վաճառական» ա- նունով: Նրա Նշանաւոր աշխատութիւնն է՝ «Թեփլիսի մտաւոր կեանք» անունով գիրքը, որ մի հարուստ ժողովածու է Թեփլիսում եղած քանաւոր ասացածնե- րի, մի քանի հատորից բաղկացած, որոն- ցից միայն մի հատորն է տպագրել Հայե- րէն գրքերի հրատարակչական ընկե- րութիւնը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

Պատասխան այն պարոններին, որոնք հարցնում են մեզ, թէ՛ երբ պիտի դուրս գայ «Արձագանք» պատկերազարդ շաբաթաթերթը:

Թամմաշեի քարվանսարայի եւ քաղաքային տան հանդէպ, Նախկին հիւանդանոցի եռայարկ տան պատի գըլ- խին կայրել են արդէն մի տախտակ հրէշական մեծութեան տառերով— Արձագանք: Բացի այս մի հատիկ բա-

ռից էլ ուրիշ ոչինչ չըկայ. բայց այդ մի բառի կարգացողը մտքումը կարդում է Նաեւ հետեւեալը—

Եաղմասան դա՛

Բիր գիւտուղա:

այսինքն թէ՛

Անճրեւ մի՛ էլ գա,

Բայց մէկ զրոգորո՛ւ:

Իսկ վրացերէն ասում են՝

Բոգօրց քուխս,

Իսրէ արա ծիմս:

որ մտաւորապէս կընշանակէ—

Հաւ է որոտում,

Բայց չի անճրելում...

ԵՐԵՒԱՆ. Ա. Բ. Տ.-Խ. Հաջի-Աւերէյ
չի տպագրել:

ԱՐԳԻՒՆ. Կ. Մ. Տոմասկներն
ղարկելու այժմ այլ
հարկ չըկայ:

ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷՂ. Ն. Տ. Ա. Շա
շնորհակալ ենք
շնորհաւորութիւններ
խորհուրդներ համար

Ա. ՊԵՏԵՐՈՒՐԳ. Ա. Շ. Ի հարկ
կը տալի: Բայց դա
ձեռք չըստացանք. ինչ
էք հաւատում. պէ՛
է փաստ եւ տպա-
պահանջեր:

ՇՈՒՇԻ. Լ. Բ. Կուղարկենք Ձեռ
հանձնած տեղեկութի-
ւններ:

Խմբագիր-հրատարակ. Տ. ՆԱԶԱՐԵՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄՈՒՐՃ

ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ—ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ—ԳՐԱԿԱՆ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

„ՄՈՒՐՃ“ ամսագիրը 1890 թվականին կըհրատարակէ նոյն դերքով, բայց աւելի էլ մեծ ծաւալով, քան 1889 թվականին:

Անցեալ 1889 թվականի համար խոստացեալ էր ամիսը 8—10 թերթ, կամ 128-ից մինչեւ 160 երես, բայց տրեց աւելի, այն է, 9-ից մինչեւ 13 թերթ ամիսը, կամ ուր նոյնն է՝ 144 երեսից մինչեւ 208 երես: Այժմ, սոյն 1890 թ. համար, մենք խոստանում ենք տալ մեր բաժանորդներին ոչ թէ 8—10 թերթ, այլ 9—11 թերթ իւրաքանչիւր ամիս:

„ՄՈՒՐՃ“-ի ծրագիրը նոյնն է մնալու, ինչ որ էր և անցեալ 1889 թ., այն է՝

1. Յօդածները գրական, տնտեսական, իրաւական, պատմական և հոգեւոր բովանդակութեամբ: 2. Բանասիրական՝ վէպեր, պատմութիւններ, դրամաներ, ոտանավորներ, երգեծարանութիւն: 3. Յօդածներ կովկասեան կեանքի հասարակական խնդիրներէ: 4. Թղթակցութիւններ Ռուսաց աշխարհէ և արտասահմանի զանազան տեղերէ: 5. Յօդածներ գիտութեան զանազան ճիւղերէ: 6. Գրախօսութիւն և լիցենզիաւորութիւն: 7. Հաշիւներ այլևայլ ընկերութիւններէ: 8. Քաղաքներ, նշանակութիւն, Գեղարեստ: 8. Տեսութիւն ներքին և արտաքին քաղաքական անցքերի: 10. Ներքին և Արտաքին Գործերի և զանազան լուրեր: 11. Յայտարարութիւններ:

Մենք յոյս ունենք, որ հայ հասարակութիւնը կ'իմանայ գնահատել „ՄՈՒՐՃ“-ի նշանակութիւնը հայկական կեանքում և իր համակրութիւնը դէպի „ՄՈՒՐՃ“-ը և մեր ջանքերը կապացուցանէ՝ տալով մեզ մեծ թւով բաժանորդներ:

Բաժանորդագրութիւնը 1890 թվականի համար սխալած է: Մենք ինքզնու մենք ցանկացողներին բաժանորդ գրելու որքան կարելի է վաղորօք, որպէս զի առաջուց մեր պատրաստութիւնները կարողանանք տեսնել:

„ՄՈՒՐՃ“-Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՒՆՆ Է ՏԱՐԵԿԱՆ 10 ՐՈՒԲԼԻ

Խմբագիր-Հրատարակիչ ԱՆԵՏԻԲ ԱՐԱՄԻՍԱՆԵԱՆՅ

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакция журнала „МУРЧЪ“

Գեղարեստական „Արօր“ Տպարանում

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԶՕՐՋ ՍՏԵՓԵՆԱՍՅՆ

ԱՇԽԱՏԱՄԻՐՈՒԹԻՒՆ ՕՂԷՄԱՑԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ

Փ. ՎԱՐԳԱՆԵԱՍԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԱԾ ԳՐԲԵՐԸ

		ր.	կ.
1.	Փ. ՉՄԻԴԹ, Բենիամին ֆրանկլին, ր. տիպ	—	40.
2.	— Գէորգ վաշինգտոն, ր. տիպ	—	60.
3.	— Հոմերի Ելիականը, պատկերազարդ	1	—
4.	— Հոմերի Ողիսականը, պատկերազարդ	1	20.
5.	ՍՄԱՅԼՍ Բնաւորութիւն	1	50.
6.	ԱՄԻՉԻՍ Սիրտ, աշակերտի յիշատակարանը	1	—
7.	— Ապէնինսկից մենչեւ Անդերը	—	20.
8.	— Արեւելեան վիպաշխարհի տ.	—	20

Հանտարսէի ծախքը Թարգմանչի վրայ է: Հասցէն՝ Тифлисъ, Садовая, Марино-Анановское училище, Филиппу Артемьевичу Вартаньянъ.

Ա Ղ Ք Ի Ս.

Հրատարակուեցաւ «Արաք» պատկերազարդ հանդիսի 1889 թուականի երկրորդ գրքը, որը բաղկանում է 12 թերթից և 10 շքեղ նկարեց: Բաժանորդագրութիւնը շարունակվում է: Առաջին և երկրորդ գրքերի գինն է ճանապարհածախսով 3 ռուբլի. եւրաքանչիւր գրքը արժէ 2 ռ. 50 կոպէկ:

Բացում է եւ 1890 թուականի բաժանորդագրութիւնը: Առաջին գրքը մամուլի տակ է:

Դիմել. С. Петербургъ, Симеонъ Гуламирашъ.

XIX ՄԵԱԿ XIX

1890 Գրականական եւ քաղաքական լրագիր: Տարեկան գինը 10 ռ., կես տարւոյն 6 ռ.
Խմբ. Հրատ. Գրիգոր ԱՐԺՐՈՒՆԻ 0690

Հասցէ՝ Тифлисъ, Редакция газеты „Мшакъ“.

ՄԵՄԵՐ ՀԱՒՈՒՄԵԱՆ

Մ Ա Ն Ի Կ

Տ Ո Մ Ա Ն Ա Կ Ա Կ Ի Յ Ղ Է Պ

գինն է 40 կոպ.

ԾԱՆԻԿ ՄԱՆԿԱՆՅ

ՊԵՏԱԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹ.

ԱՄԽՐ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ

Տարեկան գինը 4 ռ.

Հրատարակում է Պօլտով.

ԱՐԱՐԱՏ

ԿՐՏԱԿԱՆ-ԱԶԳԱՅԻՆ-ՊԱՏՄԱԿ.

ԱՄՍԱԳԻՐ

Տարեկան գինը 4 ռ.

Հրատարակում է Ս. Էջմիածնում:

„КАВКАЗСКІЯ ОБЪЯВЛЕНІЯ“

ежедневная газета

Содержаніе газеты: частныя объявленія и рекламы, которые принимаются къ печатанію на русскомъ, французскомъ, нѣмецкомъ, армянскомъ, грузинскомъ и татарскомъ языкахъ: свѣдѣнія, имѣющія справочный характеръ, телеграммы „Сѣвернаго агентства“, биржевыя, промышл. торговыя и коммисіонныя справки, полицейскій, думскіе и судебный биллютени и проч....

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

ГОРОДСКИМЪ ПОДПИСЧИКАМЪ

На год съ доставкой на домъ. 1 р. 20 к.

На полгода. „ 80 „

ИНОГОРОДНЫМЪ ПОДПИСЧИКАМЪ:

На годъ съ пересылкою. . 1 р. 80 к.

На полгода „ 1 „ — „

Городскіе подписчики, получающіе какія либо изданія, выходящія въ г. Тифлисъ платятъ, по предъявленіи ими квитанцій на подписку въ контору газеты „Кавказскія Объявленія“ и въ отдѣл. лишь 60 к. въ годъ.

За помѣщеніе объявленій взимается 4 коп. со строки петита. Траурныя объявленія лишь на первой страницѣ; плата за каждый разъ по 2 рубля.

Контора и редакция газеты „Кавказскія Объявленія“ помѣщается на Гановской улицѣ, при конторѣ нотариуса А. Г. Мамиконова.

Адресъ для телеграммъ: Тифлисъ, „Кавказскія Объявленія“.

Редакторъ-Издательница Н. П. Слишко

ГАЗЕТА А. ГАТЦУКА

ПОЛИТИЧЕСКАЯ, ЛИТЕРАТУРНАЯ И ХУДОЖЕСТВЕННАЯ
„ГАЗЕТА А. ГАТЦУКА“ иллюстрируется изящными рисунками
известных художников и выходит въ объемѣ 2—3 листовъ въ не-
дѣлю. Въ важныхъ случаяхъ „Газета“ выходитъ два раза въ недѣлю.

Въ 1890 г. „Газета“ будетъ значительно расширена и улучшена.
Редакція ея обновлена новыми силами и уже заручилась содѣйствіемъ
многихъ известныхъ литераторовъ и художниковъ:

Въ учено-литературномъ отдѣлѣ „Газеты“ примутъ участіе: профес. В.
Б. Антоновичъ, Ѳ. И. Буслаевъ, Л. П. Бѣльскій, А. Н. Веселовскій,
Н. Я. Гротъ, И. И. Иванюковъ, М. К. Югель, профес. Ѳ. Е. Корниъ,
И. А. Линниченко, Н. С. Мѣсковъ, Д. Л. Мардовцевъ, Н. И. Сторо-
женко, І. І. Ясинскій, Максимъ Бѣлинскій и друг.

ВЪ ТЕЧЕНІЕ ГОДА „ГАЗЕТА“ ДАСТЪ СЛѢДУЮЩІЯ

БЕЗПЛАТНЫЯ ПРИЛОЖЕНІЯ И ПРЕМІИ:

1) Шесть книгъ избранныхъ романовъ и повѣстей, оригинальныхъ
и переводныхъ. Каждая книга заключаетъ въ себѣ отъ 6 до 10 печат-
ныхъ листовъ.

2) Модный журналъ, выходящій шесть разъ въ годъ отдѣльными
выпусками со множествомъ рисунковъ и политинажей, съ образцами ра-
ботъ, выкройками и проч. Кромѣ послѣднихъ модъ, дается множество
свѣдѣній по домашнему хозяйству.

3) Иллюстрированныя Драмы Шекспира. Большой томъ изящными
англійскими иллюстраціями.

4) Крестный Календарь на 1890 годъ., отпечатанный на веленевой
бумагѣ, иллюстрированный множествомъ рисунковъ, и при немъ стѣнной
календарь. Календарь высылается при первомъ № Газеты.

Кромѣ перечисленныхъ приложений и премій, редакція, въ виду
значительно увеличившагося распространения „Газеты“ дастъ своимъ
подписчикамъ

ГЛАВНУЮ ПРЕМІЮ: БОЛЬШУЮ ОЛЕОГРАФИЧЕСКУЮ КАРТИНУ.

Главная премія „ГАЗЕТЫ А. ГАТЦУКА“ представляетъ собою дѣйстви-
тельно превосходное художественное произведеніе. Она рѣзко отлича-
ется отъ премій другихъ газетъ и журналовъ и можетъ занять мѣсто
въ каждой гостиной, какъ прекрасное украшеніе.

ПОДПИСАНЫЯ ЦѢНА на „Газету“ со всѣми приложениями, премі-
ями и главной преміей, съ пересылкой и доставкой: на годъ 5 руб.
на полгода 3 руб., на три мѣсяца 1 руб. 75 коп.

Главная премія выдается только годовымъ подписчикамъ. Подпи-
счики, желающие получить эту премію, прилагаютъ за пересылку и до-
ставку ея 1 рубль.

Требованія адресуются: въ редакцію „ГАЗЕТЫ А. ГАТЦУКА“
Москва Никитскій бульваръ, собственный домъ.

ЕЖЕНЕДЕЛЬНЫЙ ЖУРНАЛЪ.

„Человѣкъ—ближайшій и труднѣйшій изъ ребусовъ“. Таковъ девизъ нашего журнала. Наука давно трудится надъ рѣшеніемъ этого ребуса. Но, къ удивленію, она почти до сего времени, обходила тѣ явленія человѣческой природы, которыя всего скорѣе могли-бы пособить разрѣшенію великой загадки. Эти явленія коренятся въ бессознательной, сверхчувственной, психической дѣятельности человѣка. Въ изученіи явленія именно этой категоріи и лежитъ залогъ возможности разгадки человѣческаго существа. Таковы явленія пелетати, сомнамбулизма и медиумизма. Они всѣ водятся къ одному сверхчувственному дѣйствію и воздѣйствію. Нынѣ наука должна была наконецъ признать низшія формы сомнамбулизма (гипнотизмъ); это первый шагъ, который мы радостно привѣтствуемъ; группа лондонскихъ ученыхъ установила фактъ телепатіи—явленія чисто сверхчувственного—это другой шагъ; очередь за медиумическими явленіями—и они уже вторгаются. Собиранію и обсужденію фактовъ всей это и неизѣдной области человѣческой природы—изъ которыхъ, со временемъ, сама наука воздвигнетъ храмъ поклоненія духу—и посвящается преимущественно скромная дѣятельность нашего журнала.

Поэтому читатели найдутъ въ нашемъ журналѣ статьи, которыхъ не встрѣтятъ ни въ одномъ другомъ періодическомъ изданіи напр., статьи, относящіяся до фактовъ и опытовъ, свидѣтельствующихъ—о возможности сверхчувственного общенія между людьми, объ умственной передачѣ, даже на далекомъ разстояніи, мыслей чувствъ, образовъ одного другому (телепатическія явленія, сенситивность, мысленное внушеніе, правдивыя галлюцинаціи—образовъ или призраковъ живыхъ, двойниковъ и т. п.);—о возможности воспріятія мыслей, чувствъ и образовъ, внушаемыхъ и непосредственно изъ сверхчувственной области:

Въ теченіе 1890 года будетъ печататься отвѣтъ А. Н. Аксакова на сочиненіе Гартмана „о спиритизмѣ“, и романъ г-жи Камбель Прэдъ „Роковое вліяніе“ въ которомъ съ большимъ талантомъ затронуты поднятые въ настоящее время загадочные вопросы психическаго міра:

Беллетристическій отдѣлъ: романы, повѣсти, рассказы какъ оригинальные, такъ и переводные. Смѣсь: новыя открытія и изобрѣтенія.

Цѣна на годъ 5 р., на полгода 3 р. съ дост., а безъ дост. 4 р.

Допускается разсрочка: при подпискѣ 2 р., 1 апрѣля и 1 октября по 1 р. Подписка принимается въ С.-Петербургѣ, въ конторѣ редакціи. (книжный магазинъ Мартынова, — Невскій, 46); въ кн. маг. Вольфа, Мелье, „Новаго Времени“ Бортневскаго, Н. Фену и К° и др.. черезъ почту деньги высылаются въ редакцію, адресуя такъ: С.-Петербургъ въ редакцію журнала „РЕБУСЪ“, Въ москѣ, въ книжномъ магазинѣ Мамонтова.

НОВЫЙ РУССКИЙ БАЗАРЪ

иллюстрированный дамскій и семейный журналъ

„НОВЫЙ РУССКИЙ БАЗАРЪ“ съ 1-го января 1890 года вступаетъ въ двадцать четвертый годъ своего существованія и будетъ издаваться на прежнихъ основаніяхъ, по прежней программѣ, въ томъ же объемѣ, также изящно и добросовѣстно и съ тою же состорожностію издательницы заботливостью о непрерывномъ улучшеніи журнала во всѣхъ отношеніяхъ.

Въ теченіе года „Новый Русский Базаръ“ даетъ въ модныхъ и литературныхъ нумерахъ: болѣе 3,000 исполненныхъ по моделямъ извѣстѣйшихъ модистокъ Парижа, Лондона и Вѣны, рисунковъ модъ, нарядовъ дамскихъ и дѣтскихъ, маскарадныхъ и для верховой ѣзды, для гулянья, катанья на конькахъ, для баловъ и для дома; рисунки разнаго бѣлья: дамскаго, дѣтскаго и мужскаго; разнообразѣйшія рукодѣлья и работы: по полотну, канвѣ шелками, плетеніе кружевъ и т. п. рисунки разныхъ вещей и аксессуаровъ дамскаго туалета: зонтики, вѣера, шляпы, уборы, обувь, цвѣты и пр., 2,000 выкроекъ въ натуральную величину на 24 отдѣльныхъ большихъ листахъ; изящно раскрашенныя парижскія модныя картинки работы извѣстѣйшихъ французскихъ художниковъ (для II и III изданій); 24 экстренныхъ приложений съ модной хроникой и рисунками самыхъ послѣднихъ парижскихъ модъ разнообразное занимательное и полезное семейное чтеніе оригинальными и переводные романы, повѣсти, стихотворенія, общедоступныя статьи по разнымъ отраслямъ знанія, біографіи женщинъ; мозаика; хроника женскаго дѣла, новости, анекдоты, шарады, задачи, игры, ребусы; хозяйство и домоводство; модная хроника и почтовый ящикъ съ разнообразными совѣтами и отвѣтами и проч. Гравюры извѣстныхъ художниковъ: жанръ, пейзажи, портреты, типы, юмористическіе очерки и пр. — въ литературныхъ нумерахъ.

Какъ Безплатныя преміи гг. годовые подписчики на „Новый Русский Базаръ“ въ 1890 году получаютъ:

1) Большую олеографическую картину подъ названіемъ:

„ЮМЪ-ЮМЪ—КРАСАВИЦА ЯПОНКА“

Картина печатается масляными красками съ оригинала извѣстнаго художника-профессора Н. Зихеля. Картина имѣетъ 12¹/₂ вершк. вышины и 9¹/₂ вершк. ширины.

2) Серія раскрашенныхъ листовъ съ рисунк. для канвов. работъ накладнаго шитья и пр.

3) Календарь для женщинъ на 1891 г. новымъ разнообразнымъ содержаніемъ по всѣмъ отраслямъ интересующихъ женщину предметовъ.

Годовая цѣна „НОВАГО РУССКАГО БАЗАРА“

I ИЗД. Съ пересылк. 7 р. II ИЗД. Съ пересылк. 9 р. III ИЗД. Съ пересылк. 12 р.

Для лицъ (живущихъ въ провинціи), не могущихъ внести сразу полную сумму денегъ, допускается разсрочка платы, а именно: при подпискѣ слѣдуетъ внести на I-е изд. 4 р., на II-е изд. 5 р., на III-е изд. 7 р. и къ 1-му мая остальную сумму, т. е. на I-е изд. 3 р., на II-е изд. 4 р. и на III-е изд. 5 р.

Главная контора редакціи „НОВАГО РУССКАГО БАЗАРА“: СПб., Садовая 16, прот. Гостин. Двора.

Дозволено Цензурою, Тифлисъ, 27-го января 1890 г.

Тип. „Апроръ“ Т. Я. Назарьянъ

„ԱՂԲԻՐԻ ԵՒ ՏԱՐԱՋԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՈՒՄ ՎԱՃԱՌԻՈՒՄ ԵՆ“

ԽՄԲԱԳՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

№	Ր. Կ.
1.	„Աղբիր“ 84 թ. անկազմ. 3 —
2.	„ „ „ փառակազմ. 4 —
3.	„ „ 87 թ. անկազմ. 3 —
4.	„ „ „ փառակազմ. 4 —
5.	„ „ 83 թ. „ 10 —
6.	„ „ 85 թ. „ 10 —
7.	„ „ 86 թ. „ 10 —
8.	„ „ 88 թ. անկազմ. 4 —
9.	„ „ փառակազմ. 5 —
10.	„ „ 89 թ. անկազմ. 3 —
11.	„ „ փառակազմ. 4 —
12.	Փայտաշէն խրճիթի սպիտակ տուռը. պատկերազարդ. — 60
13.	„ „ „ փառակազմ. 1 20
14.	Հսկայ մրջին սլառկերազարդ. — 40
15.	„ „ „ փառակազմ. 1 —
16.	Ժան Բատիստ Լիւիի մանկու- թիւնը — 10
17.	„ „ „ փառակազմ. — 50
18.	Ոսկի ձկնիկ — 30
19.	„ „ „ փառակազմ. 1 —
20.	„ „ „ II սերիա — 5
21.	Մշակուած եւ անմշակ ծառի կեանքը — 30
22.	„ „ „ փառակազմ. 1 —
23.	Չարաճճի Արամի արկածները — 50
24.	„ „ „ փառակազմ. 1 —
25.	Ֆրիտեօֆ դիւցազն (պատկերա- զարդ) — 40
26.	„ „ „ փառակազմ. 1 —
27.	Բնար խօսնակ — 50
28.	Պօզնանի ուսուցիչ օրագրից — 20

№	Ր. Կ.
29.	Ալֆօնս Գօգէ. Երկու մանրավէպ — 15
30.	„ „ „ կազմած . — 25
31.	Անդերսէն, Սոնակ եւ խոզարած — 15
32.	„ „ „ կազմած . — 30
33.	Դիկէնս, Հարս եւ Սիէսուր — 15
34.	„ „ „ կազմած . — 25
35.	Ղըլըցէ-Կընանց սլոնը փեշակը — 25
36.	Երեխաները եւ նրանց բարեկամները — 40
37.	„ „ „ փառակազմ. — 1 —
38.	Ղ. Աղայեան, Արեգնազան — 40
39.	Տօրը Անգեղ եւ Հայկանուշ զեղեցիկ — 40
40.	Տիգօ, Ղալի աղաթներան 1 —
41.	Ա. Մ. Խ. Պ. Դաշակ. (ընտիր Բանաստեղծութիւններ) — 25
42.	Ն. Տ. Աւետիքեան Տեղա- գրական նամականի — 30 Կ.
43.	Օրացոյց մեծադիր սլառ- ազարդ 90 թիւ — 30
44.	Փոքրադիր „ „ — 15

ՊԱՏՎԵՐՆԵՐ

45.	Պարոյր Հայկազն եւ Մով- սէս Խորենացի — 50
46.	Ներսէս Ե. մեծադիր . . . 4 —
47.	Ս. Սահակ եւ Մեսրոպ. . . — 50
48.	Չմեռ (օլիոդրաֆիա) . . . — 50
49.	Մոգերի երկրպագութիւնը 3 —
50.	Արշալոյս 3 —

Խնդրում ենք „Աղբիրի“, եւ Տարազի ընթերցողներին տարածել իրանց շրջանում այս հրատարակութիւնները:

* Մանր դրամի փոխարէն կարելի է փոստի մարկանքը ուղարկել:
„Աղբիրի եւ Տարազի“ բաժանորդը ճանապարհածախս չի վճարում:

ՅԱՐՈՒՆԱԿԻՈՒՄ Է 1890 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

„ԱՂԲԻԻՐ“ ԵՆ ՅԱՆԵՂԻԱԺ „ՏԱՐԱԶ“

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԶԱՆԴԻՄՆԵՐԻ

VIII „ԱՂԲԻԻՐ“ VIII

Հրատարակում է նոյն ուղ-
ղութեամբ եւ նոյն աշխատակից-
ների մասնակցութեամբ, դիրքն ա-
ւելի մեծացրած, աւելի շքեղ թղթ-
ի վրայ եւ նորագոյն տառերով:

Առաջին սրէմիան է մի գեղեցիկ
գրաւիւր

ՅԻՍՈՒՍ ԽԱՉԱԿԻՐ

մէկ ու կէս անգամ աւելի մեծ, քան
անցեալ տարւայ ԱՐՇԱՆՈՅՍ սրէ-
միան:

Բաժանորդ գրողը կըստանայ
վճարը մեզ հասած օրից մի ամ-
սույ ընթացքով:

Բ. ՊՐԵՄԻԱՆ

1) Յովսէփ գեղեցիկ վաճա-
ռումը: 2) Յիսուս Սինա լեռան
վրայ: 3) Մովսէս մարգ. պատգամ-
ներ ստանալը վերին աստիճանի
շքեղ պատկերներ, 100 ր. զբոսը,
50 ր. գրասեղանի զարդ իրեղէն-
ներ վիճակ կըզգցին սեպտեմբեր
ամսին բաժանորդների մէջ:

Գ. ՊՐԵՄԻԱՆ

Պատի տախտակ օրացոյց
1891 թ. կուղարկւի բաժանորդնե-
րին դեկտեմբերի 28-ի հետ:

Բացի դրանցից՝ տարւայ ըն-
թացքով կառաւարկին հանելուկ-
ներ եւ ընթումներ, որոնց ԱՌԱ-
ՋԻՆ վճողները կըստանան մըր-
ցանակներ:

„Աղբիւրի“ տարեկան բաժա-
նորդագինը 3 ր. է եւ 28 Կ. էւ
փոստի մարկա:

Արտատպմանի բաժանորդ-
ները պրէմիան ստանալու ծանա-
պագրածախս վճարում են 28 Կ.
փոխանակ 1—40 Կ.

1890 „ՏԱՐԱԶ“ 1890

ՅԱՆԵՂԻԱԺ „ԱՂԲԻԻՐ“

ԳԵՂԱՐԻՆԵՍԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ ՆՐԳԻԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Հրատարակում է թիֆլիսում
ներկայ յունարից մեր յայտնի
հեղինակների, նկարիչների մաս-
նակցութեամբ, ամիսը մի անգամ,
քառասուր:

ՏԱՐԱԶԻ նպատակն է հայ ան-
դատամուն՝ ցանկ գեղեցիկ եւ
քարույ սերմեր ու արմատախիւ
անել տգեղ եւ չար որոն:

ԳԵՂԱՐԻՆԵՍԱԿԱՆ ԼԻՆԻՆԱ ար-
տայայտւած բանաստեղծի վառ
շրթունքով, հրաշագործ նկարչի
վրձինով, թէ սիրտ տրոփեցնող
փայլազրի զբոս՝ ճարագում առա-
ջին տեղը պիտի ընէ:

ՏԱՐԱԶԻ մի կըրորական մա-
սը կըկազմեն պատկերներ, նկար-
ներ, տեսարաններ, թէ արդի եւ
թէ անցած զնացած, գլխաւորա-
պէս մեր կեանքի: Հայ կինը ամեն
ամիս ճարագում կըգտնէ եւրոպա-
կան նորագոյն կար ու ձեւի, ձե-
ռագործի վերաբերեալ բացա-
տրութիւններ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գեղարւեստ եւ Գիտութիւն:
Պատմական եւ Ժամանակակից վէ-
պեր, պատկերներ, Թատրոնական
գրւածներ: Բանաստեղծութիւն:
Քննադատութիւն եւ Կենսագրու-
թիւն: Կար, ձեւ, ձեռագործ եւ ամեն
նորութիւն արեւմտեան վերաբեր-
եալ: Տնային արդիւնաբերութիւն
եւ տնտեսութիւն: Ծանապարհոր-
դութիւն եւ Արկածք: Երաժշտու-
թիւն եւ Թատրոն: Ժամանակա-
գրական լուրեր, տեղեկութիւններ,
յօդաճներ եւայլն: Ֆէլիէտոն, Ժա-
ղճը, Առած, Կատակ: Շախմատի
եւ այլ խաղեր, Բեզուս, Հարցեր,
Խորհուրդներ, Այլեւայլ ք, Պատաս-
խաններ: Յայտարարութիւններ:
„Տարագի“ բաժանորդագինը
3 ր. է:

Հասցէն՝ Тифлисъ. Редакція иллюст. жур. „АГБИУРЪ“ կամ
„ТАРАЗЪ“.

Դոմբագիր-հրատարակիչ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ